

FOLK MAGAZIN

Néptánc a színházban
A Szakmai Ház története
Baranyai bosnyák viseletek
Krautknédli és maceszgombóc

A TARTALOMBÓL:

4. TÁNCHÁZAK, TANFOLYAMOK,
FOLK-KLUBOK
4. A NÉPMŰVÉSZET IFJÚ MESTEREI 2016
6. A NÉPMŰVÉSZET MESTEREI 2016
8. A Szakmai Ház története
Grozdits Károly
12. Vonós népzenei hagyományaink II.
Virágvölgyi Márta
15. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Kocsis Rózsi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
18. Vándor-mese vokálosan
F.T. – I.K.
20. Néptánc a színházban
Lelkes Zsófia
23. FOTÓGALÉRIA
„Színpadi néptánc – 1971”
Korniss Péter fotói
30. DOKUMENTUMOK A BUKOVINAI
SZÉKELYEKRŐL
Menekülés Magyarországra
Kóka Rozália sorozata – III. rész
34. TALLÓZÓ
Betyárok – III.
Ivan Olbracht (P. VAS JÁNOS ROVATA)
36. Hagományőrzés kicsit másképpen
Gyetvai Zoltán
38. Az ANNA-BÁL PRÍMÁVERSENYE
38. Kétegyházi népművészek
Halmi Zoltán
40. MAGTÁR
Széki Soós János: A kert
42. „Így tedd rá!” – könyvajánló
Nagy Ágnes
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
„Száz gombóc egy sorba...”
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Szávai József: Bosnyákok

Baranyai horvát népviseletek I. kötet

A bosnyákok katolikus horvát népcsoportja legnagyobb számban a török uralom után telepedett le Baranyában, mintegy háromszáz évvel ezelőtt. Nagyobb csoportjaikat ferences barátok vezették. Az éhezés, háború és kilátástalanság elől menekülőket az itteni világi és egyházi földbirtokosok szívesen fogadták, mert kellett, aki a földet megműveli és életet hoz az elnéptelenedett falvakba. Egy darabig Pécs városában is sokan laktak, aztán a XVIII. században lassan beolvadtak a város lakó magyarságba. Kiváló kertészek, borosgazdák, vá-

sárjáró emberek; dalaikban és zenéjükben ott a melankólia és a virtus, táncaikban a kör, a kóló ereje. Pécs környéki falvaikban egyre fogyatkozó számban a mai napig megtartották nyelvüket és színes, a kézimunkát mesterfokon művelő népművészetüket. Ez a könyv az utolsó órában kívánja megörökíteni mindazt a szépséget és értékes hagyományt, amit az elődök a népviseletekkel ránk hagytak. A Tanac Táncegyüttes kiadványa (A4 méret, 176 oldal, 300 fotó; ára 5000 Ft) megrendelhető az info@tanac.hu címen.

Címlap: „Az átai trió: Matusek Márta, Sztanics Mária, Matusek Éva”

Belső borító: Pogányi bosnyákok a XX. század első feléből (Szávai József: Bosnyákok – Baranyai horvát népviseletek I. kötet)

TÁNCHÁZAK, TANFOLYAMOK, FOLK-KLUBOK

HÉTFŐ

„GREENFIELDS” ÍR ZENE ÉS TÁNCHÁZ
minden páros hétfőn 19.00–22.00

Az ír zene sokféleségét, a költői (úgynevezett irodalmi tartalmú) és az egyszerű kocsmazenét egyaránt műveli az együttes, amelynek táncházában tánc- és daltanítás, koncert és ösztánc szerepel. Daltanítás angol nyelven, minden esetben a magyar fordításokkal együtt.

Belépőjegy: 700 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@fmhnet.hu; www.fmhnet.hu

NÉPTÁNCNAPTALYAM

hétfőnként 19.00–21.45
Kalotaszegi magyar táncok (mériai)
Oktatók: Bánhegyi Nikolett és Bohus György
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

NÉPTÁNCOKTATÁS GYEREKEKNEK

Óvodás csoport: minden hétfőn 16.30–17.15
Gyermek csoport: minden hétfőn 17.15–18.45, szerdán 16.30–18.00
Ifjúsági csoport: minden hétfőn 18.45–20.00, szerdán 18.00–20.00

Tanítók: Magda Andrea (óvodás és gyermekcsoport), Bíró Bálint (óvodás és gyermekcsoport), Sente János (gyermek- és ifjúsági csoport).
Tanfolyami díj: 5000 Ft/hó
Információ: 06-30-820-3487
www.bartoktancegyuttas.hu
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

NÉPTÁNCNAPTALYAM

minden hétfőn este 18.00-tól 19.00-ig
A 2016 őszi félév tananyaga: szatmári verbunk
Oktató: Nyíri Gábor
500 Ft/óra
Információ: Gőz Brigitta
Tel.: 06-46-508-909
varosszelibetyarok@gmail.com
VOKE Vörösmarty Mihály Művelődési Ház
3525 Miskolc, Lenke u. 14/a

KEDD

NAGYECSEDI CIGÁNYTÁNC OKTATÁS
minden héten kedden 19.30-tól 21.00-ig
Táncoktatás kezdők és haladók részére.

Vezeti: Balogh Katesz
Tel.: 06-70-548-2578
kateszbalogh@gmail.com
Szüerri Tánciskola
1061 Budapest, Eötvös u. 50.

*„MUZSIKÁS” GYERMEKTÁNCHÁZ
Magyar néptáncok, népdalok, mondókák tanítása
minden héten kedden 17.00-tól 19.00-ig
Közreműködik a Kossuth- és Prima
Primissima-díjas Muzsikás együttes
Táncházvezetők: Littner Anita és Bejczy Bálint
A táncház ideje alatt Gerencsér Valéria
játsház-vezető kézműves foglalkozással várja

a gyerekeket, ahol kis vendégeink népi játékokat készíthetnek. Iskolás és óvodás csoportokat is szeretettel várunk, előzetes telefonos jelentkezés alapján.

Korosztály: 0-10 éves korig
Belépőjegy: 350 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@fmhnet.hu; www.fmhnet.hu

A DUNÁNÁL – DALOLÓKÖR LOVÁSZ IRÉNNEL

minden kedden 18.00–19.00
Gyógyító hangok – gyógyító hagyomány
A kör nyitott, új vendégeket is szívesen látunk közös daltanulásra, együtt éneklésre!
Vezeti: Lovász Irén népdalénekes, egyetemi docens
Belépő: 1000 Ft, bérlet: 3500 Ft/4 alkalom
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu
www.lovaszirennel.hu

KISTÜCSÖK

minden kedden 17.00–17.45
Gyermek néptánc 3-8 éveseknek
A foglalkozásokon a gyerekek megismerkednek a magyar nép hagyományával, táncaival, gyermekjátékaival és dalaival.
Vezeti: Szalatnyai Erika néptáncoktató, zenetanár
Részvételi díj: 4400 Ft/hó
Információ: 06-20-436-68-89
szalatnyai@gmail.com
Cserepesház – Zuglói Művelődési Ház
1144 Budapest, Vezér u. 28/b
Tel.: 06-1-363-2656, 06-1-383-1341
info@cserepeshaz.hu
www.cserepeshaz.hu

PALATKAI KEZDŐ ÉS ÚJRAKEZDŐ TANFOLYAM

keddenként 19.30–22.00
A tanfolyam évek óta nagy sikerrel működik a Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes szervezésében. Több mint egy tanfolyam, ez a CORVINUS utánpótlás csoportja. Téged várunk, -ha már táncoltál valaha és hiányoznak a próbák, bulik, edzőtáborok
-ha nem táncoltál még soha, csak szeretnél ismerkedni és új barátokra találni
-ha szereted a népzene és néptáncot, a táncház egy izgalmas program számodra

Oktatók:

Deffend Inci, Takács Gábor „Taki”
3500 Ft/hó
Információ: Deffend Inci
Tel.: 06-20-518-1040
kozgastanc@gmail.com
Klub Weryus
1071 Budapest, Erzsébet krt. 40-42.

VAJDAZSENTIVÁNYI ÉS NYÁRÁDMAGYARÓSI NÉPTÁNCNAPTALYAM

keddenként 19.00–20.30
A Budapesttől 40 km-re fekvő Perbálon 5. éve működő táncanfolyamon 2016 őszén forgós-forgatós táncokkal foglalkozunk, a félév folyamán vajdaszentiványi és nyárádmagyarósi táncokat tanulunk. A próbák folyamán a székelyföldi táncok mellett terítékre kerülnek további erdélyi tájegységek és falvak (Magyarparlatka, Bonchida, Szék, Kalotaszeg) páros táncai is.
Oktatók: Magyar Zsuzsanna és Nagy József - a Rege Néptáncgyűttes művészeti vezetői
Tel.: 06-20-970-3625
tanfolyam@magyarneptanc.hu
Közösségi Ház
2074 Perbál, Fő utca 24.

SZERDA

* FONÓ SZERDA TÁNCHÁZ

minden szerdán 18.30-tól
Tananyag: magyar szóváltó
Tanárok:
haladóknál: Fitos Dezső és Kocsis Enikő
kezdőknél: Utasi Péter ‘Pepe’ és Kádár Kata
A táncházban muzsikál: Poros banda
Belépő:
18.30-tól: 1000 Ft
20.00-tól: 500 Ft
Fonó Budai Zeneház
1165 Budapest, Sztregova u. 3.
Tel.: 06-1-260-5300; www.fono.hu

NÉPTÁNCNAPTALYAM

szerdánként 19.00–21.45
Kalotaszegi magyar táncok (mériai)
Oktatók: Sík Réka és Tompa Attila
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu
www.aranytiz.hu

A Népművészet Ifjú Mesterei 2016-ban

FEKETE ILDIKÓ tojásfestő, népi iparművész

FUNDÁK KRISTÓF GYÖRGY és FUNDÁK-KASZAI LILI OLÍVIA,
az Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes művészeti vezetői, néptáncosok megosztva

GERGELY RAMÓNA EDIT vesszőfonó

HAJDARA TAMÁS, a Mezőföld Népi Együttes művészeti vezetője és HERCZEG
HAJNALKA ANIKÓ, a Kertész Táncgyűttes művészeti vezetője, néptáncosok megosztva

JÓZSA-SZAKA ERZSÉBET KATALIN nemezkészítő

RESÓCKI ROLAND néptáncpedagógus, az Egység Művelődési Egyesület koreográfusa

SÜTŐ BRIGITTA kézi-gépi hímző szakoktató, hímző

TÁNCHÁZAK, TANFOLYAMOK, FOLK-KLUBOK

TÁNCOSLÁBÚ-NÉPTÁNC TANFOLYAM

minden szerdán
20.00–22.00 nyárádmenti páros táncok
Oktatók: Strack Orsolya, Ágfalvi György
Belépő: 1500 Ft
Szervező: Strack Orsolya
Tel.: 06-70-291-2487
orsolyastrack@gmail.com
Hagyományok Háza
1011 Budapest, Corvin tér 8.
www.hagyományokhaza.hu

NÉPTÁNCOKTATÁS GYEREKEKNEK

Óvodás csoport: minden hétfőn 16.30–17.15
Gyermek csoport: minden hétfőn 17.15–18.45,
szerdán 16.30–18.00
Ifjúsági csoport: minden hétfőn 18.45–20.00,
szerdán 18.00–20.00
A Bartók Táncegyüttes 1958-ban alakult. Zene- és
táncrepertóárja felöleli az egész Kárpát-medence
folklórhagyományát. Az együttesben tudatos
utánpótlás nevelőmunka folyik: rendszeresen
óvodás- és gyermekcsoport valamint ifjúsági
csoport dolgozik a felnőtt együttes mellett.
Tanítók: Magda Andrea (óvodás és
gyermekcsoport), Bíró Bálint (óvodás és
gyermekcsoport), Szenté János (gyermek- és
ifjúsági csoport).
Tanfolyami díj: 5000 Ft/hó
Információ: 06-30-820-3487
www.bartoktancegyuttas.hu
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

„KOLO” DÉLSZLÁV TÁNC HÁZ

minden szerdán 18.30–23.00
Délszláv (szerb, horvát és szlovén) népzene és
táncok
Tánc tanítás: 18.30-tól
Tánc ház: 19.45-től
Belépődíj: 700 Ft
Ferencvárosi Művelődési Központ
1096 Budapest, Haller u. 27.
Tel.: 06-1-216-1300, 06-1-476-3410
info@ferencvarosimuokp.hu
www.ferencvarosimuokp.hu

KALOTASZEGI LEGÉNYES TANFOLYAM

szerdánként 20.30-tól 22.00-ig
Vezető: Horányi Csaba
Jelentkezés előzetesen:
horanyi.csaba@freemail.hu
Tel.: +36-30-308-7743
Backstage Stúdió
1075 Budapest, Dohány utca 5/B
www.intenzivneptanc.hu

CSÜTÖRTÖK

„HÖCÖGŐ” TÁNC HÁZ

minden csütörtökön 17.00 órától
Kézműves foglalkozás, tánc-, játék-, énektanítás,
jeles napok felelevenítése.
Zene: Olasz György és barátai
húzzák a talpalávalót
Belépő: 300 Ft
Ferencvárosi Művelődési Központ
1096 Budapest, Haller u. 27.
Tel.: 06-1-216-1300, 06-1-476-3410
info@ferencvarosimuokp.hu
www.ferencvarosimuokp.hu

* GUZSALYAS CSÁNGÓ TÁNC HÁZ

Moldvai és gyimesi tánc ház és tánc tanfolyam
csütörtök esténként a Somos, a Szigony és a
Fanfara Complexa zenekarokkal
Jó idő esetén a tánc ház első részét a művelődési
központ Aventinus udvarában tartjuk!
Ha húzza e szíve s tisztja e mája akkor legyen ott
minden csütörtökön. Műk várjuk!
19.00–20.30: moldvai tánc tanfolyam
20.30–01.00: moldvai tánc ház
Tánc tanfolyam és tánc ház: 800 Ft
Tánc ház: 500 Ft
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
www.marcsi.hu

MAGYAR TÁNC HÁZ CSIDUVAL

minden csütörtökön 19.30-tól
19.30: tanítás Csiduval (Belépő: 1000 Ft)
21.00: felnőtt tánc ház (Belépő: 500 Ft)
Zenél az Eszterlánc Zenekar és Olasz Gyuri
bandája, hetenkénti váltásban.
Szervező: Lipták Orsi
Tel.: 06-70-3837-211
liptakorsi@gmail.com
HellóAnyu; 1077 Budapest, Csányi u. 7.

GYERMEK TÁNC HÁZ ÉS JÁTSZÓHÁZ

minden csütörtökön 16.30–18.00
Ünnepszerző játszóház Fehérváry Lilla vezetésével.
Az esztendő ünnepeire, jeles napjainkhoz
kapcsolódó kézműves foglalkozásokkal egybekötött
tánc ház-játszóház kicsiknek és nagyoknak.
Rózsavölgyi Közösségi Ház
1221 Budapest, Ady Endre út 25.
Tel.: 06-1-226-8553; www.rozsavolgyegyjesulet.hu

PÉNTEK

MOLDVAI ÉS VONÓS TÁNC HÁZ

minden páros pénteken 20.00-tól
Tánc ház egyszerre két helyszínen tánc tanítással.
Muzsikál a Berka együttes
Belépő: diákoknak 500 Ft, felnőtteknek 1000 Ft
Fonó Budai Zenéhez
1116 Budapest, Sztregova u. 3.
fono@fono.hu; www.fono.hu

* MAGYAR TÁNC HÁZ

Koncert és tánc ház a Zagyva Bandával
2016. szeptember 24. szombat 20.00–02.00
20.00–20.40: A Zagyva Banda koncertje
20.50–02.00: Táncrendek a Zagyva Banda
muzsikájára

Tánc ház a Tilinkó zenekarral
2016. október 21., november 25.
péntek 20.00–00.00

Koncert és tánc ház a Zagyva Bandával
2016. december 9. péntek 20.00–02.00
20.00–20.40: A Zagyva Banda koncertje
20.50–02.00: Táncrendek a Zagyva Banda
muzsikájára

Tánc ház a Tilinkó zenekarral
2017. január 27., február 24., március 31.,
április 28., május 26., június 23.
péntek 20.00–00.00

Házigazda: Hahn-Kakas István
Rendezvényeinkre a belépés ingyenes!
A Szabadművelődés Háza
8000 Székesfehérvár Fűrdő sor 3.
Tel.: 06-22-313-028

ZURGÓ-DIÓ GYEREKTÁNC HÁZ

Kéthetente pénteken (páratlan héten) 18:00 és
19:00 óra között
Soós Réka tanítja a gyermekjátékokat és énekeket.
Muzsikál a Zurgó együttes.
A táncokat Gyurka Fábán tanítja!
Jegyár: gyerek 300 Ft.
MOM Kulturális Központ
Budapest XII., Csörsz u. 18.
www.momkult.hu
www.zurgo.hu

ZURGÓ

minden páratlan héten pénteken 20.00 és 00.30
között
Moldvai csángó népzene, tánc tanítás, daltanítás.
Szeretettel várjuk régi és új ismerőseinket,
barátainkat az idén 22 éves Zurgó együttes
moldvai csángó magyar tánc házába.
20.00–21.00: tánc tanítás Gyurka Fabiánnal
21.00–22.00: tánc ház
22.00–22.20: énektanulás, közös éneklés Soós Réka
vezetésével
22.20–22.30: Nagy Bercel mesél
22.30–00.30: tánc ház
Jegyárak: 500 Ft; 300 Ft (diákjegy)
MOM Kulturális Központ
Budapest XII., Csörsz u. 18
www.momkult.hu
www.zurgo.hu

* TÁZLÓ KLUB

minden páratlan héten pénteken 20.00–00.30
2016 őszétől Tázló klub néven még színesebb,
gazdagabb programmal készülnek az együttes
tagjai:
tánc kurzus, koncertek, előadások, zenés
beszélgetések várják az ide látogatókat
Jegyár: 800 Ft; diák/nyugdíjas: 500 Ft
Eötvös10 – Közösségi és Kulturális Szintér
1067 Budapest, Eötvös utca 10.
www.eotvos10.hu
www.tazlo.hu

* GAJDOS TÁNC HÁZ

havonta egyszer, péntekenként 19.00–23.00
alkalmanként koncertek, bálók, játszóházak,
vendégek, változó helyszíneken
Táncoktató: Bécsi Gyula
Egri Kulturális és Művészeti Központ
Eger, Bartók tér 6.
Információ:
lisztoczki.monika@ekmk.eu
www.ekmk.eu

* APRÓK TÁNCA

minden pénteken 17.00–18.30 óráig
Szeretettel várjuk azokat a játszanit, táncolnit,
énekelnit, kézműveskednit vágyó gyerekeket és
szüleiket, akik szeretnének megismerkedni az
évkörhöz tartozó ünnepeink és jeles napjaink
szokásaival! Minden héten más hangszerezen szól a
talpalávaló: duda, tekerő, furulya, citera, hegedű,
koboz, gardon.
Belépő: 500 Ft/fő (2 éves kor felett)
Információ: Legeza Márta
Tel.: 06-1-225-6086
Hagyományok Háza Magyar Népi Iparművészeti
Múzeum
Apor Péter utcai közösségi terem
1011 Budapest, Apor Péter utca 2-4.
legeza.marta@hagyományokhaza.hu
www.hagyományokhaza.hu

TÁNCHÁZAK, TANFOLYAMOK, FOLK-KLUBOK

Zenekar: Pálházi Bence Bandája
Belépő: 500 Ft
Helyszín: Kenderke Székház
2890 Tata, Almási u. 24.
06-34-587-005
www.facebook.com/kenderke/?fref=ts

„CSOBÁN” MOLDAVI ÉS GYIMESI
CSÁNGÓ TÁNCHÁZ
kéthetente szombaton 19.00–24.00
A Csobán zenekar táncházának első órájában
csángó gyimesi és moldvai táncitanítás folyik
mindenkinek Tündik Tamás vezetésével, majd
énektanítás következik Szilágyi Angelikával.
Végül a haladóknak a második féldőben választási
lehetőséget, rendelést biztosít a Földi Lehel által
vezetett zenekar.

Belépő: 700 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@fmhnet.hu; www.fmhnet.hu

A FEJÉR MEGYEI NÉPZENEI MŰHELY
CSALÁDI PROGRAMJA
minden hónap utolsó szombatja 15.00-tól
Gyermekjátékok, daltanulás, mezőföldi táncok,
táncitanítás felnőtteknek
A táncházat vezeti: Kneifelné Laczkó Krisztina
Muzsikál: Szedtevette zenekar
VOKE Vörösmarty Művelődési Ház
8000 Székesfehérvár, Kaszap István u. 6.

*TÁNCHÁZ A JAVÁBÓL!
programsorozat Gyenesdiáson
2016. szeptember 23. 19.00
Táncház Pálházi Bence Bandájával
Kárpáti János Általános és Alapfokú Művészeti
Iskola. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 91.
2016. október 22. 19.00
Táncház a Tükrös Zenekarral és Berecz
Istvánval
Kárpáti János Általános és Alapfokú Művészeti
Iskola. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 91.
2016. november 12. 19.00 Márton-napi
táncház a Harangláb Népzenei Együttessel
Község háza. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 97.
2017. január 7. Pótszilveszter (moldvai és
vonós tánc) Berecz Istvánval
Kárpáti János Általános és Alapfokú Művészeti
Iskola. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 91.
2017. február 11. Farsangi táncház Sánta
Gergővel és Sánta-Bíró Annával
Kárpáti János Általános és Alapfokú Művészeti
Iskola. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 91.
2017. március 11. Gergely-napi Fesztivál:
koncert és táncház Pálházi Bence Bandájával
Kárpáti János Általános és Alapfokú Művészeti
Iskola. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 91.
2017. április 30. Rügyfakadás Tavaszünnepe:
koncert és táncház a Tükrös Zenekarral
Gyenesdiás, Nagymező
2017. május 13. Koncert és táncház az Ifjú
Szívek Táncszínház zenekarával
Község háza. Gyenesdiás, Kossuth L. u. 97.
További információ, elérhetőség:
Fodor Zsófia: 06-70-4522-400
Szerző: Gyenesdiási Köz-Kultúra
Alapítvány
gyenesdiaskultura@t-online.hu

APRÓK TÁNCA
kéthetente szombaton 16.00–17.30-ig
Kézművesség, népi mondókák, népi énekes játékok
tanulása
Belépődíj: 450 Ft/fő 1 éves kortól
Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely
Kecskemét, Gáspár A. u. 11.
Tel.: 06-76-481-469
muzeumesmuhely@szorakatenusz.hu
www.facebook.com/szoraka
www.szorakatenusz.hu

TÁNCOLKA
CSALÁDI TÁNCHÁZ
havonta egy szombat 10.00–11.00
2016. szeptember 24., október 22., november 26.,
december 17.
Dalok, táncok, magyar népi gyermekjátékok a
Csillagszemű Táncgyűttes tagjának vezetésével.
6 éves korig ajánlott. Belépő: 700 Ft/fő
Eötvös 10 – Közösségi és Kulturális Színtér
1067 Budapest, Eötvös utca 10.
www.eotvostiz.hu

VASÁRNAP

NÉPTÁNC TANFOLYAM
FELNŐTTEKNEK
minden vasárnap 16.45–21.00
„A” tanfolyam: 16.45–18.45 SZATMÁRI
táncanyag
„B” tanfolyam: 19.00–21.00 BONCHIDAI
ROMÁN táncanyag
Mindkét tanfolyamon másfél óra páros tánc, fél
óra férfitánc illetve forgástechnika tanítás van.
Alapszintű tánctudás és előzetes jelentkezés
szükséges!
A tanárok a Keszegi Kincskereső Néptáncgyűttes
művészeti vezetői.
Tanfolyamvezetők, jelentkezés:
Horányi Csaba (06-30-308-7743,
horanyi.csaba@freemail.hu) és
Pirók Panka (06-20-615-0404,
pankapirok@gmail.com)
www.facebook.com/intenzivneptanc
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
www.marczy.hu

NÉPZENEI KURZUS – HANGSZER- ÉS
ÉNEKOKTATÁS
szeptember 25., október 30., vasárnap 13.00–19.00
Bolya Dániel - furulya, kaval, tilinkó
Konkoly Csenge - ének
A kurzus egyedülálló lehetőség, hogy
felnőttek és fiatalok zeneiskolai kereteken kívül
foglalkozhassanak a népzenevel. Laikusokat és
szakembereket, kezdőket és haladókat egyaránt
várunk.
13.00–15.00 és 17.00–19.00 egyéni oktatás:
- furulya (moldvai, gyimesi, felcsiki, székelyföldi,
alföldi, dél-dunántúli)
- ének (zoborvidéki, nyíradonyi, palóc, szlavóniai,
mezőségi, moldvai, gyimesi, felcsiki, udvarhelyi,
küiküllömenti)
15.00–16.30 csoportos furulya oktatás (moldvai
guzsalyas dallamok énektanulással kezdők és
haladók részére egyaránt)
Részvételi díjak:
Egyéni oktatás: 3200 Ft
Csoportos oktatás: 2500 Ft
Az egyéni és csoportos oktatáson egyaránt részt
vevők kedvezményes díja: 4500 Ft

A *gal megjelölt táncházak az NKA Halmos
Béla Program pályázati támogatásának
segítségével valósulnak meg.

A részvétel feltétele az előzetes jelentkezés és
időpont egyeztetés.
Vörös Judit: 06-20-390-5775,
voros.judit@marczy.hu
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
www.marczy.hu

MAGYAR TÁNCHÁZ
GYEREKEKNEK
vasárnaponként 11.00–12.00
Közreműködik a Mező Együttes és Kovács
Zsuzsanna
A táncházat minden alkalommal 10.00–11.00 óráig
kézműves foglalkozás előzi meg.
Vezeti: Kiss Erzsébet kézműves
Belépő: 500 Ft/fő
Cserepesház – Zuglói Művelődési Ház
1144 Budapest, Vezér u. 28/b
Tel.: 06-1-363-2656, 06-1-383-1341
info@cserepeshaz.hu
www.cserepeshaz.hu

*KÖKETÁNC
GYERMEKTÁNCHÁZ
minden vasárnap 10.00–12.00
Moldvai és gyimesi népzenevel, sok-sok játékkal,
mondókával, kézműves foglalkozással, régi és új
ünnepekkel várjuk a nagyérdemű aprónépet 1–7
éves korig.
Tánc és játék: Sándor Ildikó, Prekler Kata,
Gundyné Szerényi Andrea, Mályi Bori
Muzsika: Kerényi Róbert (furulya), Horváth Gyula
(koboz), Nyíri László (hegedű), Vellner Balázs
(dob)
Kézművesség: Csiki Virág, Makrai Krisztina
Belépő: 600 Ft/fő;
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
www.marczy.hu

GYERMEKTÁNCHÁZ
Havonta egy vasárnap 10.00–12.00
2016. szeptember 18., október 16., november 20.,
december 11., január 15.
Havonta egy alkalommal, a Bem Néptáncgyűttes
vezetésével előzenés táncházat szervez, amelyre
szeretettel hívunk minden játszani, táncolni,
énekelni szerető kicsit és nagyot!
Hónapról hónapra követe ünnepünket és jeles
napjainkat, megismerkedünk az ezekhez kapcsolódó
szokásokkal, játékokkal, dalokkal, gazdag
magyar néptánc kincsünkkel és a különféle népi
hangszerekkel.
Belépődíj: 700 Ft
Újpesti Kulturális Központ – Polgár Centrum
1042 Budapest, Árpád út 66.
Tel.: 06-1-379-3114
polgar@ujkk.hu
www.ujkk.hu

Csak emlék a Néptáncosok Szakmai Háza?

Beszélgetés Stoller Antallal

Stoller Antal „Huba” már hosszú évek óta foglalkozott néptáncsal, amikor a tudományos és a „mozgalmi” oldalról megmutatkozó, egyre erősebb igények lehetőséget adtak arra, hogy vezetésével létrejöjjön a Néptáncosok Szakmai Háza. Adja magát a kérdés, hogy ő miként látta az előzményeket, amelyek elvezettek a Népművelési Intézet szárnyai alatt működő legendás, de mára kisé elfeledett műhely megalakulásához.

– Ha ki kellene tűzni a Néptáncosok Szakmai Háza alapításához vezető főbb pontokat, akkor melyek lennének ezek?

– Ha a „nagy egészet” nézzük, akkor nagyon fontos az első Szolnoki Néptáncfesztivál, amely 1964-ben volt. A következő évben megrendezték az első Zalai Kamaratánc Fesztivált is, és abban az évben mindkettőt megtartották. Aztán elhatározták, hogy felváltva lesznek: a páratlan évben Szolnok, a párosban pedig Zala. És ez így van a mai napig. Ha a koreográfusok szempontjából nézzük, akkor ez volt az az időszak, amikor komoly lehetőségekhez jutott az új generáció: Györgyfalvy Katalin, Kricskovics Antal, Novák Ferenc, Szigeti Károly, Timár Sándor. Elkezdődött egyfajta, jó értelemben vett és előremutató versengés.

– Személyesen Ön miként került bele a történetbe?

– 1958-ban kezdtem el táncolni a Közgáz tánc csoportjában, '64-ben közgázos táncosként néző voltam az első szolnoki fesztiválon, aztán a következő évben mi is résztvevőként szerepeltünk. Addigra már kacsintgattam más táncgyüttesek felé, mert az egyetemi együtteseknek van egyfajta periodicitása. Pedig a „Közgázban” akkor már társadalmi vezetőségi elnök voltam...

– Ez a titulus talán ma – már vagy még – magyarázatra szorul.

– Az előírásoknak megfelelően minden amatőr együttesnek volt a művészeti vezető mellett egy társadalmi vezetősége is, amelyik belefolyhatott az együttes irányításába. Nyilván a KISZ mintájára jött ez létre, de jó volt, mert sokszor ki kellett állni a művészeti vezetővel szemben vagy éppen mellette.

– Ekkoriban a néptáncfesztiválok adták a találkozási lehetőséget?

– Igen, a különböző csoportok táncosai főként ott ismerhették meg egymást. A fesztiválok – a szakmai feltöltődésen túl – nagy szerelmek helyszínei is voltak. Fontossá vált, hogy ilyen együttlétek ne csak évente egyszer legyenek, felmerült az igény, hogy összejöjünk, táncoljunk, legyenek más kapcsolatok az együttesek között. Ha tetszik, a fiúk részéről megvolt a vágy, hogy megismerjük más csoportok „csajait” is.

Így aztán 1964 szeptemberében összehoztuk Budapesten a Néptáncosok Klubját, ami szerintem sok szempontból a táncmozgalom előszelét jelentette. Szakmailag is fontosak voltak ezek az esték. Az Akácfa utcában, a Bihari Együttesnél tartottuk a klubot; mindig volt egy-egy tartalmas előadás,

Stoller Antal

P. Vas János (Panyiga)

például Martin György mesélt a mezőségi legényesekről.

– Meddig működött a Néptáncosok Klubja?

– Másfél év után, részben a helyszín adottóságai miatt, abba kellett hagyni. Az előadások után mindig volt közös tánc, s bár ez nem volt meghirdetve kifelé, tehát hivatalosan zártkörű volt, mégis az ablakon kihalatszó jókedv sokakat odavonzott. Márpedig az épület a mai napig lakóház is, s a lakók rendszeresen kihívták a rendőrséget. A klub csak másfél évig működött, mégis úgy látom, hogy ez volt a budapesti tánc ház közvetlen előzménye.

– Nekem már az is történelem, Önnek viszont – sokakkal együtt – közvetlen élmény.

– 1971 telén voltunk Novák Ferencsel gyűjteni Erdélyben. Azután később, 1972. húsvétján a szüleim lakásán meséltünk a többieknek arról, hogy milyen volt Széken. Annyira belelkesült mindenki, hogy ott, az Országház utca 6-ban meg is fogant egy ad-

dig sosemvolt esemény a gondolata... Persze az is fontos, hogy Lelkes Lajos barátunk akkoriban a Mezőgazdasági Kiadó munkatársa volt, így meg tudta szerezni a Liszt Ferenc téri Könyvklubot helyszín gyanánt. Így jöhetett létre 1972. május 6-án az első tánc ház.

Sokan sokféleképpen emlékeznek, de ez nem arról szólt, hogy „a biharisták kitalálták az első tánc házat”, hanem – a régi Néptáncosok Klubjára emlékezve – együtt szorgalmazta a dolgot a Bihari, az Építők, a Vasas és a Bartók. Mi, a „biharisok”, csak megszerveztük. Mindenhol erős volt az igény arra, hogy a néptánc ne csak a színpadon létezzen!

– Az egyéni ismeretéseken túl, szervezetiileg miként kapcsolódtak össze a táncgyüttesek?

– A fesztiválokhoz és találkozókhoz a szellemi háttérrel az ANOT (Amatőr Néptáncosok Országos Tanácsa) adta, amely összekapcsolta az ország különböző pontjain működő együtteseket, és lehetőséget adott az eszmecserére. Amikor elkezdődtek a tánc házak, ezek a kapcsolatok is erősödtek. Ezt tapasztalatlából tudom, hiszen én a miskolci Avas Együttest vezettem 1974-től '79-ig.

1979 őszén vállaltam el a Vasas Néptáncgyüttest. Akkortól kezdve újra Budapesten laktam, szorosabb kapcsolatba kerültem a Népművelési Intézettel. Az ANOT-ban és a Népművelési Intézetben is felmerült, hogy az egyre gyűlő anyagnak (a Népművelési Intézetbe kerültek például a fesztiválok felvételei) hely kell. Ha már van egy kis archívum, akkor kellene egy szervezet vagy intézményi egység, ami ezzel tud valami haszno-

sat kezdeni. '81-ben kezdtünk el ezen dolgozni, s ennek eredményeként 1982. február elsején nyílt meg a Néptáncosok Szakmai Háza.

– *Azért ez nyilván nem „csak úgy” történt...*

– Az ANOT segítségével kellett, hogy a minisztérium felfigyeljen ránk. A tudósok részéről Martin Györgytől Pesovár Ernőig sokan segítettek, hogy az ötlet megvalósulhasson. A legkorábbi időktől támogatott minket Pór Anna és Vásárhelyi László. Az akkori kulturális minisztérium biztosította a Szakmai Ház létrehozásának anyagi feltételeit és támogatta a tervezett vidéki központok (Debrecen, Gödöllő, Jászberény, Miskolc, Salgótarján, Szeged, Szekszárd, Székesfehérvár, Szombathely) létrehozását is.

Az általunk tervezett műhelynek három fő feladatot szántunk. Egyrészt a népzenei és néptáncmozgalom szakmai és módszertani központjaként szakmai és dokumentációs bázist kellett építeni. Ez főleg a szakemberek támogatását szolgálta. Aztán, „köz művelődési feladatként” elő kellett segítenünk „haladó hagyományaink” megismerését és megismertetését, terjesztését. A harmadik fontos cél az volt, hogy segítséget nyújtsunk az idegenforgalomnak a paraszti kultúra megismerésében, hogy a turizmus a „tisza forrás” alapján készített programokat ajánlja a külföldi vendégeknek.

– *Első hallásra a turizmus-kapcsolat meglepőnek tűnik...*

– Tiszteltük a cigányzenekarokat, de felháborítónak éreztük, hogy „folklor” címen csak és kizárólag magyar nótával találkozunk Magyarországon a nyugati turisták, miközben a népzenei és néptáncmozgalom legjobbjai már a világ színpadain szerepeltek. Azt gondolom, hogy az akkori, külföldiekre is fókuszáló tevékenységünknek is szerepe volt abban, hogy 2012-ben az UNESCO a követendő példák listájára vette a táncház módszert.

– *Milyen volt a Néptáncosok Szakmai Háza „személyi állománya”?*

– Négyen dolgoztunk ott a kezdetektől fogva: Neuwirth Annamária volt a táncos, Vavrincez András a zenész, P. Vas János (Panyiga) a néprajzos, én pedig összefogtam az egészet. A munka során aztán többen csatlakoztak hozzánk. Például Hidas Gyuri is sokat dolgozott nekünk; lehetőség volt arra, hogy egy kis tiszteletdíjat adjunk neki. A vi-seletekről készített fotósorozatunk például teljes egészében az ő munkája volt. Sokan dolgoztak velünk olyanok, akik azóta fontos és jelentős személyiséggé nőttek ki magukat a „mozgalomban”.

– *Martin György munkája mennyiben volt előzmény, és mennyire kapcsolódott a Szakmai Házhhoz?*

– Sok gyűjtött anyagot megkaptunk az MTA Zenetudományi Intézet (ZTI) Néptánc Osztályától, amelyneknek a vezetője Martin György volt. Tinka borzasztóan sokat segített nekünk. Meg is írta valahol, hogy miként épülhet ki a „kapcsolati háló”. Egyszerűsítve ez úgy néz ki, hogy aki hoz anyagot, az kap is. Ennek szellemében dolgoztunk mi is.

– *Ez hogyan nézett ki a gyakorlatban?*

– A városi táncházmozgalom kibontakozása során sok táncos és zene-sz járt falura – hazai és határon túli területekre – gyűjteni, személyes élményt szerezni. Az amatőr gyűjtő, ha bevitte a gyűjtését a ZTI Néptánc Osztályára, akkor kapott cserébe más anyagot. Tinkában volt annyi bölcsesség, hogy azt kérte, ne a kirívót, ne a ritkaságot, az egzotikumot keressék, hanem azzal foglalkozzanak, aminek a rendszerét a sok gyűjtés alapján tovább lehet rajzolni.

A ZTI akkoriban olyan szegény volt, hogy nem tudták például a filmeket hangosítani, pedig akkoriban már 16 mm-es felvevőkkel dolgoztak, amikhez szinkronhangot vettek fel magnóval. A Szakmai Ház tudott ebben segíteni, legalább öt-hat film – például a híres gyimes-setétpataki gyűjtés – hangosítása a mi pénzünkéből készült el. Ennek fejében természetesen minden, már feldolgozott anyagot megkaptunk. A ZTI nagyon sok gyűjtést feldolgozott, a „Magyar táncdialektusok” és a „Magyar tánc típusok” című film az ő néma anyagukból készült.

Szintén megkaptuk a Televízió „Magyarországi néptáncok” című sorozatának tizenhat darabját, amit a Népművelési Intézet és az MTA együttműködésével forgattak. Ebben vannak nemzetiségi anyagok is, nem véletlen, hogy a két legértékesebb rész a magyarországi cigány táncokat mutatja be.

– *Legértékesebb?*

– Azért mondom ezt, mert ezt a két részt élő hangra forgatták, nem volt play back. A

többi tizennégy majdnem mindegyike szinkronhibás.

– *Visszatérve a Néptáncosok Szakmai Házára, miként működött a hétköznapokban?*

– Amikor már összeállt és működött a rendszer – először a magasszintű, a hangstúdió mellett volt a helyünk –, elkezdtünk gondolkodni azon, hogy miként lehetne jobb és korszerűbb körülményeket teremteni. Igazán akkor vált fontossá, amikor sikerült pénzt szerezni arra, hogy újabb lejátszó rendszereket vásároljunk. Mindenki azt mondta, hogy az orsós-szalagos videó után a BETA rendszerre fog áttérni az egész világ, ezért beszereztük a BETA felvevőket, lejátszókat, kazettákat. Körülbelül másfél-két év kellett, hogy kiderüljön, a BETA helyett inkább a VHS fog elterjedni. Mindent, amit átírtunk BETA-ra, át kellett másolni VHS-re, mert mindenki VHS-en kérte az anyagot. Ráadásul az eredeti orsós felvételek átjátszása sem volt – technikai szempontból – egyszerű, mert kiderült, hogy ezek a szalagok néhány év alatt letapadnak. Persze akkoriban nem volt szakmai háttértudás arról, hogy miként lehet ezeket megmenteni. Magunknak kellett ezt is kitalálni. Az enyhe melegítés segített: radiátor fölött melegítettük az orsókat, közben átcsvéltük őket négyszer-ötször, s utána már le lehetett játszani őket még egyszer-kétszer.

Nagyon sokféle tevékenységet kellett összefognunk. Ekkoriban indítottuk el Timár mester vezetésével a táncházvezetői képzést a Kertészeti Egyetemen.

Neuwirth Annamária

Vavrincez András

Beindítottunk egy olyan programot is, amelynek során Molnár István tanítványai oktatták a Molnár-technikát. Pista bácsi még részt tudott venni ebben. Az anyagot Lucika (Hargitai Zsuzsa) tanította. Ennek a technikai rendszernek az ötödik fokozata olyan magasra tette a léceket, hogy azt már szinte senki nem tudta megcsinálni. Molnár István elképesztően szuggesztív ember volt, néhány mondattal úgy tudott instruálni, hogy tátott szájjal figyeltünk.

Később a nagy koreográfus egyéniségek oktattak Mesteriskolánkon: Timár Sándor tartott egy féléves kurzust a módszeréből, aztán Kricskovics Antal, majd Novák Ferenc és utána Györgyfalvy Katalin. Ezek a tanfolyamok mind országos hatókörűek voltak.

Részt vettünk a fesztiválok szervezésében, segítettünk a zsűri összehívásában. És voltak a kiadványaink!

Mivel Foltin Jolán a Népművelési Intézetben, a Néptánc Osztályon a gyermek-ügyekkel foglalkozott, „jobb keze” pedig Neuwirth Panni volt, elindulhatott a gyermektánc-pedagógusok képzése. A Népművelési Intézettel közös kiadásban jelentettünk meg segédanyagokat az oktatáshoz.

A „Magyar néptáncgyománnyok” című könyvhöz a Szakmai Ház készítetett és adott ki video-mellékletet. A könyvben táncírás van, amit – ugye – nem mindenki tud leolvasni, ezért felmerült a gondolat, hogy a példákat a kor legjobb előadóival, főként az akkori Kodály Együttes tagjaival, feltáncoltatjuk videóra. Ezt meg is csináltuk, s mai napig megvan. Szerepel rajta például a fiatal Zsura (Zsuráfszky Zoltán), és Batty (Farkas Zoltán) is. A felvételeken Porosék, Havasréti Paliék (a Téka együttes) voltak a zenekar.

„A magyar nép táncművészete” című könyvnek is csináltunk video-mellékletet. Ezek a felvételeken nem csak a táncírás alapján feltáncolt mozgólátszókat lehetett látni, hanem mellé tettük a ZTI-ből származó eredeti anyagot, amiről Lányi Ágoston a táncot lejegyezte. Szerintem ez a kiadvány a mai napig megállja a helyét.
– *Ekkoriban jelent meg a Népművelési Intézet kiadásában a Táncszók című újságocska is, ugye?*

– Ebben az időben Héra Éva vezette a Népművelési Intézet Táncosztályát, s amikor ő elment szülési szabadságra, Lelkes Lajos folytatta a munkát. Ő mint kiadványokhoz értő ember, ráadásul biharrista, Foltin Jolánnal együtt kezdte csinálni a Táncszók című kiadványt, ami a mából nézve talán kicsit szerény kiállítású, de mégis nagyon fontos volt. Egy évben több lapszám is megjelent és beszámolt az eseményekről, rendezvényekről, voltak benne tanítással kapcsolatos információk és a Néptáncosok Szakmai Házának közleményeit is itt tudtuk nyilvánosságra hozni. Meg lehetett hirdetni például a továbbképzéseinket, amiket már '82-től a Kertészeti Egyetemen tartottunk. A Táncszók kiadását később Új Táncszók címmel a Martin György Néptáncszövetség folytatta.

– *Ennyi feladat mellett mikor jöhettek az érdeklődők, a vidékről érkezők?*

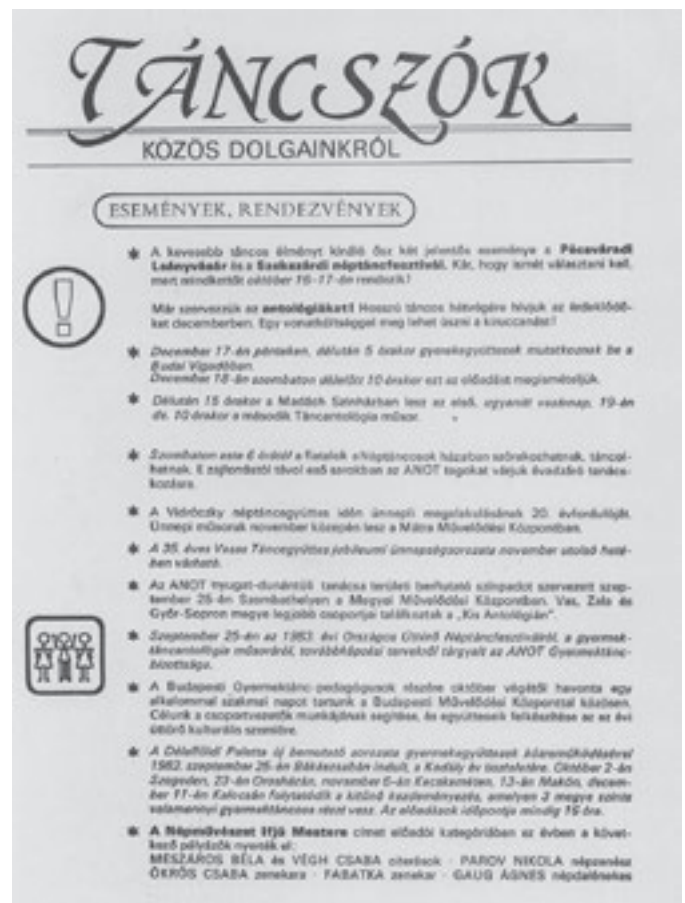
– Az első pillanattól kezdve voltak nyílt napjaink, amikor bejöhettek az érdeklődők. Persze, ezt nem lehetett szigorúan betartani, mert ha valaki vidékről jött, azt nyilván beengedtük máskor is.

– *Nem volt szűkös a hely a feladatok tömegéhez képest?*

– Nem kellett sok idő ahhoz, hogy a szellemi építkezés és az összegyűjtött anyag nagysága előhívja a gondolatot, jó lenne, ha a Néptáncosok Szakmai Háza önálló, saját épületet kapna. Akkoriban a Vár alatt, a Szabó Ilonka utcában laktam, ahol az iskolával szemben volt egy üres telek. A Fővárosi Tanácsnál kiderítettem, hogy eredetileg az iskolát akarták arrafelé bővíteni, de, mert ez nem valósult meg, szabad a terület. A főváros pedig odaadta a telket, hogy felépülhessen rajta a Néptáncosok Szakmai Háza. A tervek is elkészültek 1984-ben...

– *Nem ismerem ezt az épületet...*

– Megvolt az előterv, megvoltak a papírok, már „csak” építeni kellett volna. Azt mondanom sem kell, hogy a Népművelési Intézetnek erre nem volt pénze. Próbáltunk innen-onnan szerezni, de végül nem jártunk sikerrel. Az épületben lett volna táncterem, kézműves és jelmezkesztő műhelyek, táncház rendezésére is alkalmas helyiség, video-, film- és hang-központ, könyvtár...

Dresch Quartet: Tördelős

FA 381-2 • 2016, Fonó

„A zene és az élet Dresch Mihálynál mindig szerves és intenzív egyiséget alkotott, ezért is természetes számára, hogy a belülről feltűnő hangok alapvetően a szülőföldjéhez, a tágabb környezethez tapadnak, abból merítenek, és ahhoz adnak hozzá.

A honi dzsesszmuzikusok derékhadával ellentétben sosem arra törekedett, hogy a főáramú amerikai zenét minél hűebben szólaltassa meg, hanem annak kifejezésformáit saját kultúrája – elsősorban népzenei – hagyományával töltte meg. Nem a tengerentúlról importált fekete muzsikát próbálta meg jól-rosszul koppintani, hanem belülről építkezett.

Saját szavaival élve a benne égő »fölséges« tűzön, a feszítő belső energiákon akart úrrá lenni és azokat formába önteni. Egész életében arra törekedett, hogy érzékeltesse: az ember egyszerre szeretheti a legtisztább dzsesszmuzsikát és az eredeti népzeneét. Egyszerre lehet korszerű és magyar.” (Jávorszky Béla Szilárd)

Dresch Mihály - szaxofon, fuhun, ének
Lukács Miklós - cimbalom
Horváth Balázs - nagybőgő
Baló István - dob

régi födém fölött van egy híd-építmény, és a két födém között van vagy kilencven centiméter. Az új épületet később meg kellett erősíteni, mert a táncosok mozgásától annyira lengett, hogy az már zavarta próbát.

A Honvédtól mentem nyugdíjba 2005-ben, ahol azért a műszaki megoldások mellett csináltam néhány koreográfiát is... Közben pedig a Vasas Együttest is vezettem 1979-től 2000-ig, amikor átadtam a stafétát Mihályi Józsefnek. Abban az időben alapítottuk a heti rendszerességgel próbáló Obsitos csoportot az idősebb táncosokkal. Persze, az évek szállnak, s lehet, hogy lassan már az Obsitoshoz is öreg leszek...

A Néptáncosok Szakmai Háza nélkülüm is jól működött egészen addig, amíg magába nem olvasztotta a Hagyományok Háza. Neuwirth Panni elment az oktatási vonalra, aztán Panyigának is „megköszönték az addigi munkát”. A Szakmai Ház teljes gyűjteménye félre van téve, s ma már nem úgy közkinccs, mint régebben. Hiába maradt ott Vavrincez Andris; egyedül, lehetőségek hiányában ezt nem lehet működtetni. A Néptáncosok Szakmai Háza gyakorlatilag megszűnt.

Grozdits Károly

– *Ez majdnem úgy hangzik, mint a Hagyományok Háza!*
– Mi ezt már '84-ben kitaláltuk. A két koncepció között talán csak annyi a különbség, hogy a mi terveinkben nem szerepelt az Állami Népi Együttes. Ha így nézzük, akkor a Hagyományok Háza koncepciója a mi terveinket valósította meg „kis késéssel”. Amikor kiírták a Hagyományok Háza vezetői pályázatát, mi, Lelkes Lajos barátommal az esélytelenek nyugalmával, de pályáztunk a főigazgatói címre. Úgy éreztük, hogy a mi háttérünkkel hazugság lenne, ha nem jelentkeznénk be.

– *1984-ben nem valósult meg az önálló épületben működő Szakmai Ház terve, de legalább a magasföldszinti irodából sikerült méltóbb helyre kerülni...*

– A ház sajnos nem épült meg, de a szűkös irodából átkerültünk a Fő utcai frontra, ahol a Szabó Ervin Könyvtárnak volt egy részlege. Ennek a könyvtárnak a galériás beépítésére került a Szakmai Ház a nyolcvanas évek második felében. Akkoriban Zelnik József a minisztériumban dolgozott, és ő a Selyemgombolyítóban létrehozott rendezvényházba szerette volna kivinni a Szakmai Házat. Mi azonban ragaszkodtunk ahhoz, hogy maradjunk a Népművelési Intézet közelében.

– *A nyolcvanas évek közepén a néptánc és a népzene már nem „kevesek ügye” volt. Merre lehetett továbblépni, hogyan lehetett nyitni a „civilék” felé?*

– A táncházak miatt volt arra igény, hogy legyenek olyan rendezvények is, amelyek segítenek „kifelé” megmutatkozni. A budavári iskolával kerültünk kapcsolatba, és az IBUSZ-tól szereztünk pénzt. A Népművészeti Egyesületek Szövetségének (NESz) elődje Bánszky Pál vezetésével alakult meg, az ő közreműködésével megszerveztük a Népművészeti Napokat. Akkor még ingyen megkaptuk az iskola helyiségeit és udvarát, csak annyi volt a feltétel, hogy hívjunk meg tárgyalókat is. Ma már hihetetlennek hangzik, de alig tudtam tíz kézművest összeszedni. Ha ehhez hasonlítjuk a mai helyzetet, a Mesterségek Ünnepe, akkor tényleg van ok az örömről.

A négynapos rendezvény óriási sikert hozott, egyértelmű volt, hogy folytatni kell. Úgy tűnt, hogy ehhez az a legjobb megoldás, ha alapítunk egy kissozvetkezetet. Így hoztuk létre a Tradíció-t, amihez kellett tizenöt tag, s mert mi csak négyen voltunk, beléptettünk boldog-boldogtalant. Még anyukám is szövetkezeti tag lett!

– *Tényleg kellett a kissozvetkezet?*

– Igen. Azért kellett ez, hogy a minisztériumból és az IBUSZ-tól jövő pénzeket mi kezelhessük, és ne az Intézetten keresztül csorogjanak le hozzánk. A kissozvetkezet működni kezdett, készítettünk jelmezeket, csináltunk rendezvényeket. Igen ám, de az Intézetben azt mondták, hogy ez összeférhetlenség: „Huba, te a Szakmai Házban hasonló dolgokat csinál, mint kissozvetkezetben!”. Ami persze így nem volt igaz, de azt mondták, hogy nem vezethetem tovább a Szakmai Házat. Ezt a döntést én tudomásul is vettem, de mert az ügy fontos volt, ott maradtam, mint munkatárs, és Neuwirth Panni lett a vezető.

– *A Szakmai Ház ekkor még megmaradt, átvészelte a rendszerváltozást is, de közben Ön másfelé indult.*

– Akkoriban történt, hogy Novák Ferenc felkért, tanítsak néptáncot a Honvéd Együttesben. Aztán '90-ben végleg elhagytam a Szakmai Házat, és átmentem a Honvédba műszaki osztályvezetőnek, később főmérnöknek. Hozzám tartozott a gondnokságtól kezdve a jelmeztáron át a gépkocsiparkig minden műszaki dolog.

Aztán később, amikor Tata, hogy megmentse a Budapest Táncegyüttest, beköltöztette őket a Honvédhoz, szerzett pénzt, hogy épüljön még egy próbaterem. Meg is építettük, Szentes Anikó tervezte. Az építkezés attól volt különösen izgalmas, hogy ezt csak a régi próbaterem fölé lehetett építeni, de az meg nem bírta volna el, így az új épület a régi fölött áll a saját lábain. Ez azt jelenti, hogy a

Vonós népzenei hagyományaink továbbéltetése II.

KALOTASZEG – 1993-ban a „Kalotaszegi legényesek” című kötet jelent meg, amely *Kovács Simon* „Buraló”, magyarlónai primás huszonöt legényes dallamát tartalmazza. A '80-as évek legelején fejtettük meg közösen, Halmos Béla, Jánosi András, Vavrincez András és jómagam a széki hangosfilmen látható széki férfítáncok, tehát a sűrű és ritka tempó vonózását. Ez az általam hármaskötésnek nevezett vonás minden Erdélyben használt tizenhatod-mozgású darabnak, tehát mindenféle legényesnek, magyarnak, fordulónak, korcsosnak az alapvonása. Itt három tizenhatodot kell fölfelé, egy irányba húzni, de a harmadikat el kell választani az előző kettőtől. Ez a pici hang már a következő hanghoz, illetve hangsúlyhoz tartozik, annak a felütése. A kötés előtti 3. és 7. tizenhatod zeneileg hangsúlytalan, de itt erőteljes hangsúlyt kap, amely egybeesik a kontra hangsúlyával. Ezt a lefelé húzott hangot a csúcsgig ki kell húzni, hogy a vonás gyakori ismétlése esetén is a felső fél vonón maradjunk, ne fogyjon el a vonónk.

Ez a kötés hallatszott a hangfelvételen, de a vonózás technikáját csak a film alapján tudtuk megfejteni. Így, ezzel a tudással már egyértelműen leírhattam a legényesdallamokat, s a hangok mellett a kötések is teljes biztonsággal jelölhettem. Természetesen ezt a vonást is minden primás másként csinálja, ki nagyon pontozza, ki kevésbé, van olyan is, aki elválasztás nélkül játssza.

Buraló muzsikálását film nem, csupán hangszalag őrizte meg az utókor számára. Ez a gyűjtés azért nagyon fontos, mert Martin György „Tinka” ezen a gyűjtésen kérdezte ki teljes alaposággal a primás legényes dallamrepertoárját. A kalotaszegi zenészek közül Buralót tartották a legényes zene legelismertebb muzsikásának, aki a dallamokat és a köztételeket egyedülálló fantáziával variálta.

*

BOGYISZLÓ – A '90-es évek elején sokat gyűjtöttünk Bogyiszlón, ahol *Orsós Kis János* és zenekara játékát örökítettük meg hangszalagon és videón egyaránt. Ezen alkalmakkor igyekeztünk a dallamokat több hangnemben is rögzíteni, hogy a készülő kötetben bemutatassuk, amely „Bogyiszlói népzene” címmel 1995-ben jelent meg.

A vidék egyik legerjedtebb ugrós dallamát a „*Megismerni a kanászt cifra járásáról, / Tüzött-füzött bocskoráról, tarisznyaszíjáról*” kezdetű szöveggel éneklük. Orsós János bácsi is kísérte, amikor táncegyüttes mellett muzsikált. E szöveg magyarázatát egy alkalommal Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatótól hallottam. A kanászok a disznók terelésénél nem használhattak kutyát, mint a juhászok vagy a gulyások, mert szétszaggatták volna a disznók. Csizma helyett bocskort hordtak, amint a nóta mondja. Mi akkor a cifra járás? A kanászok nagyon gyors, kis lépésekkel, surranva jártak, a kondát így terelték össze ők maguk. Ha sürgősen üzenetet kellett egyik helyről a másikra eljuttatni, mindig a kanásznak szóltak. Nemrégiben egy kanász kitüntetést kapott, s a díj átvételénél ilyen gyors, kicsi, surranó lépetekkel ment ki a színpadhoz, itt is bemutatván „cifra” járását.

*

KALOTASZEG – Kalotaszeg Erdély nyugati részén, a Nagyváradtól Kolozsvár felé haladó főútvonal mentén fekszik. A kereskedelem ezen a vidéken haladt át, s ez gazdagságot, jómódot hozott. Ez látszik a cifra, nagyon díszes viseleten, amelyre újabban több kiló gyöngyöt is varrnak, vagy a nagyon díszes, festett, faragott búto-

rokon, s ez erődik a nagyon díszített, virtuóz zenén is. A számos, jobbnál jobb primás közül *Fodor Sándor* „Neti”-re esett a választás, hiszen Sanyi bácsi sokat járt Budapesten, sok filmes felvétel készült a játékaról, sok fiatal tanított muzsikálni. Az 1996-ban megjelent „Kalotaszegi népzene I.” című kötet hajnalit, legényest és verbunkot, míg a következő évben megjelenő „Kalotaszegi népzene II.” lassú csárdást, szaporát és keservest tartalmaz.

*

MAGYARPALATKA – Minden zenésznek van kedvenc zenéje, kedvenc tájegysége. Az én lelkemet a gyimesi és a mezőszéki zene ejtette rabul. 2000-ben és 2001-ben jelent meg a „Palatkai népzene” két kötete, amire nagyon büszke vagyok. Palatkai zenét először a '80-as évek közepén gyűjtöttem Super8-as filmfelvételével, amivel tizenhárom percet lehetett egyszerre lefogatni. Gyűjtőtársam Fekete Antal, közismert becenevén Puma volt. Ez volt az az eset, amikor a zenészek a csűr előtt muzsikáltak nekünk, míg nem jött a menyasszony, és én könyörögtem Marcinak (Kodoba Mártonnak), hogy csak még azt a három percet muzsikálják el! No, ezt meg is tették, de utána futólépésben távoztak a csűr mögé, ahol a MÉRÁból jött menyasszony már tíz perce várta a zenészeket. Ilyen is ritkán fordult elő.

A gyűjtött anyagot természetesen otthon azonnal leírtam, bevonóztam és elkezdtem gyakorolni. Nagy meglepetésemre a vonások zömét fordítva kellett húzni, az eddig beidegzett mozdulatok fölborultak, megváltoztak. Nagyon furcsa volt az új vonózás, de már ez a pár új nóta is táncszerűbbé, palatkaibbá vált általa. A legnagyobb elégtétel azonban az volt számomra, hogy amikor pár évvel később ismét Pumával mentem gyűjteni – akkor már több, újonnan kivonóztott dallam volt a tarsolyomban, sokat játszottam és tanítottam is őket –, alkalom adódott arra, hogy Marcial és testvérével, Bélával játszassunk, de úgy, hogy én vezethetem a párt. Ekkor is lakodalom volt, s míg az ifjú párt a templomban eskették, mi, zenészek behúzódtunk a szemközti ház eresze alá, és elkezdtünk muzsikálni. Fantasztikus érzés volt, hogy a vonóink milliméterre együtt mentek, tudtunk együtt muzsikálni! Ezen Marciék egyre jobban csodálkoztak. A lakodalom folyamán többször intettek, és meghívtak a cigánypadra. Akkor meg a lakodalmas nép csodálkozott. Csönd lett, abbamaradt a villa- és kanálcörgés – mit keres egy fehérenp a cigánypadon? Mivel a vonóink együtt mentek, láthatóan szent egyetértésben muzsikáltunk, a népek is megnyugodtak, s folyt tovább a vacsora. Akkoriban nagy szenzációt jelentett egy női primás!

Ezután még sokszor muzsikáltunk együtt, és felejthetetlen élményt jelentett minden találkozás. 1990-ben jöttek először Budapestre, a Zenatudományi Intézetben három napon keresztül folyt a gyűjtés, az én vezetésemmel. Előzőleg fölkészültem, átnéztem minden addigi akadémiai gyűjtést, és összeírtam a különböző dallamokat, hogy ezeket kérdezhessem. Csak éppen elkezdtem, ők már tudták, hogy melyikre gondoltam, néha három-négy új dallamot is hozzáfűztek. Én százötven nótát szedtem össze, ők kétszázharmincat játszottak, s a harmadik napon Marci jobban tudta, hogy valamelyik dallamot játszották-e már vagy sem, mint én. Ezek az új nóták többnyire veretes, a bukaresti rádióból „leszedett” nóták voltak, amikre elsősorban Béla specializálta magát. Pumával ketten voltunk a házigazdák. Éjszaka főztem, nappal kérdeztem a dallamokat, majd elláttam őket ebéddel ott, az Akadémián, utána táncházba vittük őket, szóval zajlott az élet. Azóta lettem én „Domna” Márta, amely megszólítás náluk a legnagyobb megtiszteltetés. Persze sokat nem beszélünk, mivel csak románul tudtak, de a zenében megértettük egymást.

2002-ben találkoztunk utoljára Válaszúton. A kastélyban volt a tanítás: az egyik teremben a kezdők tanultak a Palatkai népzene kötetéből, mi pedig „mesterkurzuson” vettünk részt Kodoba Márton vezetésével, két szobával arrébb. Nagyjából tízen voltunk. Én elkezdtem a nótát, utána Marci elmuzsikálta Stefánnal (Moldován Stefán, palatkai kontrás), ezt magnóra lehetett venni, majd együtt játszottuk a dallamot mindannyian, végül csak mi, tanoncok, addig, amíg Marci azt nem mondta, hogy „bun, bun”. Akkor jött a következő nóta. Így végigjártunk majdnem a két teljes kötetet. Este táncház volt, ahol néha együtt muzsikálhattunk a mesterekkel. Kimondhatatlanul nagy élmény volt. Majdnem egy hetet töltöttünk Válaszúton, a nap szinte minden percében ezt a zenét hallottuk. Sokat muzsikáltunk együtt, próbáltuk ellesni a hangsúlyokat, a muzsikálás mikéntjét, de mégsem sikerült a stílust tökéletesen, maradéktalanul átvenni, magunkévá tenni, legalábbis nekem nem. Ehhez együtt kell velük élni, nap mint nap, reggeltől estig. Ennyi idő nekem kevés volt. Nem elég a vonózás, az ujjrend!

*

SZÉK – Szék sajátos, archaikus hagyománya, elsősorban zenéje és táncai meghatározó helyet foglalnak el a magyar kultúrában, ezen belül a népzene- és néptánc kutatásban. Széki zenét először Lajtha László gyűjtött 1940-ben, Kodály Zoltán ösztönzésére. „Ahol ilyen szép és sajátos hímezések élnek ma is, kell ott valami érdekes muzsikának is lennie” – mondta Kodály, és igaza is lett. Lajtha két előzetes gyűjtőútja alapján 1941. február 17. és 21. között készültek el Budapesten, a Magyar Rádióban a Pátria hanglemezsorozat széki felvételei. Az eredmény tizenkilenc hanglemez és huszonhét fonográf-henger lett, melyek százhat széki hangszeres és énekes dallamot tartalmaznak. Lajtha „Széki gyűjtés”-e volt az első találkozásunk a magyar népzenevel a '70-es évek elején. Ez a kotta és hangzóanyag lett a táncházmozgalom alapja. Lajthának nagyon jó hallása volt, zseniális zeneszerző és gondos lejegyző volt, de zongorista lévén a hegedülés technikáját nem ismerte igazán, ezért a nagy gonddal leírt kotta lejátszhatatlan lett. Az általa lejegyzett fonográf-hengereken alig maradt hang, a barázdák lekoptak a sok újrarahallgatástól. A sok évtizedes lejegyzési és hegedős gyakorlat után vettem magamnak a bátorságot, és a Széki gyűjtést újból lejegyeztem, így a hegedűsök számára olvashatóvá, érthetővé és lejátszhatóvá tettem. 2002-ben jelent meg ez a kötet „Lajtha László – Széki gyűjtés. Hegedűszólamai Virágvölgyi Márta lejegyzésében” címmel.

Szék három részre tagolódik, Felszegrre, Forrószegrre, Csipkeszegrre. A '70-es években még minden „szeg”-nek külön zenésze, külön táncháza volt. A városi kultúra azóta itt is tért hódított. Ma már alig van tánc, a fiatalok városra mennek tanulni, dolgozni, már nem táncolnak, így zenész is alig van. Moldován „Ilka” Gyurika még néha muzsikál, rajta kívül „Pali Marci”, rendes nevén Fülöp Márton, akinek „becsületes” foglalkozása a csizmakészítés. Széken ő a második primás, aki magyar zenész, nem cigány.

*

ÖRDÖNGÖSFÜZES – Az utolsó kötetem az „Ördögösfüzesi népzene” címet viseli, amely 2007-ben jelent meg. Ördögösfüzes a Mezőség északi kapuja, Szamosújvártól keletre az első falu. A faluról, a régi szokásokról, az ünnepekről, a zenészekről Hideg Anna néni, az aranytorkú füzesi énekes mesélt nekünk.

Az a terület, ahol a falu fekszik, lápos, mocsaras volt, sok elkorhadt fűzfával. Az elkorhadt „fűzfacsutkók” világítottak a sötétben, foszforeszkáltak, s azt gondolták az emberek, hogy ördögök járnak ott, ők világítanak. 1750 óta nevezik a falut Ördögösfüzesnek, előtte csak Füzes volt.

Füzesen a Mezei család muzsikált. *Mezei Ferenc* volt a fő primás, *Pikilínek* hívták, de neveztek *Pipásnak* vagy *Bokszosnak* is, mert igen fekete cigány volt. Katona is volt Konstancán, s tizedesként,

vagyis káplárként jött haza, de a muzsikálása kapta a tizedesi rangot, nem az ő jó katonasága. Akkor ő volt a leghíresebb. Az utcán halt meg, menyasszonykísérés közben összeesett és meghalt. Elvették, hoztak helyette egy másik primást, és folytatódott a lakodalom. Másnap nagy temetést rendeztek neki, minden zenész eljött.

Amennyire könnyed és virtuóz a kalotaszegi zene, olyan súlyos, nehéz a füzesi. Táncaik és zenéik közül a legfontosabb és legkülönbözősebb a *ritka fogásolás*, vagyis a *ritka legényes* tánc, valamint a lakodalmi zene.

*

DÍSZÍTÉSEK ÉS JELÖLÉSÜK

Én a mai napig a '70-es években használt szalagos Uher magnóról jegyzek le. Ezt tudom lassítani, akár két oktávval is, és ami fontos: egy megszokott mozdulattal az utolsó pár hangot akárhányszor ismételni tudom. Ez a mozdulat annyira automatikus, hogy így tettem néha akkor is, amikor kazettáról kellett lejegyezniem.

A magyar hangszeres népzene elsősorban nem színpadi műfaj, hanem tánczene, ahol sokszor órákig, sőt napokig kell muzsikálni, akár erősítés nélkül, mint például lakodalomkor. Ezért a régi primások olyan muzsikálási módot, a klasszikustól eltérő hangszerkezelési technikát alakítottak ki maguknak, és hagyományozták ránk, amely gazdaságos és igen hatékony. Ide tartozik többek között a hangszer tartása, a vonókezelés, a díszítések ritmikus előadása, az intenzív játékmód. Szinte mindegyik primásnál megfigyelhető ez a jellegzetes kéztartás, amikor csuklójuk betörök és a hangszer testének támaszkodik, a tenyerükben tartják a hangszert, ujjai mindig a húrok fölött, a húrokhoz közel helyezkednek el, így az első és negyedik ujj kvart-helyzete állandó.

Kodoba Mártonnál jellemző a keresztfogás, ami annyit jelent, hogy ha felsőbb húrról 4. ujjal alsóbb húrra vált, az 1. ujj a felső húron fekvő marad, és az egyetlen 4. ujjat teljes tenyérből billenti, azaz a 2. és 3. ujját is leteszi. Lásd 1–2. példa.

1. példa. Lassú magyar

2. példa. Ritka csárdás

A díszített hangoknál a billentés sohasem merőleges a húrokra. A sima billentés helyett a bal kéz az ujjával a tenyere felé lehúzó, a hegedű testétől távolodó, pizzicato-szerű, „kaporó” mozdulatot végez. Ettől a mozdulattól a díszítés határozott, hangsúlyozó, ritmikai elemmé válik. A díszítés a legegyszerűbbtől kezdve (vibrató, trilla, alsó/felső váltóhang, előke) a legbonyolultabbig (különféle körülírások) mindig ritmikus, a vonókezeléssel összehangolt.

*

Egyszerű díszítések

VIBRÁTÓ – Minden díszítés alapja a vibrató. Ez egy szélesebb vagy szűkebb csuklómozdulat, amikor a csukló a hegedű testéhez támaszkodik, a kézfej lazán mozdul a csiga, illetve a hegedű teste felé, az ujjhegy pedig gördül a húron. Ez a csuklómozdulat félhangnyi vagy annál kisebb magasságváltozást idéz elő. Indulhat az alaphang fölél, illetve alá. A vibrató sebessége, nagysága, mennyisége és milyensége a tempó és a dallam függvénye. Jele:

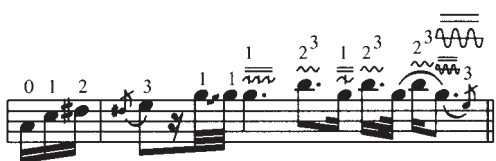
Ha a vibrató lefelé indul, akkor a hullámvonalat függőleges vonalkák törlik meg. Jele:

Kodoba Mártonnál az 1. ujj széles vibrátója már majdnem trillának hat, nagyon speciális és jellemző. A mozdulat lefelé indul, negyed-, majdnem félhangos. Ezt a speciális, ritmizáló, széles vibrátót a kottában jelöljük, míg a sima vibrátót nem.

*

TRILLA – A trilla két hangból álló díszítés. Vibrátószerű, ritmikus csuklómozdulattal jön létre, amikor a szomszédos ujj is érinti a húrt, de az ujjak külön nem billentenek. Lehet felső, illetve alsó trilla. A trilla mindig félhangos. A felső trilla jele a vibrátónál kicsit magasabb hullámvonal:

Kodoba Márton gyakran használ II. fekvést, és csúszással köti össze a szomszédos I. és III. fekvést egy-egy hang erejéig. Ugyanezt a technikát alkalmazza az V. fekvésben a IV. és VI. összekapcsolására. A kéz pozíciója, a csukló támaszkodási felülete megmarad, csak tenyérből és ujjal csúszik le vagy föl az adott hangra. E szokatlan megoldás miatt az ujjrendet ki kellett írni (pl.: 2³).

3. példa. Lassú cigánytánc (Dungi Marcié)

4. példa. II. fekvés

5. példa. V. fekvés

Az alsó trilla jele az áthúzott hullámvonal. Ugyanazzal a mozdulattal két szomszédos hangot is játszhat, attól függően, hogy melyiket hangsúlyozza, vagyis melyik hang szól erősebben a kettő közül. Sok esetben nehéz megállapítani, hogy melyik a dallamhang a kettő közül:

6. példa.

Kovács Simon Buráló az alsó trillánál az ujját alig emeli, inkább csak az ujjnyomást engedi fel. A trilla mindig ritmikus, ezért a díszítést gyakran kiírjuk kis kottával a főhang fölél:

7. példa. Legényes

Gyakori az üres húr trillázása, ez mindig lehúzott 1. ujjal, csuklóból, egész tenyérrel történik, a csukló támaszkodása nem változik. Ezt a technikát alkalmazza Fodor Sándor Neti és Kodoba Márton is.

*

ELŐKE – Az előke a hangsúlyos hangot megelőző, rövid, egy vagy több hangból álló hangsúlytalan díszítés, amelyet mindig a főhanghoz kötünk. Az előkék egyrészt díszítő (8. példa), másrészt ritmizáló, azaz hangsúlyt erősítő szerepűek (9. példa). A ritmizáló előkék a vonóhúzáson belül történnek.

8. példa.

9. példa.

Kodoba Márton gyakran alsóbb húron játszott előkével indítja a főhangot, általában 4. vagy 3. ujjról, 1. ujjal csúszik a felsőbb húron, 3. ujjal egy erősítő előkét is játszik, s ezután szól meg a 2. ujjal lefogott főhang. Ennek a „csúszós” előkének mind a ritmizálásban, mind a hangzásban fontos szerepe van. Leggyakrabban a lassú cigánytáncban fordul elő, de találkozunk vele a magyarban és a korcsosban is. Kodoba Márton játékában ez alapvető stíluselem.

10. példa. Lassú cigánytánc

11. példa. Magyar (négyes)

A korcsosban dallamhangként ki is írjuk ezt a díszítést. Nagyon ritmikus:

12. példa. Korcsos

*

UTÓKA – Az utóka a főhang után következő egy vagy több hangból álló hangsúlytalan díszítés. A körülírás utolsó hangját vagy hangjait gyakran utókanak írtuk, mert a körülírás alsó váltóhangja általában hangnemtől függetlenül kis szekund, de a díszítés utolsó hangjai már a hangnembe illeszkednek.

13. példa.

14. példa.

Virágvölgyi Márta
(folytatása következik)

Zsuzsa nyolc hónapos volt

Nem vén ember az, akinek kicsije lesz. Néténé! Az a bajszos Kocsis horgos bottal kéne járjon, de még feltartott fejjel, kidüllesztett mellel jár, szégyelli a kezébe venni a bottot. Még elég büszkén megyen.

Úgy képzelem, mint a vén marhát, amely a tilosba megy. Bapónak kicsije? Hát igen, fiatal a felesége, Márton bátyát pedig még ki-kirázza a hideg-meleg. Ott, ahol még kell, fiatal az öreg.

- Márton báty', aztán egyik kezében tartja ke' a horgos botot, másikba' a gyermeket? - viccelődtek apámmal. De mivel ő is vicces ember volt, megfelelt:

- Hát igen, nem minden öregember semmire se való vln ember. Amég az ember él, legyen ember!

Na, ha az ember vénen fiatal, az is baj. A testvérem Mari is férjnél van, a másik két testvéremnek már nagy gyermekei vannak. Mari haragszik, és ezt meg is mondja:

- Anyám, én szégyellem magam.

Anyósom is nagyon csodálkozik.

- Ez a vín apád, ha már kinőtte azt a ruhát, ne vegye többet fel. Az nem áll jól az emberen. A vín marha a tilosba' legelt, és megfogták.

Mind mond, mind bosszant anyósom:

- Na, megelőzött anyád, neked még nincs gyermeked, de hát lesz kicsi testvéred.

Állandóan mond, gúnyolódik. Anyám szelíden hártja el:

- Szeretném, ha még lenne egy kisfiam. Azt is Pistának keresztelném. A drága, egyetlen fiam meghalt.

Ilyenkor Mari sem vitatkozik. Csak annyit mond:

- Pista legyen!

Mind egy olyan fiúgyermeket vártak, mint aki meghalt.

Megszületett a kicsi baba. Nem Pista, hanem Zsuzsa lett belőle. Olyan tizenegy, tizenkét éves lányka lehettem. Nézegettem a testvéreimet. Szép, fehér a bőre, nagy zöldes szeme van. A homlokán egy kis piros csomó, olyan, mint egy eper. Anyám azt mondja, hogy ráesett egy fai eper, vagy megdobták vele. Az ott maradt és anyajegy lett belőle.

Jól emlékszem, vasárnaponként jöttek hozzánk a kis barátnőim. Volt keletje a kicsi Zsuzsának. Mindegyik csak egy-egy kicsit vette ölbe. Kis vigyori, kerek képű, kék szemű gyermek lett. Anyám készített neki egy szép kis fehér inget, még egy virágot is varrt az ing elejére piros selyemből. De már nyolc hónapos lett a Zsuzsa. Ebben az utcában még volt egy olyanszerű gyermek, azt is Zsuzsának hívták.

Anyámék ki-kiültek az utcaajtóba vasárnapokon. Kukoricát pattogtattak, kakast csináltak kemencén, azt tették a kötényükbe. Onnan ki-kivettek egy-egy szemet, rágicsáltak beszéd közben. A gyermekek is ott ültek mellettük a földön, vagy éppen ölben. Én nagyon szerettem Zsuzsát, örültem, hogy van kis testvérem. Olyan hálásan, szelíden nézett ránk, és ha kacagtunk neki, ő is visszakacagott.

- Nagy baj van a faluban - újságolja apám. - Járvány járja a falut. Már meghott egy gyermek hastífuszban. Ügyelj erre az ártatlan kicsi bogaramra, nem kell a többi gyermek közé vinni, nehogy elkapja.

Ma hétfő van, de az utcában Szász Zsuzsa már nagy beteg. Megy a hasa. A tegnapi még együtt volt a két gyermek. Anyám aggódik és mondja is, hogy igen szomorú a gyermek. Még azon az éjszakán megindult a hasa és fájlalta. Apám átment Bonchidára orvosságért, de felment ide is az orvoshoz.

- Hiába is adjuk nekik az orvosságot, az enyém nincs jobban - panaszkodik Szászné, a szép, derék fiatalasszony. - Az uram mindenképpen szilvapálinkát akar neki adni. Én sírtam, hogy ölem meg a gyermekemet, de nem volt mit tenni.

Ez így ment vagy öt napig. Benn, az első házban van a bölcső, abban fekszik Zsuzsa. Bár engem nem igen hagyának, azért be-belopózok. A gyermek már csak nyöszöreg, sápadt, a szeme be van esve. Már csak éppen hogy néz. Én összeviszsa csókolom, próbálok neki kacagni, de ő csak elvonja a száját.

- Zsuzsa! - szólítom. Rám néz. Nem tud, vagy nem akar sírni. Jobb volt, amikor sírt.

Jaj, itt jár a halál. Félek. Itt van köztünk egész biztos. Hallom, amint végigsuhan. Erre, arra figyelek, nem látok semmit. Csak a Zsuzsa nyöszörgését hallom és a suhanást.

Segíts rajtunk, Istenem!

Jó érzés templomba járni. Itt kapok egy kis lelki nyugalmat, meghallgatom a prédikációt. Együtt imádkozunk, énekelünk. Ezek olyan sokat ígérő, békés, csendes percek. Csak itt a templomban érzem ezt a nyugalmat. Olyan kihalt, silány kint az élet, mintha fuldokolna, mintha mindig dörögne, villámlana. Mintha be lenne mindig borulva, sötétség van. Pedig ez mind nem igaz, csak ez a sok panasz, jajszó, gyász, a holnaptól való félelem festi az ember életét feketére.

Miért nem tudom kivinni ezt a fényt az emberek közé? Azt az égő hitet, amit most itt kapok, hallok? Csak egy ennyi az egész, tovább nincs. Elszakadt a hit fonala, itt maradt benn a templomban. Csak addig lehetek csendes percekben, amíg itt vagyok. A kimenetellel kezdődik minden, a félelem, a panasz előlről. Hol a hitünk? Ez nem hit. Mi még a hit küszöbén sem állunk. Kívül állunk az ajtón, csak szeretnénk hívők, istenfélők lenni. Mi is volt az ige? „Ne tévelyegjete, Isten nem csúfoltatik meg, mert amit vet az ember, azt aratja is.” (Gal. 6,7)

Nem tudjuk elvetni, magunkba zárni, várni azt a pislákoló kicsi hitet. Nincs a szívünkben hit, üres a szívünk, nem teremhet igaz gyümölcsöt, csak gögöt, félelmet. Mi csak próbálunk hitben élni. Segíts rajtunk, Istenem! Cirógasd meg a megebzett lelkünket a hit sugarával! Úgy vágyódunk utánad, mint gyermek az édesanyja után. Olyan jó, hogy Te vagy nekünk, olyan jó itt a közösségben együtt lenni, együtt imádkozni. Itt minden lélek elcsendesedik, magába száll. Én Istenem, adj hitet, szeretetet és békességet a szívünkbe! Add, hogy mint égő fény, olyan legyen hitünk, ne peregjen le rólunk, elkísérjen az élet útjain! Teljesüljön be az ige: „Én vagyok a világ világossága, aki engem követ, nem járhat sötétségben, hanem az övé az életnek világossága.” (Ján. 8,12)

Sírva futok ki a külső házba. Sírva borulok rá az asztalra, és imádkozok. Meghalt a Pista testvérem és most Zsuzsa is. Lehet, hogy most én következek. Két ragályos betegséget éltem át, gondoltam, hogy ezután én jövök sorra.

Anyám jön haza.

- Igaz, nem voltál benn? - kérdi aggódva.

- Nem voltam, de szeretnék.

Anyám átölel, megcsókol.

- Tudod, ragályos. Te is gyermek vagy, elkaphatod. Nem vagy még felnőtt.

Én még jobban megijedtem. Végem van! Hangosan sírni kezdtem. Denagyon fáj a testvérem is. Anyámmal sírdogáltunk ketten a sütökemence mellett, hogy ne hallja Zsuzsa.

Anyám alig teszi tisztába, jön apám:

- Te, Szász András adott a gyermekének három kanál szilvapálinkát. Befogta az orrát és rendre beletöltögette. Ez délelőtt volt, és már jó délutánra jár az idő. Azóta a gyermek mind alszik, és nem is ment a hasa se. Ha látjuk, hogy jobban lesz, mi is adunk neki. Ne sírjatok!

Anyám bement, hogy tegye tisztába Zsuzsát. Az ajtó nyitva van. Anyám mind mond neki:

- Add ide a kicsi kezéd, csókolja meg édesanyád! Na, mutasd meg, hol fáj neked, gyermekem? Hallja ke'! Jöjjen

be! Én nem értem, tiszta sárgás zöldet ment a gyomra, pedig adom neki az orvosságot, de hiába. Hányt is kétszer.

Anyám kifelé igyekezett a pelenkával. Mind a két ház – szoba, konyha – megtelt szaggal. Nem WC szag volt, nem rossz, romlott hűsszag. Kimentem a házból és én is hányni kezdtem. Na, most nekem is végem! Anyámék akarnak nekem adni a Zsuzsa orvosságából, de nem veszem be.

Jön Mányi néni, de már sötétedik. Magyarázza, hogy még mind alszik a gyermek, de nem hányt, nem ment a gyomra se. Én egyet sírok. Zsuzsa még hangosabban nyöszörög. Benn a házban a két asszony összetett kézzel imádkozik. Én is imádkozom, de jön a hányingerem.

A két asszony most jött ki újból a házból, megcsapott a szag. Anyám újból tisztába tette, siet kifelé a pelenkával, bevitte a kicsi pajtába. Én is kifutok, újból hányok. Mányi néni elment, de nem telt bele két perc, újból nálunk van András bácsival, az urával. Egy csuporban hoznak valamit. Anyám hangosan sír, cirógat:

– Isten őrizz, hogy mind a kettő... – mondja.

De már ott van apám is. Ott teprenkednek az udvaron. András bácsi kínálgat pálinkával:

– Ha ezt megiszod, jobban leszel!

Apámnak zöld fodormenta van a kezében. Az út szélén szedte.

– Ecettel öntözd be a ház földjét, hogy tisztuljon a levegő, – szolt anyámra – és ezt a fodormentát aggasd fel a gerendákra.

Már beleegyeztek a szülők, hogy jobb a pálinka, mint az orvosság. Addig beszéltek nekem, amíg megittam öt kanálnyi pálinkát. Lemosták ecetes vízzel fejemet, kezemet, lábamat és lefektettek a külső házba. De nem fekszem le egyedül. Félttem, hogy most én halok meg, én következek.

Forog velem az egész mindenség, mintha hintáztatnának. Átölelem sírva anyámat. Bentről kihallatszik az állandó nyöszörgés. Nem tudom kinyitni a szemem, mert félek, de ki-kinyitom csak azért is. Rezegnek a tárgyérok, dül el az ajtó, ablak, dül rám a ház. Még szorosabban ölelem anyámat, hozzábújok, mintha ő mindentől megvédené. Még a haláltól is.

Megrészegített a pálinka és jól elaludtam. Arra ébredtek, hogy anyám mellettem fekszik kinn a külső házban, a konyhában. Nagy horkolás hallatszik, apám benn alszik egyedül a házban. De nincs egyedül, mert ott van a bölcső is Zsuzsával. Hallik az apám hangos szuszogása. Én nem merek megmozdulni, hátha édesanyám alszik itt mellettem. A petróleumos kicsi lámpa le van húzva, itt az asztal felett pislákol. Félhomály van a házban, félek. Zsuzsa mind ritkábban húz fel, olyan furcsán, hosszasan tart a szuszogása. Apámnak még jobban hallik a horkolása. Anyám nagyot sóhajt mellettem. Nem is tudom, hogy szóljak hozzá, vagy ne szóljak. Mit csináljak? Tudom, most pont itt a halál, Zsuzsa haldoklik. Még jobban oda-tapadok az ágyhoz, félek. Eszembe jut a másik testvérem, a Pista halála. Na, most, ipeg most nyújtja ki a halál a csontos, zörgős, hosszú ujjait. De még felém is eljöhet. Nekem is pont úgy nyújthatja az ujjait. Félek, átölelem anyámat. Ó felém fordul, nagyokat sóhajt.

– Édesanyám, én nem vagyok beteg.

– Hála Istennek! – A homlokomat csókolta meg.

– Anyám, hallja ke' Zsuzsát?

– Egész éjjel azt hallgattam, gyermekem. Nem tudtam aludni. Aludj leánykám még egy kicsit.

– Anyám, már csak alig hogy szuszog Zsuzsa, de azt is csak ritkán.

Várom a következőt, de nincs tovább.

Anyám felkelt, én is.

– Én is megyek, anyám.

– Te maradj itt.

Leakasztotta a lámpát a drótról és igyekszik befelé vele. Felsrófolta a lángját. Én leugrottam az ágyról.

– Nem maradok egyedül!

– Csak felkeltem apádat és újból kijövek. Te csak maradj! Fogom az anyám fersingjét, úgy megyek utána. De nem merek ránézni a bölcsőre. Anyám költi apámat:

– Hallja, ke'!

Apám nem hallja, horkol tovább. Anyám megrázza a vállát.

– Hallja, ke'!

Apám zsörtölődik.

– Jaj, miért költöttél fel? Éppen most beszéltem a drága kicsi fiammal, a halottal. Azt mondta, hogy „idesapám, mi jól leszünk itt mind a ketten.” Meg akartam kérdezni tőle, hogy kivel, de te felköltöttél.

– Meghott Zsuzsa.

– De kicsi Rózsi, te jobban vagy? – kérdezte és összevisz-sza csókolt. Aztán ráhajolt a bölcsőre. Azt cirógatták, csókolgatták mind a ketten.

Én megrettenve, reszketve sírtam ott mellettük.

– Nem, nem megyek úgyse, ne küldjenek el ketek.

A Zsuzsa kék, nagy szemei elhomályosodva, beesve. A homlokán az eper színe nem piros már, kék színe lett. De nincs is úgy kidomborodva, mint ahogy volt. Apám keresi a pénzt, a zsebiben kutat. Két vas pénzzel próbálják lecsukni a szemhéját, de nem lehet. Ez élő halott volt már az este.

Kezd virradni. Zsuzsa fel van már öltöztetve, már úgy, ahogy lehetett. Mányi néni, a Szász András felesége siet be hozzánk.

– Na, Isten nyugtassa a meghótát! – mondja. – Az én kicsi Zsuzsám jobban van. Mióta itatott vele az uram szilvápálinkát, nem ment se a hasa, se nem hányt. Jaj, de miért van félig nyitva ennek a halott gyermeknek a szeme? Ez nem jót jelent. Csukják le ketek, mert még elvisz valakit a házból!

– Mányi, ne babonázz! – kiált rá apám.

– Ez nem babonaság. – Ez s az, így és úgy – kezd magyarázkodni. – A halatt nem szabad hogy lásson, az nem jót jelent. De né', hoztam Rózsának még egy kis pálinkát.

Kivetta a köténye alól az egyik kezét, amelyikben volt egy pléhcsupor. Felém nyújtja:

– Idd meg! Pont ötven kanál pálinka van benne.

Én újból az ágyban vagyok, részegen. Egy Mányi néni helyett tízet látok. Csak anyám meg apám van körülöttem. Forog velem minden.

Mire megébredtek, a kicsi Zsuzsa egy kék kis koporsóban van. A fejemre fekete kendőt kötöttek, s a hosszú hajtamba fekete rongyszalagot fontak. Én sírva kísértem ki a temetőbe és mind attól félttem, hogy holnap én következek, én halok meg.

Kocsis Rózsi

(1981. december 2-án)

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

Vándor-mese vokálosan

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer két kislány. Az egyik Erdély gyönyörű hegyei között cseperedve fedezte fel a népdalok és táncok varázslatos világát, a másik pedig a pesti Városliget dombocskáin ropota a táncot háromévesen. Akkor még nem sejtették, hogy évekkel később, Budapesten, közös ének tanárnőjük, Bodza Klára ismereti majd össze őket, és ezzel kezdetét veszi egy igazi csodákkal teli zenei vándorút.

Eltelt sok év, és a pesti lányt, Katát, megszólította Németh Gyuri, a Falkafolk együttes fő embere a Palatinus strandon. A közös strandélmény folyamánként ő lett aztán a Falkafolk énekes és együtt többször bejárták Bulgária falvait, hogy dalokat, zenéket gyűjtsenek. A lány egy életre beleszeretett a bolgárokbá, a dalaikba és a táncaikba.

Az erdélyi lány, Farkas Tünde, a nagybányai táncházban énekelte tizenévesen a magyar fiatalokkal együtt a népdalokat és járta a táncokat, melyek örökre a szívébe-lelkébe égtek. Tündét a nagybányai táncházban muzsikáló Gesztenyefa együttes primása szólította meg, hogy volna-e kedve egy közös meglepetés-koncertet adni farsangkor a tánc házas közösségnek. A válasz, persze, igen volt. Így kezdődött egy gyönyörű, lélekemelő zenei vándorút és műhelymunka számos felejthetetlen pillanattal.

A Vándor Vokál 1990–95 között

(Izsák Katalin, Kucsinka Katalin, Medgyes Réka, Papp Ágnes, Farkas Tünde)

Tündét aztán Budapestre vitték az égiek, ahol a zene szeretete egy ösvényre vezérelte az ő és a pesti lány sorsát. Lázasan kezdték tanulni az addig gyűjtött magyar és bolgár többszólamú énekeket, és ebben több kö-

vetőjük akadt: Papp Ági, Kucsinka Kati és Medgyes Réka. Így 1990-ben, Vándor Vokál néven alakult meg az ország első több szólamban éneklő a capella népzenei együttese. Az évek során sok átalakuláson ment át a kis csapat: Dobák Kati, Bognár Szilvi, Palya Bea, Bakó Kati, Navratil Andi is „vándorolt” egy ideig velük. „Farkasokkal éneklő” akkor lett a Vokál, mikor Andi biológusként egy kis farkast nevelt, amely persze részt vett a próbákon, sőt bele is „énekel” egy-egy dalba, ha úgy szottyant kedve.

Szluka Juditot egy kazetta megvásárlása sodorta bele szép lassan a Vokálba. Ez a kazetta történetesen a Vándor Vokál első hangzóanyaga volt, amin a magyar mellett bolgár, macedón, horvát és szerb dalok is hallhatóak voltak egy kis szövegfűzet kíséretében. Judit beleszeretett az énekekbe és megtanulta azokat. A sors ezután úgy akarta, hogy Kata és ő találkozzanak. Egy jakab szállási nyári táborban, ahol az időközben félig kecskemétivé lett pesti lány éneket és táncot tanított, a tanítványok között Judit is ott volt. Így került be lassan, de biztosan Judit is – bábos létére – az együttesbe, 1996-ban először, majd némi szünet után 2006-ban újra. Az ő jelenléte új színfoltot, költészetet és kreativitást hozott a Vándor életbe. Azóta is rója velük szorgosan az utakat.

Egy 1999-es Benelux-turnét sok másik követett, így járták be a Vándorok Európát Norvégiától Bulgáriáig. A számos út során számtalan kalandos helyzet adódott. 2002-

A Vándor Vokál tizenöt éves jubileumi koncertjén

(Bognár Szilvia, Navratil Andrea, Farkas Tünde, Izsák Katalin)

ben például egy gyanús festő bőr gardontok miatt sehogy se akarták őket beengedni Belgiumba, ahol már akkor is – valamilyen kalamajka miatt – éppen szigorították a biztonsági előírásokat, ezért a határon írásos dokumentumot követeltek tőlük úti céljukat illetően. Hosszas huzavona után a bürokrácia útvesztőjéből egy rutén ének mentette ki a csapatot, amit teljes tüdőből zengtek négy szólamban a brüsszeli reptér határőreinek, így győzve meg őket arról, hogy tényleg ártalmatlan énekesekkel van dolguk.

Egy német turnét követően egy viking hajószeg miatt késték le majdnem a budapesti repülőjáratot. Történt ugyanis, hogy egy középkori falumúzeumban tett látogatáskor egy éppen épülő viking hajó szegit kapták ajándékként. Egy ilyen húszcentis szeg véletlenül Tünde kézzipoggyászában maradt, ami természetesen azonnal „szemet szúrt” a biztonsági szolgálatnak. Nagy szerencse, hogy német dobos barátjuk, Uli még velük volt, és „zsebrevágta” a galibát okozó vasdarabot. Előfordult az is, hogy értékes ajándéknak szánt házi pálinka maradt Kata poggyászában, és ennyi folyadékot nem lehetett felvinni a repülőre. Ezért, hogy kárba ne vesszen a drága nedű, Kata jókora részét vízként felhajtotta, a többit pedig egy helyes vámtiszt kezébe nyomta, mondván, hogy igya meg, mert minden cseppje kincs. Judit és Tünde kerekedő szemmel és komoly aggodalommal nézték, hogy ebből vajon mi lesz, de hát „három liter pálinka egy asszonynak micsoda”, a tiszt pedig jót mosolygott az eseten.

A Vándor Vokál: Farkas Tünde, Izsák Katalin, Szluka Judit (fotó: Vancsó Zoltán)

Akadtt kalandjuk az RTL Klubbal is. Életükben először – de szerencsére utoljára – nem élőben, hanem playbackról kellett énekelni. Az RTL-es stáb ugyanis nem volt felkészülve az élő ének-felvételre. Szerencsére náluk volt egy saját lemezük, a „Feljött a hold”, amelynek segítségével a probléma megoldódott. Furcsán érezték ugyan magukat, hogy némán kellett tátogni, de jót derültek rajta utána.

Külföldi vendégszerepléseik alkalmával testvérséget kötöttek egy német, de igazából nemzetközi zenészcsapattal, a Tippelklimperrel, akiknek a neve magyarra fordítva szintén vándor muzikusokat jelent. Eb-

ből lett a Vándor Vokál & Tippelklimper = Szandanja Világzenekar, amelyik több évig járta Németországot közös műsorral a keleti végektől nyugatig.

Sok, nagy külföldi fesztivál – Gent, Viljandi, Gooik, Selb – mellett a Vokál megfordult és fordul a nagy magyar rendezvényeken is, a Művészetek Völgyében, a Mesterségek Ünnepeén, a Múzeumok Éjszakáján, a Sziget Fesztiválon, a Tavaszi Hadjáraton, a Misztrál Fesztiválon, a kecskeméti Népzenei Találkozóon, a Táncháztalálkozókon vagy az Ars Sacra Művészeti Fesztiválon. Énekelnek templomokban, menyegzőkön, szárazföldön és hajón, óvodákban és iskolákban, kiállítás-megnyitókön és konferenciák kísérő rendezvényein, táncházakban és klubokban, sőt börtönben és temető-avatón is.

Azt a bizonyos 1995-ös, „Többszólamú népdalok Kelet-Európában” című albumot több is követte: a „Feljött a hold”, a „Rózsát ültettem”, amely Belgiumban jelent meg, az „Útravaló”, és a „Szívemben várlak”. Több együttes és szerző CD-jén is énekeltek, például a Fonó Zenekar „Mixtura Cultivalis” és „Hateha” című albumán, Kiss Ferenc: „Szerelem hava” című lemezén, a Rila „Bolgárkert”-jében, Djamel „Hamza” című CD-jén, valamint számos más hazai és külföldi kiadványon.

Mindeközben eltelt több mint huszonöt év, de a mese folytatódik: 2016. október elsején, a Zene Világnapján, a Fonó Budai Zeneházban az érdeklődők találkozhatnak a mese szereplőivel, nemcsak a Vándor Vokál jubileumi gála-koncertjén, hanem az azt követő fergeteges közös táncmulatságon is. Így e mese szereplői elmondhatják, hogy „nincs még vége, ne fuss véle, gyertek sokan ropni végre!”.

F.T. – I.K.

fotó: Vancsó Zoltán

A hagyományos táncok új szerepe a magyar színházban

Ez a cikk egy hosszú kutatás és egy terjedelmes doktori munka részeredményeit csupán csak vázolhatja. Számos (fogalmi, társadalomtudományi és történeti) probléma nem kerül részletezésre. A szerző, **Lelkes Zsófia** teljes doktori (PhD) értekezése – egyelőre német nyelven (*Der Bühnenvolkstanz im ungarischen Theater 1945–1989*) – hozzáférhető az alábbi oldalon: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/212279>. A szerkesztőség (ismételten) köszönetet mond **Korniss Péter** fotóművésznek, aki a cikkhez tartozó képeit a folkMAGazin számára kiválogatta és rendelkezésünkre bocsátotta.

„Igen jó táncprodukciót láthatott a néző a Madách Színházban” – állapította meg Körtvélyes Géza közel fél évszázada a Magyar Nemzet hasábjain (1971. május 14.). 1971. május 9-én mutatta be a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese új, háromrészes műsorát, vasárnap délelőtt tíz órakor, a Madách Színházban. A délelőtti programot Szigeti Károly *Mese a játékkatonáról* című táncjátéka (zene: Gulyás László) nyitotta, majd Novák Ferenc táncdrámája (*Dózsa*, zene: Daróci Bárdos Tamás) következett. A fajsúlyos felütést olvasva utólag azt gondolhatnánk, hogy a néző (a kritikus), kellően elfáradva két elgondolkodtató táncmű után, székébe süppedve, megadva magát a hátralevő, szokásos esztrád lágy hullámainak, emésztette a látottakat. Nem így történt: a táncműsor dramaturgiai tetőpontján, a befejező harmadik részben debütált a *Tíz magyar néptánc* című produkció (koreográfusok: Györgyfalvai Katalin, Novák Ferenc és Szigeti Károly, zene: Daróci Bárdos Tamás és Gulyás László). A címek – például *Lakodalmas, Pásztortánc, Verbunk* – nem ígértek nagy újdonságot. Körtvélyes szerint mégis ez volt „az elmúlt évek legjelentősebb magyar néptáncseménye”.

„Szembeszökő ezúttal”, folytatja Körtvélyes, hogy „nem az ismert és szokásos derű, vidámság és oldottság, hanem a szikár paraszti pásztorélet és múlt [...] tört át ezekből a számokból”. Gantner István, a Néphadsereg egykori táncosa húsz évvel később ugyanerről a produkcióról így nyilatkozott: „A Tíz magyar néptánc nem gyöngyösbokrétás ihaj-csuhaj és nem trágyaszagú, mezítlábú folklórműsor lett. A feszesen megkomponált, gonddal kivitelezett számokból *színházi élmény* született. Azért hatott akkor döbbenetes erővel, mert mind a tíz szám mély gondolatiságot tükrözött, visszafojtott indulatokat sugárzott.” (Kiemelések a szerzőtől, in *Eszéki*, 1993: 28.)

A kiemelt idézetekből is érezhető, hogy mind Körtvélyes, mind a szereplő Gantner arra törekszik, hogy leszámoljanak az előítéletekkel, a *Tíz magyar néptánc*-ot a hazai kulturális, színházi közegben a megszokottól eltérő módon, a komoly műfajok között pozicionálják. Körtvélyes érezhetően az öt-

venes években a népi együttesektől megszokott üzemi vidámságot helyezi Novák, Szigeti és Györgyfalvai látásmódjával szembe. Gantner a kilencvenes években rögzített interjúban ennél tovább megy, és a Gyöngyösbokrétá, ugyanakkor az autentikusság (nála érezhetően mint amatőrség) ellenében is igyekszik megfogni a produkció lényegét: a színházi élményt.

A *Tíz magyar néptánc* a hetvenes évek elején, egy perccel a táncmű robbanása előtt, az amatőr táncos és színházi mozgalmak virágzásának csúcán született egy professzionális együttesben – valahol félidőben a néptánc új kulturális pozíciójának kialakulásakor. Az alábbiakban a néptánc színházban és kulturális mezőben betöltött szerepének változását vizsgáljuk röviden, az amatőr színházi mozgalmak segítségével.

A néptánc mint színpadi műfaj értelmezése összetett feladat. Egyrészt jelent színpadi műfajt, tehát nem tárgyalható az adott kortárs magyar színházi szituáció (konvenciók, intézményes háttér stb.) ismertetése nélkül. Másrészt, a *néptánc* (illetve a *népi tánc*) mint fogalom közel egy évszázad különböző, olykor egymásnak ellentmondó kulturális, társadalmi szerveződéseit összegzi – azaz túlmutat a színpad avagy a színház keretein. Harmadrészt több szállal kötődik a hagyományos paraszti közeg tánc kultúrájához. A fogalom adott időbeni értelmezéséhez meg kell értenünk, hogyan változott a színpadon mutatott tánc és a megélt közösségi, hagyományos paraszti tánc kultúra viszonya, és ez mennyiben befolyásolta a koreográfiát, illetve az előadás fogadtatását.

Tánc tudományi közhely, hogy a tánc művészeté illékony. Akár egy jól dokumentált premier vagy nevezetes előadás rekonstrukciója is csak konstrukció, melyet maga az elbeszélte történet, illetve annak választott szemszöge is alakít. A *Tíz magyar néptánc* című produkció értelmezéséhez ez a dolgozat a színházi perspektívát választotta. A táncművészet ma aktuális, sokak által megírt történet, születtek visszaemlékező vagy feldolgozó művek is mind a revival, mind a tematikus néptáncfeldolgozások történetéről, ám ezek többnyire a társadalmi vagy néprajzi, és nem színházesztétikai szem-

pontból foglalkoznak a hetvenes évekkel. Pedig, ha a néptáncmozgalmat elhelyezzük az 1956-s forradalmat követően átforgult színházi rendszerben, sokat nyerhet nem csak a színházi, hanem maga a néptáncos szakma is. Mindenekelőtt tisztázható, hogy a néptánc(ház)-mozgalom nem elsősorban árvalányhajás, kócsagtollas, bokázós műromantikával hódította meg először egy generáció, később egy társadalom szívét, hanem valós kulturális alternatívát, élhető identitást kínált a paternalista, és ne felejtjük, diktatórikus kádári politikai rendszerben.

1956-ot követően, párhuzamosan a meginduló leszámolásokkal, Kádár felálló apparátusa több okból is az addigi, Rákosi-Gerő-Farkas-Rajk fémjelzte korszak újragondolására kényszerült.

A sztálinista korszakban, a Szovjetunióhoz hasonlóan, egy erősen központosított és hierarchikus kulturális rendszert hoztak létre. A hierarchia csúcán az ún. komoly műfajok, opera, a szimfonikus zene, a prózai színház (dráma) álltak, utánuk következett a balett, kabaré s végül az esztráddal egy szinten a népi tánc. Ez a ki nem mondott, le nem írt hierarchia a fizetésekben egyértelműen tükröződött. Egy 1958-as minisztériumi lista szerint négyféle fizetési kategória létezett (A-D). A néptáncosok a varietével, táncdalénekesekkel és versmondókkal tartoztak egy kategóriába. Míg Seregi Lászlónak néptáncosként 100-120 Ft ítéltetett, addig Eck Imre 800 Ft-ot, Latabár Kálmán 1000 Ft-ot, Ferencsik János viszont 3000 Ft-ot vehetett fel „hakniért”. (*Ld. Magyar Országos Levéltár [MOL] IXI-I-4-ff. 4d. 110781/58.10.01. és 110.395/1958. De a néptánc előnytelen kulturális helyzetére utal Novák Ferenc sommás, sokat idézett megjegyzése a majálisokról és szocialista avatásokról is, azaz amikor a WC ünnepélyes átadásához leraktak néhány deszkát és rázavarták a népi táncosokat.*) A teljes színházi paletta csak a fővárosban volt közvetlenül elérhető. Vidéki városok, főleg amelyek nem megyeszékhelyek voltak, csak tájolóskor kaphattak változó színvonalú ízelítőt a különböző zenés és prózai műfajokból.

A zenés színház területén már a harmincas években megindult egyfajta koncent-

„Tíz magyar néptánc – Verbunk”

(a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese előadása a Madách Színházban; Budapest, 1971 – fotó: Korniss Péter)

ráció. Rátonyi Róbert megállapítja operett-történetében (*Rátonyi, 1984: 280*): aki be akart futni, Budapestre kellett mennie. Már ekkor, a polgári színházak idején is (itt a háborút megelőző, magán-színházak és -társulatok által dominált rendszerre gondolunk) több sebből vérzett a magyar színházi rendszer. A fő gond, mint minden rendszerben, a finanszírozás volt. Nyereséget tulajdonképpen csak azok a színházak hoztak a konyhára, akik nagy sztárokkal zenés produkciókat (operettek, daljátékokat stb.) mutattak be. A vidéki színházakban nem csak azok rentábilis működtetése, hanem a magas színvonalú zenés (opera) programok biztosítása is gondot jelentett. Egy azonban tény: vidéken is főként operettek-re, daljátékokra volt kíváncsi a nézőközönség. Az új, diktatórikus berendezkedés főlétszámolta a vidéki színházak zenés tagozatát, és arra törekedett, hogy a főbb zenés műfajokat csak fővárosi nagyszínházak játsszák. (*Tallián, 2003: 368-371*) Ez a fajta területi kulturális hierarchia uralkodott a Szovjetunió egész területén. (*Kiss, 2011: 186.*) A vidék zenés ellátottságát a Faluszínház, a Gördülő Opera, az újonnan alapított hivatásos népi együttesek valamint a felduzzasztott ún. öntevékeny népi táncscsoportok biztosították. Ez a rendszer, a koncentráció és a jelentős számú („önkéntes” vagy lelkes) akti-

vista ellenére is igen drágának bizonyult, s a veszteség főként a vidéki színházaknál volt jelentős. (*Vogl, 1966: 41*) Nem csoda, hiszen a közönség nem tudott egyik évről a másikra megbarátkozni az új műsorstruktúrával, amelyből ugyan nem tűntek el az imádott operettek és népszínművek, de színvonaluk, gyakoriságuk és tartalmuk azért jelentősen megváltozott – hiszen többnyire amatőrök adták elő őket.

Az új, Kádári rend egy megváltozott világgazdasági helyzetben azzal a jelentős gonddal kellett, hogy szembesüljön, hogy a szocialista gazdaság nem csak termelékenység tekintetében volt képtelen lépést tartani a nyugattal, hanem kulturális téren is vesztesésre állt. Jelentős pénzt költött a munkások és a proletáriátus kulturális szintjének emelésére, ám ez Dunába hajított pénz volt az eredmények tükrében. Arról nem beszélve, hogy a kádári-aczéli új kulturális vezetés a (mesterségesen a Rákosi rezsim által is gerjesztett) szociális alapú, népi-nemzeti mozgalmakat (is) okolta a kirobbant felkelésért. Az elkövetkező évtizedben, a hatvanas években tehát olyan kulturális rendszer kialakítására törekedtek, amely egyrészt jelentős anyagi megtakarítással járna (ez végül illúzióknak bizonyult), másrészt időben kiszűrnie és ártalmatlanná tenné a rendszer számára tűrhetetlen elképzeléseket (a „3 T” – támo-

gatott-türt-tiltott – rendszere), harmadrészt versenyképessé tenné a szocialista gazdaság munkaerőutánpótlását, végül, s nem utolsósorban széles rétegek számára hozzáférhető lenne. E négy megfontolás ugyan az elkövetkező években végig versenyzett egymással, ám a politikai érdekek mindig győzedelmeskedtek. A csehszlovák példából tudható volt, hogy a fokozott cenzúra jelentősen növeli a kulturális hálózat költségeit, míg a szabadabb jugoszláv modell jelentősen csökkentette azokat, ám a cenzúra lazulásával járt. (*Kalmár, 2004*) A reformok hangoztatása ellenére a leghatékonyabb megoldásnak az bizonyult, ha megbízható ember került egy-egy kulturális intézmény élére, aki biztosította az öncenzúra hatékonyságát. Mindent azonban nem bízhattak a véletlenre. Az átszervezések során több párhuzamos mezőt iktattak be: például a végrehajtói oldalon (például tanács) meghagyták a népművelési osztályokat, ugyanezen szerv másik tükörképét, ám a pártbizottságok mellé művelődési bizottságokat hoztak létre a „kulturális munka koordinálására”. (*„Népművelés”, 1963 No.3: 33, KB-Titkárság határozata*) Ugyanez elmondható a kulturális, azon belül a színházi mező átalakításáról is.

Már 1957-ben megkezdődött az addigi kulturális intézményrendszer átalakítása. (*Aczél, 1983. [1958]*) Először is, élesen el-

határolták egymástól a hivatásos (profi) és az öntevékeny (nem nélkülözve némi lesajnáló attitűdöt), immáron amatőrnek átkelesztett művészek tevékenységét, hatókörét. Belügyminisztériumi rendeletekkel biztosították, hogy amatőrök spontán ne léphessenek fel. Minden műsoros, zenés, táncos estet vagy alkalmat a rendőrségen kellett bejelenteni, hivatásos zenészt is a területileg jogosult kulturális osztály hatáskörébe tartozott kijelölni. („1958 B műsoros előadások szabályozása”, illetve „A kulturális munkára vonatkozó jogszabályok”, 1967: 283-287)

Ha a színházi mező felől értelmezzük a politikai hatalom lépéseit, láthatjuk, hogy a mindenkorai hatalom általában nagyon tudatosan élt az általa kialakított párhuzamos mező (profi és amatőr) adta lehetőségekkel. Egyesével beemelt az amatőrök közül ott sikert elérő művészeket a hivatásos színházba (ld. Novák Ferenc kinevezését a Néphadsereg együttese élére, 25. Színház alapítása, Fodor Tamás szolnoki szerződése stb.). Alkotói közegüket azonban már nem vihették magukkal, illetve sokszor komoly esztétikai kompromisszumokra kényszerültek. Sok esetben ez együtt járt az amatőr műhely felmorzsolódásával, a kiemelt amatőr művész pedig vagy elvei faladására kényszerült, vagy feladta hivatásos álmait. Debreczeni Tibor *Egy amatőr visszaemlékezései* című könyvében az Országos Színjátzó Tanács 1973-as létrehozásával szemlélteti a párhuzamos mezők politikai célját. A politikai akarat lehelt újra életet a negyvenes években párévnnyi működés után felszámolt Tanácsba, amelybe meghívták Fodor Tamást és Paál Istvánt, a hetvenes évek amatőr színjátszó mozgalmának két vezéregyéniségét: „pandúrt csinálunk a zsványokból – ez volt a gondolatmenet lényege –, így aztán majd befogják »pörös szájukat«”. (*Jákfalvi, 2006: 195*)

Az ötvenes években túlbujánczott öntevékeny csoportokat több egyszerű kardvágással véreztették ki. A munkahelyi kulturális norma enyhülésével az üzemi népi együttesek sorsa többnyire megpecsétlődött. Ugyanígy jártak Muharay falusi hagyományörzői is: közel 200 falusi csoport tűnt el. Sorra szűntek meg a megyei népi együttesek. Fenntartásuk még akkor is drágának bizonyult, ha amatőrök táncoltak bennük. Felszámolták Széll Jenő Népművészeti Intézetét, átcsoportosították és újraformálták. (*Maác, 1979: 16-17, Táncművészeti Értesítő, 1967/ 2: 47, statisztikákat ld.: Kolozsvári, 1982: 10, Erdész: 169, Népművelés, 1963. No.3: 27-28*) Ha egy amatőr művészeti ág nem volt kellőképpen résen, hamar megszűnhetett mögöttük a szervezeti, azaz a központi finanszírozás. Mit is je-

lentett ez? Vége volt a nagy, központosított kultúrvetélkedők idejének, ahol a rendezvénysorozatokat fővárosi fellépés zárta. Míg a kórusok mintájára például a néptáncosok Vásárhelyi László vezetésével átmenekítették a hatvanas évekbe a nagy és kicsi fesztiválok sorának rendezési lehetőségét, addig a színjátszók későn ébredve, csak a hatvanas évek végére tudtak életet lehelni Kazincbarcikán egy rendszeres diákszínházi amatőr fesztiválba.

Ezzel párhuzamosan került sor a szak-szervezetek és a többi társadalmi szervezet (KISZ, Nőtanács, Hazafias Népfrent stb.) végleges depolitizálására. (Ez a folyamat már a MÉMOSZ botrányával, 1949-ben elindult.) Feladatuk a továbbiakban főként a kulturális csoportok ellenőrzésére, a befogadó kultúrházak működtetésére korlátozódott. Utóbbi feladatkör azonban időről-időre a politika eszközüvé vált: a bezáródó kultúrházi ajtók egyet jelentettek a nem kívánatos csoport megszüntetésével, hiszen tér nélkül nincs színház. Ha tehát egy szak-szervezeti vagy népfrentos kultúrház, ifjúsági klub nem volt hajlandó tovább befogadni a csoportot, akkor ezzel kvázi már nem mint színház, a nyilvánosság része működött, hanem befelé forduló, privát, könnyen ellenőrizhető atomizált közösségként. Jó példa erre Halászné *Lakásszínháza* a hetvenes években, de ide sorolható Fodor Tamás és a Stúdió K-Orfeo esete is. (*Fodor in Felütések, 1991: 60*)

A kádári „húzd-meg-ereszd-meg” része volt azonban, hogy nem csak a diktatórikus felszámolás eszközeivel éltek, hanem engedtek is. Miközben alapvetően nem hagytak fel a magyar színház budapesti központosításával sőt, az aczéli és minisztériumi dokumentumokból kiderül, hogy további centralizáció, a vidéki színházi hálózat szűkítése volt a cél (*in MOL M-KS-288.f.41.cs.28.ö.e.*), a földrajzi, illetve a kulturális perifériának mégiscsak új szerepet biztosítottak.

A földrajzi periféria szemléltetéséhez érdemes az előbb említett fesztiválokra visszautalni: a színjátszók Kazincbarcikán és Kisvárdán, a néptáncosok Szegeden, Zalaegerszegen, Kalocsán és Szolnokon rendezték nagy fesztiváljaikat. Ha egy pillantást vetünk a térképre, rögtön láthatjuk, Szolnokon kívül mindegyik helyszín az ország peremén helyezkedik el, messze Budapesttől. Ugyanilyen logika szerint az újat akaró színházi törekvések is a fővárostól minél messzebbre eső, illetve színházi körökben (tehát kulturálisan) jelentéktelen helyszíneken jelenhettek csak meg. Így játszhatott a vegetáló kaposvári színház végülis fontos szerepet az igényes színjátszásért folytatott küzdelemben, s Eck Imre is Pécsen (s nem a

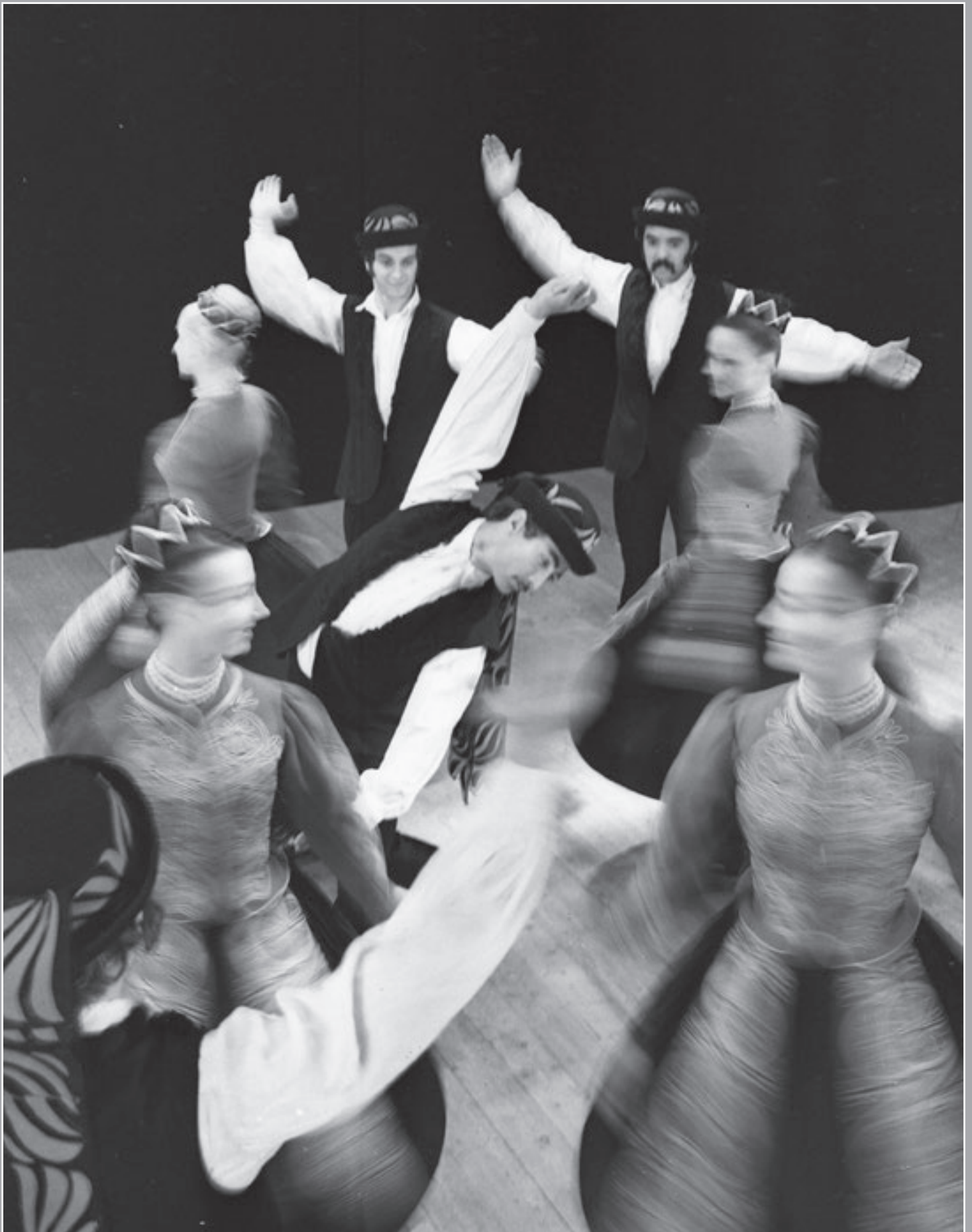
valamelyest hagyományokkal rendelkező Szegeden) építhette fel legendás, nem csak a tánc, de a magyar színház nyelvét is megújító balettegyüttesét. A példák még folytathatók a kötelező vidéki szerződések, illetve a stúdiószínházak engedélyezésének sorával. A kulturális perifériához tartozott az amatőr művészet is, ahol viszont több mindent, a hivatalos elképzelésektől inkább eltérő próbálkozásokat is megtűrt a hatalom, hiszen hatókörüket (helyesen) kicsinek ítélte meg ahhoz, hogy politikailag ártalmassá váljanak. Jó példa erre a Zalai Kamaratánc-fesztivál, amely távol a fővárostól, a néptáncosok szakmai berkeit nem átlépve, egymást közt vitatkozva új, Magyarországon alig-alig ismert színházi nyelvet teremtett.

Érthető tehát, ha a politikai rendszer olyan színházi kísérleteket tűrt meg a kulturális mező perifériáján bizonyos határokig, amelyeket máshol esetleg rövid úton „tiltotta” nyilvánított volna. Hogyan is fogalmazta meg Novák Ferenc a határvonalat? „Amit nem mertünk szóban megcsinálni, azt táncban mondtuk el”. (*Illés, 2010: 112.*) Abban a percben, amint egy amatőr csoport „a kettős olvasat helyett egyenes értelmezési kapcsolatokat javasol” színházi nyelvre váltott (*Jákfalvi, 2006: 196*), borítékolható volt a nyilvánosság előtti, a hatalom által irányított politizálódásuk – s egyben haladéktalan felszámolásuk. (Példaként említhető Halászné szerepeket eltüntető szobaszínháza, de Erdély Miklós performanszai is.) A konvencionális magyar színházban a tánc mint önálló színházi nyelv teljesen a perifériára szorult. A mozdulatművészek jelentősége az ötvenes évekre betiltásukkal, a (szovjet befolyást el nem kerülhető) népi tánc és a balett térnyerésével teljesen elhalványult. Közönségük, azaz a táncot mint színházi nyelvet értő közösség megfoghatkozott. A tánc a kádári rendszerben favorizált szószínházzal szemben tehát kellőképpen ismeretlen, jelentéktelen, ráadásul teljesen kétértelmű volt. Csak az egyes értelmező néző tudatában öltött jelentése konkrét formát – azaz a kettős, megkockáztatom, a plurális olvasat adott volt, a műfaj testi sajátosságából következett.

A fentiekben láthattuk, hogy az új rezsim párhuzamos színházi struktúra felállításával új szerepet adott a perifériának, ezáltal paradox módon bővítette a rendelkezésre álló színházi teret. Ez az alaposan kifundált rendszer több, a mai napig érezhető következménnyel is járt. Például hosszú évtizedekre elmérgesítette a viszonyt hivatásos és a (lenézett) amatőr művész között. Ennél fontosabb jelen dolgozatunk szempontjából az a tény, hogy az amatőr mozgalmak több olyan műhely is létrehozhattak, ahol

Novák Ferenc: „Dózsa” (a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese előadása a Madách Színházban; Budapest, 1971 – fotó: Korniss Péter)

„Tíz magyar néptánc – Lakodalmás” (a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese előadása a Madách Színházban; Budapest, 1971 – fotó: Korniss Péter)

„Tíz magyar néptánc – Pásztortánc” (a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese előadása a Madách Színházban; Budapest, 1971 – fotó: Korniss Péter)

Jelenet a „Gyász” című előadásból (koreográfus-rendező: Szigeti Károly; 25. Színház, Budapest, 1971 – fotó: Korniss Péter)

a konvencionális színház szabályait felülírva új színházzal kísérleteztek.

A szerteágazó törekvéseket nehéz egy lap alá hozni. Ha a színházi esztétika szempontjából vizsgáljuk őket, és elhagyjuk társadalmi jelentőségüket, akkor máris lemorzsolódik az amatőr mozgalmak egy jelentős, de színházesztétikai szempontból nézve konvencionális (sok esetben jelentéktelen) része. A hatvanas, hetvenes években az amatőrök derékhadát ugyanis továbbra is azok a csoportok alkották, amelyek a hivatásos együtteseket másolták, legyen szó a prózai színházak realista, pszichologizáló játékmódjáról vagy a hivatásos népi együttesek koreográfiáiról. Noha nem volt kiugró szerepük a magyar színházi konvenciók megújításában, mégis, társadalmi szempontból fontosak voltak mint megtartó, s esetünkben színházra nevelő közösségek.

A konvencionálistól eltérő színházzal kísérletező amatőr mozgalmak esztétikai törekvései értelmezhetőek a színházi alapszituáció felől: egy adott térben A (néző) és B (X szerepet alakító) valamilyen módon kapcsolatba lépnek egymással. (Erről bővebben ld. Balkányi 2007, a mai, érvényes színházi fogalmakról alaposabban ld. Kotte, 2015: 57-59.). Az egyik feltűnő csapásvonal a tér-

rel való játék. Ez azért sem meglepő, hiszen az amatőr mozgalmak 1956 után már ritkábban jutottak be a kőszínház falai közé. A hetvenes években, az újra szigorodó politikai hangulatban pedig sorra zárultak be a kultúrházak ajtajai is, főként a kísérletező csoportok előtt. Sok esetben tehát az amatőrök rákényszerültek a színházi tér hagyományos kereteinek átgondolására – radikális példája ennek Halász Péterék kényszer egyetemi színjátszók hagyományosabb előadói térben (például auditorium maximus) gondolják újra a néző és szereplő viszonyát (*Petőfi Rock*, 1973). A Stúdió K *Woyczek* (1977) előadása a Bihari együttes által lakott HVDSZ-„kultúrházban” végképp felszámolja a konvencionális színházi teret: el-tűnteti a határvonalat néző és szereplő között. A dráma központi cselekménye (*Woyczek* meggyilkolja szeretőjét) ugyanis kar-nyújtásnyira, testközelen, a néző szemé lát-tára bontakozik ki – akár meg is akadályoz-hatnák –, ezáltal hangsúlyozva a néző fele-lősségét. Ennél az a Pirandello *Hat szereplő szerzőt keres* című drámáját bemutató elő-adás (1962) sem ment sokkal tovább, mel-lyet Adorjáni Csaba és Puskás Imre, a bon-takozó neoavantgárd performanszok két központi alakja, a MOM Kultúrház színpa-dán, Budán mutatott be. A néző-szerep-sze-replő viszony értelmezésével játszó művet skizofrén, pszichés betegekkel mutatták be. Későbbi performanszaik (például *Az ebéd, Aranyvasárnap*) során is tulajdonképpen a megszokott szituáció, a szereposztás kiteke-résével teremtettek új viszonyt néző és a sze-repet játszó között.

A szerepváltás, passzív nézőből cselekvő, alkotó, az események aktív résztvevőjévé válás, mint azt a fenti, még térhez kapcsolható példák is mutatják, egy további markáns terepe tehát a színházi kísérletezésnek. Talán ez a magyarázata az 1972-es *első tánc-házak* kirobbanó sikerének is. A népi együttesek nagy formátumú, pompás kivitelű, de uniformizált és sokszor Mojszejev-szósszal leöntött, „derűs”, „oldott” (ld. Körtvélyes) vagy „ihaj-csuhaj” (ld. Gantner) előadásai helyett a táncház közönsége, egy újabb nézői generáció, arra vágyott, hogy maga is része, és ne csak nézője lehessen a látottaknak. Épp ez az, amit a táncház lehetővé tett: nem csak táncalkalmat teremtett, hanem a táncoktatás bevezetésével lehetővé tette a szerepcserét. A néző beállhatott – „játsszóvá” vált, majd kiállhatott – passzív szemlélődő lett ismét.

A táncház összegezte magában azokat a törekvéseket, amik évek óta foglalkoztatták az amatőr mozgalmakat, vagy éppen kifor-róban voltak. Hiszen a népi kultúra újra-

értelmezése nemcsak a táncosok, vagy Se-bőék fejében fogalmazódott meg: a tárgy-alkotó népművészekről, a bábosokon át az amatőr színjátszóig szinte mindenki Bar-tók és Kodály nyomdokaiban kereste a ma-ga gyökereit a városi szemmel elsüllyednek hitt paraszti kultúrában. (Ld. „Alkotó embe-rek”, 2001) A színjátszóknál maradvá: 1967 és 1982 között, a szavalókórusok, oratóriu-mok, munkás- és egyetemi színpadok mel-lett megjelennek a „folklor ihletésű színjá-tékok”, a dramatikus folklorhagyományok feldolgozásai, a keresztény ünnepkörhöz kapcsolódó szerepjátékok, ún. betleheme-zés, gyermekmondókák és -játékok feldol-gozásai. (Debreczeni, 1982) A folklor újra-felfedezése éppen abban a nem támogatott, de megtűrt szférában jöhetett létre, amit az amatőrség jelentett, s amely nem csak po-litikai, mozgalmi jelszavakkal, de Kodály és Bartók országhatárokon is túlmutató te-kintélyével is (ki)magyarázható volt. A kör-nyező kelet-európai országokban ez a folya-mat szinte egy időben zajlott a magyarorszá-gi revival-lal. Az NDK-ban a betyárdalok és a népballadák éltek reneszánszukat a hata-lom által megtűrt ellenkultúrában, de Lip-csében rendszeresen tartottak táncjáték is. A Szovjetunióban az ismert, nyugat-euró-pai, megszokott harmonizációval szemben újra felfedeztek saját falusi többszólamúsá-gukat, improvizatív zenés előadói hagyomá-nyukat. (Olson, 2004: 18)

Hasonlóképpen, a nem támogatott, de amatőr keretek közt megtűrt aktivitás mel-lett a táncház a paraszti kultúra újraértelme-zésével, egy újra felfedezett mozgásvilággal, ahhoz kapcsolódó testélménnyel és pedagó-giai szemlélettel is hódított. Ne felejtjük, a táncházmozgalom városi, és nem falusi je-lenség volt! Városi, általában értelmiségi fia-talokat mozdított meg, akik már a szocialis-ta összkomfortban, a paraszti világtól távol szocializálódtak. A táncház egy letűnt, de az utolsó órában még megmenthető, egyedi és élhető, a nosztalgiát sem nélkülöző, de nem muzeális kirakatvilágot kínált. 1973 márci-usában Sebő Ferenc portréfilmet készít Bár-sony Mihály tekerőlantostól, a Népművé-szet Mesteréről, aki – Sebő szavaival – „a legutolsó időkig villany nélküli kis tanyán élt, [...] maga készítette szerszámaival épít-tette, újjította meg ezt az ősrégi (Európában már a X. századtól ismert) hangszert.” (Sebő, 1997: 333) Sebő szavai beszédesek: a szocia-lizmus vívmányaival (gépesített lakáskom-fort, tömegtermelés, állandósult forradal-mi hangulat és megújulás) szemben a váro-si szemmel szinte romantikusnak tűnő, vil-lany nélküli kis tanyán élő, szerszámaival ma-ga készítő, hagyományos, ősrégi lantját to-vábbra is tekerő individuumot helyezi. A

folkMAGAZIN

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a

www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrássy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (70)-244-8432

nosztalgia mellett fontosabb itt az egyediség, illetve az európai kulturális gyökerek hangsúlyozása – mindaz, amitől a szocializmus vasökle úgy tűnt, mostanra végképp megszabadította a városi (urbánus) és falusi (népi) lakosságot, hogy az feloldódjon a tömeg és az internacionalizmus semleges közegeiben. Éppen ez az individuum az, amit a Timár Sándor-féle táncoktatás, a hagyományos tánckultúra engedte határokig újra felfedezni enged, amikor már az első pár lépés után engedi a táncost egyedül kipróbálni a tanultakat – azaz improvizálni. A Timár-módszer mögött azonban közel hetven év néprajzi és tánc tudományi kutatása állt. Szentpál Mária és az általa jegyzett táncjelíró iskola nem csak a filmre vett anyagok katalógizálását, hanem azok elemzését, precízebb megértését is lehetővé tette. Timár tehát a (Martin György sugallta új) szemlélet mellett egy olyan meglévő, részben már feldolgozott adatbázis segítségével nyúlhatott vissza a kiindulópontoz (hagyományos,

paraszti táncok), amely lehetővé tette annak morfológiai tanítását, illetve, ahogyan Timár Sándor maga is többször megfogalmazta, a szavak, a szabályok elsajátítását, s ezek mondatba rendezésének gyakorlását – táncnyelven. (Mindemellett ne feledjük: Timár olyan egyszerű oktatási módszert talált fel, amivel valóban mindenki megtanulhat táncolni, a maga szintjén! Ezen felül a Timár-módszer lehetővé tette, hogy a táncoktatás mögül kivonuljon a színpadi tánc, a balett – amely sosem nélkülözi a kulturális közeg kényszerreit, legyenek azok elméleti, kulturális vagy politikai természetűek.)

A tánc ház tanítási módszere mögött, a néprajzi és tánc tudományi kutatások hada mellett előzményként azonban meghúzódik az az amatőr, immár nem népi, hanem néptáncmozgalom is, amely az ötvenhatos forradalom bukása után nagyon gyorsan talpra állt – szinte földre se tudják kényszeríteni, mert egy új koreográfusi generáció dönti a kapukat. Akárcsak Rábai Miklós vagy

Molnár István – ők is színházban és néptáncban gondolkodnak. Tőlük azonban már messzebb állnak a háború előtti színházi törekvések, ez a népszínművek és operettek által is körbehatárolt színes világ – s közelebb a „tisza forrás”, a paraszti világ fekete-fehér ridegsége, mint azt Korniss Péter képei láttatják, ez a „szikár paraszti pásztorvilág” (*Körtvélyes*).

A néptáncosok táncszínháza, akárcsak a magyarországi pantomim, de más amatőr színházi műhelyek, mint például a miskolci *Manézs* csoport vagy a Somogyi István vezette *Arvisura* (innen nő ki például Pintér Béla), a mozdulat, a ritmus, a test kínálta lehetőségekkel kísérletezett. A tánc ház módszere, az autentikusság, noha lehetővé tette a gyors tanulást, az egyedi improvizációt, színpadi értelemben nem képzett karakteres individuumokat, nem művészképző volt. A néptáncosok táncszínházai azonban pontosan ezt tették lehetővé: az amatőr táncosból kihozni előadói maximumát. Ez az, ami a

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- ACZÉL GYÖRGY: *A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei*. In *Művelődéspolitikánk 25 éve. Művelődéspolitikai tanácskozás* Budapest, 1983. december 15–16. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 227–264.
- BALKÁNYI MAGDOLNA: *Politika – színházi struktúra – esztétika*. In *A zarnokság szépsége. Széplaky Gerda (szerk.)*. Kalligram, Pozsony, 2008. 239–262.
- BICSKEI GÁBOR: *Hogyan mozog egy mozgalom? Amatőr színjátszásunk néhány adat tükrében*. In *Kultúra és közösség* No. 2 (1977): 60–67.
- BODOR FERENC: *Nomád nemzedék. Ifjúság és népművészet Magyarországon, 1970–1980*. Népművelési Intézet, Budapest, 1981.
- DEBRECZENI TIBOR: *Folklor ihletésű színjátékok leírása. (Dramaturgiai tapasztalatok)*. In *A kritika mérlegén: amatőr színjátékok, 1967–1982. Bírálatok, elemzések, tanulmányok*. Debreczeni Tibor (szerk.). Múzsák, Budapest, 1982. 136–148.
- ERDÉSZ TIBORNÉ (szerk.): *Magyarország művelődési viszonyai, 1945–1958*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó és KSH., Budapest, 1960.
- ESZÉKI ERZSÉBET: *Tánc az élet*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.
- FODOR TAMÁS: *Fodor Tamás visszaemlékezése*. In *Felütés. Írások a magyar alternatív színházról*. Várszegi Tibor (szerk.). MTA Soros Alapítvány, Budapest, 1990.
- HERMANN ISTVÁN: *Színház születik*. In *Színház* No. 1 (1972): 16–20.
- HERMANN ISTVÁN: *Kóborlovagi oroszországi színház*. In *Színház* No. 4. (1973): 7.
- ILLÉS KLÁRA (szerk.): *Az élet tanítható. Mezei Éva rendező, drámapedagógus szellemi öröksége*. Alexandra, Pécs, 2008.
- JÁKFALVI MAGDOLNA: *Avantgárd – színház – politika*. Balassi, Budapest, 2006.
- KALMÁR MELINDA: *Az optimalizálás kísérlete. Reformmodell a kultúrában, 1965–1973*. M. Rainer János (szerk.). 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 161–197.
- K. HORVÁTH ZSOLT: *A gyűlölet múzeuma. Spions, 1977–1978*. In *Korall* No. 39 (2010): 119–144.
- KISS ILONA: *Tenyér és ököl. A sztálinizmus színháza, 1927–1953*. In *Lengyel György (szerk.) Színház és diktatúra*. Corvina, OSZMI, Budapest, 2011: 181–216.
- KOLOZSVÁRI ERNŐ (szerk.): *Szemelvények a szakszervezetek agitációs, propaganda- és kulturális tevékenységéből, 1948–1980*. Tények, adatok a szakszervezeti mozgalomról. Népszava Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- KOTTE, ANDREAS: *Bevezetés a Színház tudományba*. Balassi, Budapest, 2015.
- KOVÁCSNÉ BÍRÓ ÁGNES (szerk.): *Alkotó emberek*. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest, 2001.
- A kulturális munkára vonatkozó jogszabályok és irányadó útmutatások*. Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- MAÁCS LÁSZLÓ: *Az amatőr néptáncmozgalom története*. In *A néptáncmozgalom néhány alapvető kérdéséről*. Népművelési Intézet, Budapest, 1979: 3–24.
- NÁNAY ISTVÁN: *A színpadi mozgás*. In *Színház* No.12 (1971): 24–26.
- NÁNAY ISTVÁN: *Az Orfeo-ügy*. In *Beszélő* No. 3 (1998).
- OLSON, LAURA J.: *Performing Russia. Folk Revival and Russian Identity*. Routledge Curzon, New York, London, 2004.
- RÁTONYI RÓBERT: *Operett*. Zeneműkiadó V., Budapest, 1984.
- RÉVÉSZ SÁNDOR: *Aczél és korunk*. Sík Kiadó, Budapest, 1997.
- SAÁD KATALIN: *A tánc mint drámai elem*. In *Színház* No.1 (1971): 45
- SEBŐ FERENC: *Népzenei olvasókönyv*. Planétás, Budapest, 1997.
- SZÁSZ JÁNOS: *Kettős struktúra és klubmozgalom*. In *Kultúra és Közösség* No. 6 (1982): 35–45.
- SZÁSZ JÁNOS ANDRÁS: *Szellemi-érzelmi áttörés a diktatúrán. Avantgárd ifjúsági színjátszás 1968–1972*. In *Kultúra és közösség* No.3 (1989): 92–99.
- VÁRADY GYULA: *A tánckar*. In *A Magyar Állami Népi Együttes*. Corvina, Budapest, 1974: 11–15.
- MOL (Magyar Országos Levéltár): MOL IXI-I-4-ff. 4d. 110781/58.10.01. és 110.395/1958.

„Tíz magyar néptánc – Lakodalmas” (a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese előadása a Madách Színházban; Budapest, 1971 – fotó: Korniss Péter)

haldokló Néphadsereg Együttes táncosait is felvillanyozza a *Tíz magyar néptánc* készülésekor. A kritikákból, táncosi visszaemlékezésekből egyértelműen kiolvasható, hogy a három, amatőrségét esztétikai értelemben megőrző, de státuszát lerázni készülő koreográfus (Szigeti, Novák és Györgyfalvy) sikerének egyik titka éppen az volt, hogy a táncosokban megtalálták az előadó individuumot. (Remek példák hozhatók Foltin Jolán vagy Kricskovics Antal munkásságából is – a hely azonban itt erre kevés. További érzékletes példa, hogy míg az autentikusság érthetően nem kínált kiugró lehetőséget a női szóló táncosoknak, a táncszínház esetében jelentőségük megkérdőjelezhetetlen.)

Nyilvánvaló, hogy a táncház és a táncszínház paraszti táncokhoz való viszonyulása közös töről fakadt: a „tisza forrás” gondolatiságából. A (vitatható fogalommal) autentikusságnak nevezett irányváltás, illetve Martin György kutatói munkássága tette lehetővé, hogy a *népi tánc* megszabaduljon az ötvenes években ráarakódott szovjet ízü politikai, propagandajellegű jelentéstartalmak-

tól. Martin kutatásai nem csak Európában és a Kárpát-medencében pozícionálták újra a néptáncot, de lehetővé tették, hogy a táncos maga fedezze fel és élje át a táncgyományt, miközben elsajátítja a lépésanyagot és a területenként változó alkalmazási szabályokat (zenei szabályok pl. lent- vagy fenthangsúly, motívumváltások vagy férfi-női szerepek) – politikai jelszavak nélkül. Az első koreográfusi generáció (többek közt Rábai Miklós, Molnár István, Simon Antal, Szabó Iván) fő feladatának a folklór új helyének és funkciójának kialakítását érezte, és a feltörekvő autentikusságot „múzeumi lepkegyűjtésnek” titulálta. (Várady, 1974: 12.) A második generáció feladata már nem a néptánc színpadra vitele volt. Munkájuk tétje az volt, hogy a néptáncnak mint színházi lehetőségnek új pozíciót találjanak a magas kultúrában, a kulturális perifériáról a centrum felé mozdítsák el ezt a sajátos színházi nyelvet.

A magyar hivatásos (főként a prózai, de a zenés) színház (is) a táncra csak mint „társművészetre” tekintett. (Saád, 1971: 45) A

mozgás mint a prózával egyenértékű kifejező eszköz a magyar színpadon szokatlan volt. Kricskovics Antal, Szigeti Károly és Györgyfalvy Katalin ilyenirányú törekvéseit a 25. Színházban a színházi kritika értetlensége kísérte. Míg Berek Kati vitathatatlan teljesítményét a *Gyász* című darabban oldalakon át méltatja Hermann István kritikus a *Színház* hasábjain, Szigeti Károly, a rendező (és koreográfus) neve egyetlenyszer kerül megemlítésre. A Berek Kati által játszott Kurátor Zsófi gyászát, elszigeteltségét megteremtő táncosok mozgása zavaró pantomímjátékká lesz a kritikus szemében, noha a mozgás nem csak hogy nem „stilizált”, mint ahogyan azt Hermann állítja, de még csak köze sincs a pantomim technikájához (Hermann, 1971: 16). Sokkal inkább a Korniss Péter által rögzített fekete-fehér világ jelenik meg némán, immáron mozdulatokban.

Mégis: a *Színház* című folyóirat évszámaiból kiolvasható, hogy a hetvenes években a kritikusok is a 25. Színházat tartják a legizgalmasabb színháznak, még ha a benne megjelenő mozgásszínházzal nem is nagyon tudnak mit kezdeni. A *Tíz magyar néptánc* sikere (noha szűk körű), azt jelzi, hogy fontos változások mentek végbe a néptánc és a színház viszonyát tekintve. A táncszínházi törekvéseknek hosszú évtizedek óta először sikerül behozniuk Bartók (és általában a zene) mögötti lemaradásukat. A kiinduló anyag szabályait értő módon felhasználva egy új előadói szinten sikerül a táncos és dramatikus hagyományokból a magyar színházban talán nem új, de a konvencióktól eltérő színházi nyelvet létrehozni, mely valós alternatívája a prózai színháznak. Ez még azonban messze nem a centrum – hiszen 1977-ben Novák már nincs a Néphadseregénél, és a 25. Színház sorsa is megpecsételődik a hetvenes évek végére. Csapdának bizonyul, amely kitörést nem biztosít, hanem mesterségesen a periférián tartja a „mássházi” törekvéseket.

Azonban a táncház kirobbanó sikere, dagadó tábora, a nyolcvanas években újult erővel kibontakozó gyermek-táncmozgalom mutatják: a késő Kádár-korra a táncházmozgalom új életformát (ld. aktivitás passzivitás helyett, a „nomád nemzedék” gondolatát), a táncszínházzal együtt a nyilvánosságnak új, vállalható alternatíváját kínálta. A tánc és zene segítségével a kétértelműség jótékony leplebe burkolózott, ráadásul továbbra is a kulturális periférián maradt – tehát a politikai hatalom megtúrte. Ebből az előnyös pozícióból indulhatott a rendszerváltáskor, hogy az ezredfordulóra a kultúra központi elemévé váljon.

Lelkes Zsófia

Menekülés Magyarországra (1944–1945)

1944 tavaszától egyre sűrűbben hallatszottak olyan hangok, hogy a Bácskából 1941-ben elűzött szerbek ismét visszatérhetnek egykori falvaikba. Az odatelepített bukovinai székelyeknek tehát el kell hagyniuk a területet. Ha ezek a hírek el is jutottak a székelyekhez, az emberek egyszerűen nem hitték el, hogy ez velük megtörténhet. A nagypolitika dolgairól, a háború fontos eseményeiről és várható végkimeneteléről nem értesültek. Végtelen bizalommal viseltettek a velük kapcsolatba került kormánytagokkal szemben, elhitték ígéreteiket, feltétel nélkül hittek papjaiknak, tanítóiknak. Így hát villámcsapásként hatottak az 1944 október elején elhangzó rádióüzenetek, amelyekben felszólították őket, hogy azonnal hagyják el Bácskát.

Mindenüket hátrahagyva, a puszta életüket menthették csupán, s iszonyú szenvedések vártak még rájuk az elkövetkező hónapokban a feldőlt, kifosztott „édes hazában”, amelyről annyi szép népdalt költöttek, ahová oly nagyon vágykoztak. A „hazatértünk, hazaértünk” boldogító bizonyossága egy csapásra szertefoszlott.

A Bácskából való menekülés a bukovinai székelyek soha el nem feledhető, rettenetes közösségi élménye. Nem születtek róla korabeli tudósítások, hazafias újságcikkek. Aki meg akarja ismerni az akkori történeteket, többnyire csak a jóval későbbi visszaemlékezésekre és az újabban hozzáférhetővé vált levéltári anyagokra hagyatkozhat.

Az elmúlt évtizedekben sokat kérdeztem a szüleimet, rokonaimat, ismerőseimet, adatközlőimet, hogyan is zajlott le a menekülés. Hogyan élte túl az a „maroknyi székely”, vagyis egészen pontosan 13 200 bukovinai székely és ezer moldvai csángó ezt a második „madéfalvi veszedelmet”. Időről-időre lapunkban is megjelentettem egy-egy megrázó elbeszélést. Ezúttal Sebestyén Antal esperes levelezéséből idézek, valamint Elekes Dénes plébánossal, Lőrincz Imre majosi fajaragóval és nagynénimmel, Varga Andrásné szül. Kóka Annával készített magnófelvételeimből állítottam össze egy csokorra valót.

*

1. SEBESTYÉN ANTAL HADIKFALVI PLÉBÁNOS

„Laudetur Jesus Christus

Méltóságos Prelátus Úr!

Kedves Barátom!

Nem tudom, hogy testvéreim közül az október 8-iki menekülésünk óta adott-e életjelt magáról, de én máig nem írhattam, mert a 11 napi út úgy megviselt, hogy a legkínosabb gyomorgörcsök közt orvosi kezelés alatt feküdtem máig.

Menekülésünk Bácskából nem volt önkéntes, hanem a »Külföldi Magyarokat Hazatelepítő Kormánybiztosság« rendeletére történt, mely nem engedhette, hogy védtelenül hagyjon a volt régi lakók, a jugoszláv dobrovoljacok esetleges bosszújával szemben. Október 4-én kaptuk az első figyelmeztetést, hogy készüljünk, és október 7-én este a parancsot, hogy 8-án vasárnap reggel induljunk Bácsbadikfalvára (Rasztinára). Másnap délben Zomborban értesültünk a főszolgabírótól, hogy minket tévesen irányítottak, mert a Bajmok melletti telepre kellett volna mennünk. Ezzel percre 24 órát veszítettünk, de oda is hiába mentünk, mert az már ki volt ürítve. Előre tehát a rádióutasítás szerint Bajára, hogy ott a Dunán átkelve biztonságosabb helyen legyünk. Bajáról a hatósági utasítás Dombóvárnak irányított, onnan pedig ide Nagyszakácsi (Somogy megye) községbe. Tizenegy nap cigányos vándorlás után itt vagyunk. Útközben találkoztam László Antal vándorcsapatával és egyszer Dombóváron Németh

Kálmánnal. Vonattal nem jöhöttem, mert nem tudtuk otthonról, hogy hová leszünk irányítva. A 11 éjszakából 5 éjet szabad ég alatt töltöttem 72 éves létemre.

Most itt vagyunk Nagyszakácsiban mindenből kifosztva. Bukovinából Horthyvárára 2 vagon bútort vittem, most pedig minden ott maradt bezárva, mintha csak a szomszédba mentem volna látogatóba. Csak 2 lovam és a kocsim állott rendelkezésemre. Hoztunk némi kis élelmiszert az útra, fehérméut és ágyneműt. Ott maradt 80 mázsa gabonám, 6 hold kukoricám, sertéseim, vagy 100 darab szárnyas majorság, 3 ekém, egy vetőgépem, egy szecskavágó gépem, 2 fogasoló boronám s a jó Isten tudná megmondani, hogy a konyhás felszerelésen kívül mennyi gazdálkodó eszközöm. 2 tehenet útnak indítottam, hiszen azt mondták, hogy Bácsbadikfalváig kell csak mennünk, de mivel tovább már nem bírtak jönni, Újverbász közelében a jó Istennek számba hagyva a mezőn hagytuk. Nővérem, ki visszaszaladt, hogy lássa a tehenek sorsát, nem ért be minket, s ma sem tudom, hogy hol van. Többen mondják, hogy az Elekes Dénes csapatában látták: most tehát keresem Elekest.

Itt egy üresen maradt zsidó házban lakunk, de éppen ma hallottam a helyi plébánostól, hogy új uraink, a nyilasok, ki akarnak lakoltatni innen, mert nagyinak tartják egy család számára.

Minden lenne, ahogy lenne, de mi lesz a szegény székelyekkel? Ha nem találunk győzni, Bácskába vissza nem mehetünk, de akkor hová? Még talán szerencse, hogy öreg vagyok és beteges lettem, legalább talán nem fogom meglátni szegény népem végleges koldusbotra jutását. Ember tervez, Isten végez: a magyar kormány jót akart velünk, de ki számított a háborúra s különösen ki a román árulásra?

De a jagatás nem használ semmit, Istennél van minden.

Légy szíves, édes drága jó Prelátus Uram, ha Elekes írni talált neked, írd meg nekem az ő címét, hogy nővéremet értesíthessem hollétem felől.

Magamat buzgó imádba ajánlva maradok szerető testvéred in Christo: Sebestény Antal lelkész”

[Nagyszakácsi, Somogy m., 1944. november 6.]

Sebestyén Antal hadikfalvi plébános (Andrásfalva, 1874. – Kisdorog, 1961.) levele Krywald Ottónak, a Szent László Társulat egyházi alelnökének a bukovinai székelyek bácskai meneküléséről. Kézírásos eredeti, Magyar Országos Levéltár, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.; in Seres Attila: Sebestyén Antal hadikfalvi plébános levelei a Szent László Társulat és a Külügyminisztérium levéltárában – http://epa.oszk.hu/01500/01500/00007/pdf/lymbus_2009_16Seres.pdf

*

2. ELEKES DÉNES PLÉBÁNOS

„Térdig érő sár az úton, de nekem Istenáldásról Istenföldre kellett volna mennem misézni. Megyek az út szélén, a gyalogosok tapostak egy arasznyi ösvényt. Azon kínlódom a kerékpárral, menyek, menyek. Egyszer csak megállok, jönnek a menekültek, azt mondják, ne menjek misét végezni, mert menekül mindenki a faluból. Vigyázzak, mert félni kell a közkatonáktól, akik most a tisztjeik ellen fordultak! Egyik katona fölkapaszkodott a menekülő asszonyok közé a szekérre. Szegény asszonyok, szinte két-ségbeestek. Azt mondta nekik a katona:

– Azt a papot meglövöm.

„Dénes atya, Kalaznó, 1981.”

Az asszonyok sírni kezdtek, nagyon sírtak, könnyörögtek a katonának, hogy ne lőjön meg.

– Az a mi papunk, nagyon jó ember, nagyon sajnáljuk, meg ne lője!

A katona leeresztette a fegyverét:

– Na, jó! A maguk kedvéért nem lövöm meg.

Az Úristen megmentette az életemet. Az a katona rosszindulatú volt. Az asszonyok később, jóval később mondták el nekem a történetet.”

Elekes Dénes (Székelyudvarhely, 1901. – Pécs, 2003.)

Felvétel: Kalaznó, 1995. október 8.

*

3. LŐRINCZ IMRE

„Arra ébredtek fel éjfél táján, hogy harangoznak. De olyan nagyon különös harangszó volt, össze-vissza húzták a harangokat, mintha riadót jeleztek volna. Gyorsan kimentem az udvarba, sehol tüzet nem láttam, visszamentem a házba, gondolkozni kezdtünk a feleségemmel, hogy vajon miért is harangoztak. Nem sokára jöttek az éjjeliőrök, és kegyetlenül verni kezdték az ablakot, kiabáltak, hogy azonnal csomagoljunk és induljunk, mert itt vannak a partizánok.

Szerdai nap volt, az eső nagyon esett, gyorsan hozzáfogtunk csomagolni. Megvirradt, de még mindig esett az eső. Akkor elhúztuk a gyerekekkel a szekeret, és elkezdtük kirakni a szekerre az értékesebb holmit. Sok mindent nem lehetett a szekerre rakni, mert a falunak nem volt köves útja, lovunk is csak egy volt, a gyerekeknek is kellett a hely a szekeren. Amikor meg volt rakva a szeker, befogtam a lovat, kicsaptam a tehenet, az üszőt és még egy kisborjút is, amit a két fiam, Zolti meg Vitus hajtottak a szeker után. Amikor kiindultunk a kapun, akkor érkezett meg a nagyfiam, Aladár Zomborból. Megvolt a nagy öröm, megint együtt volt az egész család.

Aladár mint kocsis átvette a lóhajtás szerepét és így útnak indultunk Cservenka felé. Olyan sok volt a szeker meg a gyalogos, hogy alig fértünk el a széles, sáros úton. A falunak, Istensegítségnek nem volt egyetlen köves útja se, így legtöbbször gyalog kellett menni, tólni a szekeret, amíg be nem érkeztünk Cservenkára. Ott már volt köves út Zombor felé. Estére megérkeztünk Ószivacra. Az eső végig vert bennünket útközben, nagyon vize-

sek voltunk, rettenetesen kifáradtunk, pedig ez még csak az első nap volt a menekülésből. Nagyon sötét lett, megálltunk Ószivaccon, az úton. Gondoltam, jó lenne bekéredzkedni egy udvarba, egy házhoz, hátha befogadnának. Ha sikerülne, a gyerekeket meg tudnánk etetni, a ruháikat megszárázthatnánk.

Be is mentem az első házhoz, illedelmesen köszöntem, fogadta is az özvegyember, de nagyon nem tudtunk beszélgetni, mert az ember szerb volt, csak egy kicsit tudott magyarul. Szívesen befogadott az udvarába, a lónak, a tehennek és a borjúnak is adott szénát. Szépen megfejtük a tehenet, a tejjel megvacsoráztattuk a gyerekeket. Mivel az öregnek földes szobái voltak, hozott be szalmát és elterítette a földön. Oda fektettük le a gyerekeket. Azután begyújtott a kályhába, jó meleget csinált, mi meg szárítani kezdtük a ruháinkat, ahogy lehetett.

Másnap korán reggel kellett volna tovább induljunk Bezdán felé, Kerényen és Zomboron át. Akkor azt a parancsot kaptuk, hogy azonnal forduljunk meg, mert a német hadsereg elfoglalta a bezdáni dunai átkelőhelyet, magyarokat nem engednek át azon a helyen. Meg kellett forduljunk, szépen vissza Istensegítségre. Megfordultunk, és ahogy hazaértünk – le se csomagoltunk a kocsiról – elmentünk hátra a kertbe a gyerekekkel, ott volt akáca, vágunk fát és csináltunk sátort. Addig a feleségem a lepedőket összevarrta és a kocsi tetejére sátrat húztam. Megbeszéltük, hogy a fiam, Aladár a gyerekekkel elindul Bácsalmásra, ott lerakják, amit visznek és visszajönnek még egyszer.

Én odahaza maradtam a tehenekkel. Másnap hajnalban a szomszédasszonnyal nekifogtunk kenyeret sütni. A kenyér bé vót téve már a kemencébe. Délután három órakor megint félverték a harangokat, hogy azonnal indulni kell. A kenyér ottmaradt a kemencében. Akkor gyorsan az értékesebb szerszámokat összeszedtem, egy zsákba belé tettem a gyalut, vésőköt és a mentávámot, összeköttem, hogy azt majd a tehennek a nyakába fogom akasztani. Vót egy tízliteres korsóm, megtöltöttem borral, kicsaptam az üszőt, a tehenet, a bornyút, a kiskutya es jött velünk. Elmentünk a sógoroméig, ott es a gyerek két tehenet kicsapott, s elindultunk Topolya felé. Nagy eső volt, rettenetes nagy vót a sár, alig lehetett menni. Ahogy a falut hagytuk el, futkározott az a sok gazdátlan kutya, az az ugatás, az a macskanyávogás! A disznyók mindenütt ki vótak csapva, kerülték az udvart. Egy jó darabig mentünk, vissza-visszanéztünk, hogy most mi lesz. Elérkeztünk Topolyára, akkor már jó setét vót, ott már annyian vótunk, hogy az úton nem fértünk el. Közénkbe keveredtek fináncok, csendérek, katanaság, hajtottak, hogy gyorsan menjünk tovább.

Ahogy mentünk az úton, elérkeztünk Andrásmezőre, ott már senki se volt otthon, a falu teljesen üres volt. Aztán Pacsérra értünk, félrehajtottunk az út szélére, ahol vót egy kis legelő. Ott meglátok egy üsmerős kisgyereket, Szócs Gyurikát Istennáldásról. Ment egyedül, nem vót ott sem apja, sem anyja, senki, csak ő egyedül. Kérdeztem a gyereket, hogy mi történt. Azt mondta, hogy ő kicsapta a teheneket, azt hitte, hogy az apjáié es jőnek, most ő így elmaradt. Mondtam neki, hogy akkor gyere velünk. Béérkeztünk Kossuthfalvára. Ott már nem lehetett megállni, a partizánok értek utól. Ahogy mentünk tovább, esszekeveredtünk, partizánok is vótak, fináncok is, csendőrök is, egy-egy lövés történt. Hol itt lőttek le egyet, hol ott, kukoricaszárval betakarták, és mentünk tovább. Így jutottunk el Bajmokra. Bajmokon semmi szín alatt nem tudtunk megállni, akkor csapták ki a gettóból a zsidókat, azok szanaszét mentek szegények.

Nekünk akkor már nem volt semmink, amit együnk. Ahogy kiindultunk Bajmokról, az úton találtunk egy szép nagy bácskai kenyeret a sárban. Mondom a gyerekeknek:

„Lőrincz Imre, Majos, 1980.”

– Na, fiaim, ezt vegyük fel, mert lehet, hogy ennyivel maradunk, nem kapunk seholy se ennyivalót!

Így a kenyeret felvettük a sárból, bicskával lefaragtuk a sárosát, s indultunk tovább Bácsalmás felé. Bácsalmás nem vót messze, már a határában voltunk, de a tehenyek nem bírtak tovább menni, lehullottak a földre, tovább nem tudtuk hajtani őket. Ott meg kellett várjuk a reggelt, míg fel nem tudtuk költeni a tehenyeket. Sose hittem volna, hogy az állatok hamarabb kifáradnak, nem bírnak ki annyit, mint az ember.

Reggel, ahogy hajtani kezdtük őket, a gyerek, Szócs Gyurika egy útkereszteződésnél eltűnt a tehenyekvel. Három nap múlva találkoztam vele Nagyszékelyben.

Ahogy Bácsalmásról kiindultam, egy útkereszteződésnél közénkbe keveredett egy tizenkétéves kislány, egy szál ruhában, mezítláb. Azt mondta, hogy Zomborban vót szolgálni, meghaltotta, hogy a szülei elmenekültek, hát akkor ő is eljött. Kérdeztem tőle, hogy éhes vagy-e. Mondta, hogy igen. Volt még a kenyérből, adtunk neki egy darabot, jól evett, és indultunk tovább Bácsbokodig. Onnan nem mehettünk Baja felé, azt mondták, hogy a partizánok teljesen elállták az utat, így Sávoly felé irányítottak bennünket. Sávoly községben, az út szélén megaludtunk, és másnap indultunk Baja felé. [...]

Paksnál letértünk a Duna partra. Hangos sírást hallottam, Szócs Albét, Szócs Gyurkának az édesapja hangosan sírt és kiabálta:

– Édes fiam, Gyurka, hol vagy? Szólj meg már!

Megüszmertem a hangját a setétben, odaszóltam, hogy jöjjön közelebb, mert én tudom, hol van Gyurkája. Mikor már közel ért hezzám, kérdezte:

– Hol van a fiam?

– Nagyszékelyben. Ne félj semmit, egészséges, nincs semmi baja. Az én családomval nem találkoztál?

– De igen, Györkönybe mentek.

Akkor Paksról elindultunk Györkönybe. Késő éjjel volt, mire odaértünk. A második háznál, kint a kapuban német legények beszélgettek. Kérdeztem németül, hogy vannak-e itt menekültek. Azt mondta az egyik, hogy vannak náluk is. Kértem tőle,

hogy minek hívják őket? Ő nem tudja, de a fiút úgy hívják, hogy Aladár. Bementünk a házba, az enyimék a földön, a szalmában aludtak, felébredtek a hangomra, felugráltak mind, és így találkoztunk.

Így találkoztunk!”

Lőrincz Imre (Istensegíts, 1904. – Majos, 1995.)

Felvétel: Budapest, 1983. március 18.

*

4. VARGA ANDRÁS, KÓKA ANNA

„Ez már az utolsó napokban történt, jártunk legeltetni a bácsalmási útra. Volt egy nagy nádas, egyik oldalán volt Bajmok, a másik oldalán, nem messze ott volt Bácsalmás. Én mindig szerettem viccelni, meg mesét mondani a többieknek, akikkel őriztem az állatokat. Egyik nap felmentem egy eperfára és onnan mondtam le nekik a mesét. Egyszer csak a fa tetejéről megláttam három vagy négy szerbet, nagy puskákkal az oldalikon. Hamar lemasztam a fáról, mondtam a többieknek, hogy mit láttam.

– Ha jöttök, jöttök, ha nem, nem, de én hazamegyek.

Nem volt még este, de én úgy megijedtem, hogy abba a helybe hazamentem.

Reggel négy órakor indultunk el Bajmokról, még sötét volt. Apám hajtotta a lovat, mi, gyerekek aludtunk hátul, a láda tetején. Egyszer csak, hirtelen, egy mély árokba beléestünk. Ez Jánosalmán történt. Apámnak eltörött a lába, egészen kettétört. Kétségbe voltunk esve. Katonák segítettek a szekeret kivenni a sáncból. Úgy kiburultunk, hogy a kufferből a hazatérők és minden irat kirepült. Hát az rettenetes volt! Olyan jók voltak hozzánk azok a magyar katonák, hogy anyám a setétben azt hitte, az egyik katonáról, hogy Józsi van ott. Meg is kérdezte tőle:

– Józsi fiam, te vagy-e?

– Nem vagyok a maga fia, néni – felelte a katona.

A katonák apámat elvitték vonattal a kórházba, Kiskunhalasra. Nem tudtuk, hogy hol van az a Kiskunhalas, de én azt mondtam anyámnak, hogy én elmegyek és megkeresem. Egy üveg befőtt volt a hónom alatt és elindultam az országúton Halas felé. Egy katona megkérdezte:

– Hova mész, lejánka?

Mondtam neki:

– Apámat elvitték a kórházba, emegyek s megkeresem.

– Ne menj sehova kislány! Úgyse találsz meg azt a vonatot, amelyikre apádot feltették. Nagyon messze van ide Kiskunhalas. Még valami bajod esik az úton! Eredj vissza édesanyádhoz! Így aztán visszafordultam. Most imá apám nélkül menekültünk. Egy este anyámmal egy helyre behíttak, hogy együnk, adtak bablevest. Míg mi egy kicsit ettünk, Vilmus a lóval elment, s mi anyámmal s Encikével elmaradtunk. A nagy setétségben ámbolyogtunk, sírtunk mind a ketten, anyám az öliben vitte Encikét kilenc kilométeren át, pedig sérve is volt. Esszekerültünk egy asszonval, segített egy darabon, vezette a tehenyünket, s az úton elbeszélgettünk. Egyszer csak Hajósnál, a setétben meghalltam Vilmusunknak a hangját. Hála Istennek, megint esszekerültünk! Mellettünk az úton katonák vonultak, vitték az ágyúkat, nem tudom miket. Úgy féltem tőlük, hogy az elmondhatatlan, de nem csináltak semmit velünk.

Hajósnál megaludtunk. Reggel indultunk volna tovább, de a lovunk nem akart menni, a többiektől megint elmaradtunk. Az úton tiszta egyedül voltunk, egyszer csak jöttek a repülő, nem tudom, hogy román vagy orosz gépek voltak-e, elhúztak a fejünk felett. Jaj, de megijedtünk! Szerintem a repülőn a katonák tudták, hogy mi szegények vagyunk, ezért nem bántottak. A németek traktorokkal, mindennel menekültek, azokat mind lebombázták vagy legépfegyverezték.

Egyszer egy szalmakazal mellett keresgéltem, hogy bár egy krumplit vagy valamit találjak, hát csak ropogni kezdett egy gépfegyver. Megijedtem akkor is rettenetesen.

Amikor már Zala felé jártunk, bementünk egy erdőbe pihenni, a lónak nagyon vérzett a lába, nem bírt menni szegény. Végül forsponttal, kirendelt fuvaroskocsival vittek be Esztergályba. Ahová betettek minket, ott németek laktak, nagy németpártiak. Nagyon csúful csináltak velünk, menekültekkel. Örökké kiabáltak, hogy miért mentünk nálik. Nagygazdák voltak, a gazda Szentgyörgyváron lakott, Zalaapátin túl volt egy nagy szöllőszik, nagy pincéjük. Megkérdeztük tőle, hogy nem mehetnénk-e a pincéjébe lakni. Azt mondta, hogy odamehetünk, de ügyeljünk mindenre és ne bántsunk semmit. Először csak mi laktunk ott, de amikor az oroszok béjöttek, akkor odajöttek Bíró Máriaék és Csibi Erzsikek is. Harmincan vagy negyvenen laktunk abban a nagy pincében, volt velünk egy ló is. Egyik nap Vilmusunk kiment, hogy hozzon be vizet, merített a kútból egy vödör vizet, s akkor egy akna leesett melléje. Hála Istennek, nem lett semmi baja!

Egész télen Zalában laktunk, aztán áprilisban eljöttünk Zombára. Adtak egy házat, de még ott laktak a svábok is, nem hagytak békénket. Menjünk el s menjünk el! Rettenetesen veszekedtek. Akkor odamentünk János bácsiékni, kiteleltünk nálik, aztán tavasszal apádék elvittek münköt Felsőánára. Ott megint rossz helyre telepítettek, még ott es ott voltak a németek a házba, egy évig velük laktunk, onnat vitték el őket. Az ember nagyon aranyos volt, de Éva néni ördög volt, egy krokodil.

Nagyon érdekes! Mikor kitelepítették őket Németországba, a kutyájuk velünk maradt, egy év múlva vagy kettő múlva az ember odakünn, Németországban meghalt. Nálunk egy egész éjen át a kutyájuk bankolt, vonyított, megérezte, hogy a gazdája meghalt. Egyszer csak kaptuk a levelet Éva nénitől, hogy az ura, ekkor s ekkor meghalt. Pontosan akkor, amikor nálunk egész éjjel vonyított a kutyája."

Varga Andrásné Kóka Anna (Hadikfalva, 1930.)

Felvétel: Bonyhád, 2009. február 22.

*

5. AKIK ELKÉSTEK: A „NEGYVENKÉT EMBER”

„1944 októberében, amikor a szerb csapatok a szovjetek támogatásával, visszafoglalták Bácskát, a legdélebbi, bukovinai székelyek lakta település, Hadikliget lakói (Újfutak, szerb nevén Veternik) késve, csak október 9-én indultak el. Többek állítása szerint szerb származású telepfelügyelőjük szándékosan a szerbek által már visszafoglalt Szabadka felé vezette őket. A partizánok elfogták a százötven szekéren menekülő, főként asszonyokból, gyermekekből és negyvenhárom férfiből álló csoportot. Szabadka szélén, a piactéren felsorakoztatták őket a szekerek mellett. Sokáig feltartott kézzel vártak sorsukra. Orosz tisztek akadályozták meg, hogy a szerbek ott, azonnal lemészárolják őket. Mindenüket elvették és a szabadkai malomba zárták valamennyiüket.

Két héten át a férfiakat naponta kivezényelték árokásásra, október 25-én már nem tértek vissza a családjaikhoz. Mint utóbb kiderült, a palicsi kaszárnyába hajtották és kegyetlen kínzások után –állítólag – 1945 újév éjszakáján, a laktanya mellett egy maguk ásta gödörbe lövöldözték őket. Közülük mindössze egyetlen ember szabadult meg, mivel ő nem kapott földet Bácskában. Soha, senki nem tudta megmondani hitelt érdemlően, hogy hol pusztultak el. Negyven özvegy és százhusz árva maradt utánuk.

1994-ben, a vajdasági magyarok a szabadkai téglagyári gödör peremén hatalmas emlékművet állítottak az 1944-45-ben legyilkolt magyarok emlékére. A Kalmár Ferenc »Vergődő madár«

című szobra mögötti fekete márványtáblákra sok száz áldozat nevét vésték fel. Kérésükre megküldtem a »negyvenkét ember« névsorát, amely akkor már Sebestyén Ádám könyvében jelent. Így a bukovinai székely áldozatok neve is felkerült a márványtáblákra. Az emlékmű felavatásán egy autóbusznyi hozzátartozóval én is részt vettem.

2013-ban ismeretlen tettesek ellopták az emlékműről a madarat. A megrendült vajdaságiak a közelmúltban közadakozásból ismét helyreállították."

Részlet Kóka Rozália „Bukovina, Bukovina” című készülő könyvéből

*

6. ÖZVEGY LŐRINCZ ANTALNÉ TÖRTÉNE

„Édesanyámék, özvegy Lőrincz Antalnéék keddi napon indultak el. Csantavér mellett vót a falujuk, Istenes, mi pedig még vasárnap indultunk el Istensegítsről. A mi útirányunk Topolya, Kossuthfalva, Bajmok és Bácsalmás vót. Édesanyámék egyenesen Szabadkára mentek a nagy esőben, de nem juthattak bé Szabadkára. Leállították őket a város szélén, és ott, az úttesten áztak-fáztak, míg végül a partizánok kényszerítették őket, hogy menjenek vissza Istenesre. Amikor visszaértek a szabadkai útról és hazaérkeztek Istenesre, a vót házigazda már visszatért, benn vót a házban, és semmi szín alatt nem fogadta bé őket.

Vót egy Loku nevű szerb partizán, aki egész négy év alatt a faluban bujkált. A felesége csantavéri vót, ott is lakott a két gyermekével, ő pedig állandóan a tanyákon, hol az egyik szalmakazalban, hol a másik szalmakazalban húzta meg magát nappalra, éjjel járta a falut meg a tanyákat. A felesége mindig hozta neki lopva az enivalót, és dugva adta oda neki, így partizánkodott. Loku vót az, aki édesanyámékot befogadta a saját házába. Együtt laktak, még az elmardott őszi munkákat is elvégezték közösen. Mindent betakarítottak a mezőről, és amikor minden őszi munkát elvégeztek, újból jöttek a partizánok. December nyolcadika vót, nagyon esett az eső, és az egész falut, a székelységet mind szekerekre rakták. Kétoldalt partizánok mentek a szekerek mellett. Feketicsen és Szikicsen alapítottak a székelyek részére tábort, ott őrizték őket. Nagyon hiányos kosztot éltek, nem vót szabad a faluból sehova kimenni, csak a falun belül vót szabad járni. Különösen a kisgyermekes szenvedtek, éheztek meg fáztak. Vótak bátrabb anyák, akik kimerészkedtek tejet koldulni a gyermekeknek. Akkor a férfiakat felkérték, hogy álljanak bé a Petófi csapatba partizánnak. Sokan bé is léptek a fiatal emberek közül, a szerbek elvitték őket a németekkel szemben harcolni. Ezek a családok jobb bánásmódban részesültek a táborban. Akik beléptek a partizáncsapatba, azok közül nem sokan tértek vissza, örökre odavesztek.

Így kínlódtak szegények a táborban egész 1945. február 16-ig. Február 16-án szerelvényt állítottak össze marhavagonokból, különvonatot, és úgy felrakták vagonokba őket. Ruhájuk csak annyi vót, amibe felöltöztek, a többit mind elvették, ott maradt Szikicsen. A vonatot átvitték Szegedre, ott egy holtvágányra tolatták, és ott hagyták a szegedi állomáson. Két napig az állomáson vótak, nem törődött velük senki, míg végre a püspök tudomást szerzett az ottlétükről, aztán rendezkedett. Jó meleg ételt főzetett a részükre, kenyeret küldött ki az állomásra és szétosztatta a népek között. Maga a püspök úr is személyesen kiment az állomásra, hosszasan elbeszélgetett a menekültekkel. Másnap aztán vonattal átvitték őket Garára, Csátaljára meg Vaskútra, szétosztották őket a sváb házakhoz. Anyám mindezeket sírva panaszkodta. Akkor én is elmondtam, milyen keservesen menekültem ki a vonatból, amikor vittek Szibériába. Amikor ezeket elsoroltam édesanyámnak, még jobban elkezdett sírni. Akkor többet nem mertem mondani, milyen vót a letartóztatás, menekülés és a többi..."

Lőrincz Imre; felvétel: Budapest, 1983. március 18.

Betyárok – III.

Írta: Ivan Olbracht (1934) – fordította: Zádor András

Ezek Suhaj, a betyár életének pusztai tényei. Tetteit, ide számíttva bűntetteit is, valószínűleg sohasem lehet már pontosan rögzíteni, mert sohasem állt bíróság előtt, és így nem gyűjtöttek vádanyagot ellene. Akit az életrajza érdekel, az az emberek emlékezetére és szavahihetőségére van utalva. Megtalálható néhány adat a huszti törvényszék aktáiban is, ahol néhány tettetársa ellen folyt per, valamint az ungvári hadosztálybíró-ság irataiban, amelyek a csendőrök elleni eljárás során készültek. Főként arra a kérdésre lehetetlen felelni, hogy elkövetett-e Nikola rablógyilkosságot. A népi hagyomány, amelynek természetes igazságérzetét a jogos bosszúból elkövetett gyilkosság nemcsak hogy nem sérti, hanem azzal tökéletes összhangban áll, és amely indokoltnak tartja az önvédelemből elkövetett emberölést, nem ismer megvetendőbb dolgot, mint az önző nyereségvágyból elkövetett rablógyilkosságot, ezért a Nikola Suhajról szóló legendákban ilyen bűntettnek nem lehet helye. De e riportok írója, aki persze erősen elfogult tanú, szintén úgy véli, hogy nehéz volna Nikolára rablógyilkosságot rábizonyítani. Betyárkodása idején ugyan sok olyan gyilkosságot elkövettek, amelyeknek tettesét nem sikerült kinyomozni, és amelyeket Suhaj számlájára írnak. Kétségtelen tény, hogy néhány embert 1921 telén is megöltek, pedig akkor Suhaj tífuszban feküdt zvoreci rejtékhelyén. Nikola apja és néhány barátja azt állítja, hogy a Nikola élete végén végbevitt kegyetlen tetteket, nevezetesen Meisler agyonlövését, Derbak Derbacok meggyilkolását és házának felgyújtását nem ő követte el, hanem Jurij, a vadóc gyerek.

Nikola Suhaj nem volt született bűnöző, hanem csak ösztönyszerűen cselekvő és minden civilizációtól érintetlen ember, akit a kor és a viszonyok arra kényszerítettek, hogy a saját felelősségére verekedjen a szabadságáért és az életéért, és aki, rosszul értelmezve saját felelősségét, egyszer olyan hibát követett el, amely miatt nem juthatott máshová, mint ahova jutott.

Suhajt egyáltalán nem érdekelték a politikai vagy szociális viszonyok, minden ellenkező felfogású nézet helytelen elképzelésen vagy tévedésen alapul. Az államfordulat után Alsókalocsán lejátszódó társadalmi megmozdulásokban nem vett részt, és közönyös maradt irántuk. Élvezte a szabadságot, mint valami mennyei csodát, és udvarolt Erzsikének. E sorok írója hiába kutatott olyan mozzanatok után, amelyek Nikola valamiféle eszmei tájékozódására vallottak volna.

Nikola Suhaj szociális vagy politikai értelemben nem volt igazi betyár. De teljesítette a betyárok egy másfajta küldetését,

minden bizonnyal a legszebbet, és e téren megközelítette a legnagyobb betyárokat, magát Oleksza Dovbust is: megtermékenyítette a nép fantáziáját.

Csak a maga jogaira és a maga igazságára vágyó ruszin nép lelke tette Nikola Suhajt nagy betyárrá és tragikus alakká, megajándékozva őt mindazzal az erővel és hatalommal, amely e népnek nem adatott meg, és amely után annyira vágyakozik. Szociális igazság után vágyakozunk, de nem lévén bátorságunk a lázadásra, hiába keresünk valakit, aki megajándékozna vele, szegénységünkben gazdagságra vágyunk, de gyengék lévén ahhoz, hogy megszerezzük magunknak, nem találunk senkit, aki azt megadná nekünk. Ő bátor volt, verte az urakat, és megbosszulta az embereken esett sérelmeket, ő erős volt, megsarcolta az urakat, és megajándékozott bennünket, szegényeket. Íme: nyomorúságosak vagyunk és gyávák a harcra, ha védekezünk, meztelenek vagyunk, ha támadunk, a pusztai öklünkre vagyunk utalva. Ő hatalmas volt, testén a sebezhetetlenség vértjével, és kezében keresztel jelölt, rettenetes puskájával, amely sohasem tévesztett célt... Ez a legendák Nikola Suhaja.

A Nikola Suhajról szóló mesék, mondák és regék nemrégien lejátszódott valóságos események, újra meg újra megismétlődő, visszatérő legendaelemek és tiszta művészi alkotások ötvöződéséből keletkeztek. Nem utolsósorban azért olyan lebilincselők, mert olyan emberhez kapcsolódnak, aki nemrégien halt meg, s mert úgyszólván a szemünk láttára keletkeznek, s így megfigyelhetjük kialakulásukat.

Alsókalocsán, ahol minden felnőtt ember jól emlékszik rá, csupán történeteket mesélnek róla. Igaz, túloznak közben, szépitenek, olyan eseményeket is elmondanak, amelyek megtörténhettek volna ugyan, de nem történtek meg, ám egészében véve nem változtatják meg a betyár személyiségét és nem térnek el a valóságtól. Beszélnek arról, hogy három áruló társa fejszecsapásokkal ölte meg, megemlíti a bőkezűségét, beszélnek arról, hogy egy éjszaka két-, három-, sőt ötezer koronát tett titokban szegény Meisler özvegyének ablakába. (Meislert, amint tudjuk, önkényesen Jurij lőtte le.) Beszélnek a posták, és a vásárosok kirablásáról, a csendőrökkel vívott harcban tanúsított bátorságáról, arról, hogy hogyan vezette őket az orruknál fogva (micsoda öröm!). Hogyan lőtt medvét meg szarvast az úri erdőben, hogyan ült az urakkal egy asztalnál a huszti vendéglőben anélkül, hogy felismerték volna, hogyan tréfálta meg a járási főnökné asszonyt. Beszélnek Erzsike iránti szerelméről, arról,

hogyan lopakodott hozzá éjszaka, hogy várta valamelyik háztetőhöz lapulva, vagy a kenderben guggolva, és újra meg újra megemlékeznek a rengeteg pénzről és a kincseiről, amelyeket halála előtt elásott, és még legközelebbi barátainak se mondta meg, hogy hol.

De már Ökörmezőn, amely csupán huszonhat kilométerre fekszik Alsókalocsától, azt mesélték nekem Nikoláról, hogy zöld varázsgallyacskája volt, amellyek a csendőrökkel vívott harcban elhessegette magától a puszkagolyókat s azok visszafordultak, és a csendőröket találták el. Ugyanezt hallottam Majdánkában és Vucskómezőn is. Toronyán és Majdánkában a csodapuskájáról is tudnak, amelybe kereszt volt vésvé, és sohasem tévesztett célt. Jaszinán a csodálatos barlangjáról is beszéltek nekem, amely tele volt kincsekkel, és amelyet rossz szellemek őriztek. A pásztorok még most is keresik ezeket a kincseket, keresszettel védekeznek a rontás ellen, és azokon a helyeken ásnak, ahol lidércfények táncolnak, vagy hatalmas köveket görgetnek el helyükről, ha emberi jeleket vélnék rajtuk felfedezni. Így keveredik a realitás a fantáziával, a valóság a mesével. És bizony, Közép- és Kelet-Kárpátalján mehezen lehetne olyan falut találni, ahol valaki ne emlékezne Nikolára, vagy legalább ne hazudná, hogy álöltözetben látta és felismerte. A legenda növekszik a távolsággal.

De a tarfalvi poloninán az esti tűznél ülve már valódi mondat mesélt el nekem a pásztor Nikola Suhajról, kész művészi alkotást, amelynek lényege még változtatható, tovább munkálható, de egészében mégis végleges. Lényegen itt Suhaj sebezhetetlenségét értem, valamint bűvös lövésztudományát és azt, hogy megsarcolta a gazdagokat, és megajándékozta a szegényeket, hogy megbüntette az urakat, és megbosszulta a nép sérelmeit s végül, hogy ha még mindig élne, akkor a szegény népnek jobb dolga volna. De ez a monda nem tud semmit Erzsikéről, a csendőrrel való viszonyáról, nem tud semmit Jurijról, erről a szociális és művészi szempontból egyaránt nagyon érdekes alakról, sem az áruló Derbacsokról, a zöld varázsgallyat pedig egyenesen tagadja.

A monda azzal fejeződik be, hogy Suhajt három áruló barátja fejszével megöli, és ebben nem tér el számottevően a valóságtól, egészében véve helyesen ítéli meg a gyilkosok indítékait is. De a legbájosabb a monda eleje, mély filozófiai mondanivalója van, és olyan elemeket használ föl, amelyeknek elegyítése csak ezen a sok évszázados gondolkodási módot megőrző földön lehetséges: részben a közelmúlt eseményeit és jelenségeit, a világháborút, gépfegyvereket, dezertálást, öncsonkítást, részben pogány kori motívumokat, utal a javasasszonyokra, a varázssitalra és a kegyetlen szertartásokra. Nikola Suhaj sebezhetetlen volt. De honnan kapta sebezhetetlenségét, ha a zöld gallyacskáról való híresztelés valótlan. Hát ez így volt: egy katonaszökevény-társával együtt egy orosz öregasszony házában rejtőzött el a front mögött. Az öregasszony feleségül akarta vetetni velük a két lányát, és hogy megóvja őket a háború veszedelmeitől, varázssitalt itatott velük. Amikor ráeszméltek, hogy az öregasszony varázslónő, puszkatussal agyonverték, és megszöktek. Aztán az erdőben meg akarták sebesíteni egymást, hogy legalább rokkantaként kerüljenek ki a háború poklából, de hiába löttek egymásra, nem sebesültek meg s így megtudták, hogy sebezhetetlenek. De a sebezhetetlen Suhaj, a szociális igazságért harcoló hős mégis elpusztult, mielőtt művét bevégezhetné volna! Hogyan egyeztethető mindez össze?

Ezen a ponton visszakanyarodunk az ősrégi mondákhoz, amelyek az emberiség történetének kezdetein keletkeztek, a Sámson hajáról, Achillesz sarkáról, Siegfried lapockájáról szó-

ló történetekhez, Macbeth jóslatához a nem asszonytól született emberről, és ahhoz az egyetlen golyóhoz, amellyel Oleksza Dovbust meg lehetett ölni. Megtaláljuk az újra meg újra megismétlődő mondai elemet, amely évszázadokon át talán azért tér folytonosan vissza, mert utánozzák, de talán azért is, mert az emberi értelem az élet alapkérdését elemezve, mindig és mindentől függetlenül ugyanarra a következtetésre jut. Arra, hogy nincs halhatatlanság, nincs sebezhetetlenség, de nincs vég nélküli hatalom, nincs vég nélküli élet sem, tehát a jóslatoknak és ígéreteknek, amelyek ilyesmit kilátásba helyeznek, mindig el kell hallgatniuk valamit, hogy így rést hagyhassanak magukon, amelyen át beléjük hatolhat a sors, és megadhatóság a halálnak, ami a halálé. Nem másképpen történt ez Nikola Suhajjal sem. „Nem érhet golyó se puszkából, se ágyúból, se gépfegyverből!” – mondta neki az öregasszony. És barátai fejszéitől halt meg. Minden bizonytalannal gyönyörű motívum. [...]

Valóban olyan fontos, hogy ki volt Nikola Suhaj és ki nem volt? Ha meg tudja énekelteni a pásztorokat a kalibák előtt lobogó esti tüzeknél a hegyekben?! Ha szóra bírja a mesélőket, hogy szóljanak a világ minden szépségének múlandóságáról és a jóslatok álnokságáról?! Ha természetes jogérzékkel tud kelteni az emberekben, amely jobb és erkölcsösebb, mint az írott jog?! Ha arra készíti őket, hogy gondoljanak az igazságra?! Ha fel tudja korbácsolni vágyukat a jobb életre és elszántságukat, hogy harcoljanak érte?! Ha beléjük tudja oltani azt a hitet, hogy sorsuk valóban jobbra fordul?!

Igaz: ezek a hegyek lakóinak az érzései, gondolatai és szándékai, nem pedig a Suhajéi, akinek csak annyi része van bennük, mint az egyénnek a tömegben. De mégis ő áll a középpontban. És ez az a dicső szerep, amelyet a bátorságával érdemelt ki, azzal az erénnyel, amelynél nagyobb férfi nem tudhat magának. Az tette őt sárkányölő Szent Györggyé. Szoborrá, amelyet ők maguk faragtak ki jó tölgyfából, és színezték ki nekik tetsző színekkel, aztán felállították a templomban, és rudbeckiát meg bazsarózsát hordanak neki a kiskertből, kökörcsint és enciánt a poloninákról, és lába elé helyezik fájdalomait és vágyaikat.

Az érzések, gondolatok, akarások nyugaton már határozottabbak, senki sem jár velük sem a szentekhez, sem a betyárokhoz. De Kárpátalján is nemsokára megváltozik minden.

Nikola Suhaj az utolsó betyár volt. Igazán az utolsó. Mert a betyárkodás hanyatlóban van. Szánalmasan hanyatlóban. [...]

Bizonyítsam a betyárélet hanyatlását a saját szégyenemre egy olyan fölöttébb gyászos esettel, amelynél szomorúbb nem történhet meg egy olyan íróval, aki szinte szerelmes a hőseibe? Íme:

A köves dombon levő alsókalocsai temetőben a földdel egyenlővé tették a Suhaj fivérek sírját, tehének tapostak rajta, és még a helybeliek is elfelejtették, hogy hol volt. Ezt idén valaki elmesélte nekem, hogy a turisták követ hordtak a sírra, és az így keletkezett halmon keresztet állítottak föl. Nemsokára találkoztam Erzsikével, és azt mondtam neki:

– Nézd meg, valóban Nikola sírja-e az!

És ő néhány nap múlva közölte velem, hogy valóban az az a sír. És, azóta – ó, borzalom! – a híres Erzsike, a betyárszerető, a hősies asszony, szép időben, ha turistákat lehet várni a faluba, ott áll a sírnál, lesüti a szemét, szomorúan legörbíti a száját, imádkozik, és beszedi a turistáktól az egykoronásokat és húszfilléreseket.

Ó, te szerencsétlen néember! Hát nem tudod, hogy a poloninán dalokat énekelnek rólad?

In: Hegyek és századok. Kárpátaljai trilógia. A Cseh Irodalom Könyvtára. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1987. 429-438. oldal

Hagyományörzés kicsit másképpen

Néhány gondolat egy százhatvan éves fotografiai eljárásról

Sokfajta hagyományörzés létezik: vannak régi huszárhagyományokat követő „katonai alakulatok”, aztán veterán járművekkel közlekedő társaságok, és ugye – többek között – vannak néptánc-csoportok, hagyományos népzenei játszó zenekarok, a régi falusi táncalkalmak, mulatságok mintájára újraélesztett táncházak, bálók, és általában az ezekhez kapcsolódó életérzés. Amiről most írni szeretnék, az teljesen hasonló dolog. Fotográfiairól, pontosabban egyfajta fényképezési hagyományörzésről lesz szó, amelyet kombinálni szeretnék a még élő népi kultúrával.

Első lépésként talán próbáljuk röviden és gyorsan – a teljesség igénye nélkül – áttekinteni a fényképezés hősorát. A fény optikai és kémiai hatásait már jóval korábban ismerték, mint ahogyan ma gondolnánk. A fényképezőgép őst – és mind a mai napig alapját –, a camera obscurát már Kr.u. 900 körül felfedezték, képzőművészek a XVII. század óta széles körben használták vázlatok készítésére. Az ezüstsók fényérzékenysége a XVIII. század elején derült ki J.H. Schulze német kémikus jóvoltából, de maradandó fényképet a XIX. századig senkinek sem sikerült készítenie. Az első fotográfia 1827-ben született. Készítője Joseph Nicéphore Niépce, aki Louis Daguerre-rel a dagerrotípia feltalálója is volt.

A dagerrotípát 1839. augusztus 19-én mutatták be, és ezt a dátumot tekintjük a fényképezés megszületésének. A nedves kollódiomos eljárást Gustave Le Gray kísérletei alapján Frederick Scott Archer publikálta 1851-ben, amely ezt követően, az 1880-as évekig az egész világon széles körben elterjedt és használt fotografiai technikává vált. Erről az eljárásról lesz szó.

Mai szemmel nézve viszonylag hosszadalmas és munkaigényes a folyamat. Annál is inkább, mert a fotográfus helyben készít el szinte mindent, a lemez fényérzékenyítését és előhívását is. Ebből következik, hogy a fényképezés helyszínén laborálásra alkalmas sötétkamrának is kell lennie. Ez a fajta fényképezés visszarepíti az embert a XIX. század derekára, mikor ez a szakma még kézművesség volt, a fényképezés nem csak exponált, hanem maga készítette el és érzékenyítette a hordozó médiumot, keverte a vegyszereket, a kész képet maga lakkozta, keretezte, s készen tette le az asztalra.

A munkafolyamat nagyon röviden és leegyszerűsítve a következő. Az üveg- vagy fémlapot zsírtalanítjuk, utána kollódiummal vonjuk be. A kollódiium alkohol, éter és lögyapot keveréke, amelybe előbb bromid és jodid sókat keverünk. A lemezt egy speciális mozdulatsorral felöntjük, majd rövid szikkadás után ezüst-nitrát fürdőben érzékenyítjük. Érzékenyítés után rögtön, nedvesen a gépbe helyezzük és exponáljuk. Előhívás, rögzítés és mosás után a megszáritott lemezt rétegoldalán lakkozzuk. Az elkészült kép fekete háttérrel pozitívnak látszik, szürke (szürke-fekete) tónusú, fehér szín nem található rajta. Az üvegre készített direktpozitív képet ambrotípiának, míg a fémlemezre készültet ferro-típiának nevezzük.

Többször próbálkoztam ezzel a technikával fényképezni azokat az embereket, akik valamilyen módon kapcsolódnak az autentikus népi kultúrához. A módszer rugalmatlansága általában megghiúsította ezeket a kísérleteket. Gyakran lehetetlen volt megoldást találni a felmerülő problémákra, elsősorban a megfelelő megvilágítás és a laborálási feltételek biztosítására.

2015 őszén kiállításom nyílt a Fonó Budai Zeneházban, s ennek kapcsán merült fel egy kollódiomos műhely létrehozásának a lehetőség-

1. Csinos Molnár Imre, Hortobágy
 2. Majer Tamás
 3. Bastiúr „Káposzta” István, Szilice
 4. Németi János, Balmazújváros
 5. Bayer Péter
 6. Ifj. Csoóri Sándor
- (ambrotípia, 18x24 cm üveg, fényképezte: Gyetvai Zoltán)

ge. Miután a Zeneház pásztor-napot rendezett, kézenfekvő volt a ket-
tő összekapcsolása. Lukács József, a Fonó megálmodója és létrehozója
kitűnő feltételeket biztosított a kollódiumos műterem és fotólabor al-
kalmankénti felépítéséhez, sőt maga is beállt hozzám fényképész-se-
gédnek. Így készült el ez a hat darab ambrotípiá. Arcmások, amelyek
különböznek, mégis több mindenben hasonlítanak: olyan emberekről
készültek, akik megkerülhetetlen képviselői annak a kultúrának és ér-
téktrendnek, amely számunkra oly fontos. Csodálatos volt látni, és kol-
lódiumos nedves eljárással fényképezni ezeket a nagyhírű embereket.
Ahogyan a nagy formátumú mahagóni gép mattüvegére rajzolta őket

a fény, vagy amikor az előhívó az üveglemez opálos rétegébe harapott,
s elővarázsolta a látható képet, kirajzolódottak kemény vonásaik, juhász-
kampójuk vagy cifraszűrük. Élmény volt velük egy térben lenni, hun-
cut anekdotázásukat, büszke nótázásukat hallgatni.

Ajánlom szíves figyelmükbe ezeket az embereket, a barázdált ar-
cokat, kemény vonásokat, pitykés labjikat, cifraszűröket, kalapokat...
Ajánlom szíves figyelmükbe ezeket a képeket, s ezt a technikát is, amely
segédelmével százhatvan évet utazhatunk vissza az időben.

Gyetzvai Zoltán
(www.bkt.sk/gye)

Az Anna-bál primásversenye

A csíkszentléleki születésű, a Heveder banda primásaként muzsikáló *Fazakas Levente* nyerte meg a 2016-os balatonfüredi primásversenyt. A megmérettetésre a teljes Kárpát-medencéből – Kolozsvártól Nagymenyorig, Óbecsétől Salgótarjánig – érkeztek a fiatal primások, összesen tizenegyen. Második helyezett a nagymenyeri *Cseh Tamás* lett, míg a harmadik díjat a Budakesziről érkező *Danhauser*

Pál érdemelte ki. A Rácz Pál hangszerkészítő mester által felajánlott különdíjat, egy cseh manufaktúrában készült, közel százötven éves hegedűt az óbecsei *Cseszták Zsombor* kapta meg. A Hagyományok Háza különdíjait, a jövő májusi Erdélyi Zenésztalálkozóra való meghívást *Király Miklós*, míg egy 50 ezer forintos kiadványcsomagot ifj. *Gelencsér János* nyerték.

Kétegyházi népművészek emlékére

A Kaláris Alapfokú Művészeti Iskola nevében köszöntöm emléktábla-avató ünnepségünkön megjelent kedves vendégeinket, külön az emléktáblákon szereplő személyek családtagjait, a polgármester asszonyt, az önkormányzati képviselőket, a Kétegyházi Román Ortodox Egyház lelkesztét, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnökét és alelnökét, a helyi Román Nemzetiségi Önkormányzat Vezetőségét, tagjait, a Művelődési Ház és Könyvtár igazgatónőjét, az intézményvezetőket, pedagógusokat, a Szegedi Tudományegyetem Néprajz Tanszékének adjunktusát, a néptáncpedagógusokat, táncosokat, tanítványokat és a sajtó képviselőit.

Tisztelt ünneplő közönség! Kedves vendégeink!

Minden értelmes ember azzal a céllal él, hogy jelet, emléket hagyjon maga után. A többségnek megadatik, hogy kisebb-nagyobb alkotással túlélje halandó életét.

A néptáncos, népzeneész pedagógusok szerencsések, folyamatos alkotómunkájuk révén a jelenben a jövőnek nevelnek fel nemzedékeket, akik tovább őrzik, majd továbbadják a tánc- és zenei műveltséget az utánuk következőknek. Így lesz az ő előadói, alkotói tevékenységük, bár láthatatlan, mégis maradandó.

Mindehhez azonban kellene azok a hiteles adatközlők – táncos, zenész előadók – akik

megőrizték szülőhelyük kulturális örökségét, amelyet ők apjuktól, anyjuktól, a falu közösségétől kaptak. Ők azok, akik az utókor számára értékes mintát mutatnak. Példaképként állnak az ifjú nemzedékek előtt. Megmutatják, hogyan kell a kultúra értékeit megbecsülni, a törvények szerint élni, a tanultakat érvényesíteni. Ez a kultúra nem csak tudást, műveltséget hordoz, hanem erkölcsöt is. Megtanítja az együttélés szabályait, az elfogadást. A művészeti iskola, a művészet oktatása, a néptánc, népzene így kap értelmet, tartalmat, hitelességet.

Az emléktáblán szereplőkkel való személyes ismeretségem két évtizedes múltra tekint vissza. Még aktív táncos-előadó koromban egy színpadon táncoltunk Apátfalván, a Kardos István Emlékműsoron, vagy éppen a Szeged Táncgyűttessel Portugáliában. Táncpedagógusként 1997-től a kétegyházi táncműhelyekben, alkotóként 2002-ben a Szegedi Szabadtéri Játékokon, a Bábeltorony című előadásban, néprajzusként 1999-től számtalan filmfelvétel és közös beszélgetés során találkoztam velük. 2003-tól a Művészeti Iskola megalakulásától kezdődően mint a táncos programok segítőivel, résztvevőivel volt velük kapcsolatom. Oktatásunkban a helyi táncrend tanítása az ez idő alatt összegyűjtött, leülepedett tudáson alapul. Köszönet illeti ezért táncos és zenész barátain-

kat, akikre itt, most emlékezünk, és mindazokat, akik segítettek és ma is segítik a táncos és zenei örökség továbbélését.

Egy iskolai közösség tevékenysége mindig a megújulásra, a jövőre irányul, mi pedig most egy elmúlt korra és az akkor élt emberekre emlékezünk. Nincs ebben ellentmondás? – tehetnénk fel a kérdést. Nincs! A jelenről és a jövőről a múlt ismeretében, a múlt eredményeire építve lehet gondolkodni, beszélni.

Ez a két tábla két táncosnak, Buha Györgynek és Buha Györgynének, a Népművészet Mestereinek és két nagyszerű zenésznek, idősebb és ifjabb Bandula Jánosnak állít emléket. De velük együtt fejet hajthatunk valamennyi önfeláldozó embertársunk előtt, aki saját érdekeit háttérbe szorítva a közösség javát szolgálja életében.

Köszönet a hagyományok őrzőinek és azoknak, akik felkarolták az emléktábla gondolatát! Köszönöm, hogy jelenlétükkel megtisztelték az emléktábla-avató ünnepséget!

Beszédem végén kérem, fogadjanak el tőlem egy Vajda János idézetet!

„Mindennek, ami itt remek volt,
Emléke, nyoma fönnmarad.
Ki mi nagyot tett, szépet gondolt,
Örökké él, mert egyre hat.”

Halmi Zoltán
(Elhangzott 2016. június 4-én, Kétegyházán)

OLÁH GIPSY BEATS

OLÁH GIPSY BEATS: No.1

FA 388-2, 2016, Fonó

A világ egyik legizgalmasabb cigányzenekara az Oláh Gipsy Beats, a legkiválóbb hazai roma zenekarok képviselőinek közös formációja:

KOVÁCS ANTAL (*Romano Drom*) - gitár, ének
LAKATOS BÉLA (*Ternipe*) - kanna, ének
DOBI MATILD (*Ando Drom*) - ének
FARKAS ISTVÁN (*Ternipe*) - mandolin, ének
SZILVÁSI ISTVÁN (*Szilvási Gipsy Folk Band*) - kanál, ének
TINTÉR GABRIELLA - ének
BALOGH JÓZSEF (*Romano Drom*) - gitár, ének
KOVÁCS MÁTÉ (*Romano Drom*) - kanna, perka, dob
SERES VILMOS - szaxofon, klarinét, harmonika
BORDÁS PÉTER - basszusgitár

Kitüntetések

2016. augusztus 20-án

Magyar Arany Érdemkereszt

BODZA KLÁRA, énekművész, népdalénekes, énektanár
DR. SUBA GYÖRGYNÉ, népművelő, helytörténeti kutató,
a Jászapáti Honismereti Szakkör alapító titkára, a Keresztény
Értelmiségiek Szövetsége és a Jászok Egyesülete jászberényi
csoportjának alapító titkára

Magyar Ezüst Érdemkereszt

EREDICS-FEKETE ZSUZSANNA, táncművész,
a Magyar Nemzeti Táncgyűttes szólistája

Magyar Bronz Érdemkereszt

KOSINA MÁRIA MÓNIKA, a Hagyományok Háza-Magyar
Állami Népi Együttes táncművésze

Bessenyei György-díj

IGYÁRTÓ GABRIELLA, a Népművészeti Egyesületek
Szövetségének ügyvezető igazgatója

Külhoni Magyarság Díj

SZÖTTES KAMARA NÉPTÁNCGYŰTTES
VAJDASÁGI MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

Müpa - Fesztivál Színház

2016. október 5. 19:00
Boldogság 69:09 – ExperiDance Production
2016. október 6. 19:00
OktóberPest Tango-show – Budai László és barátai
2016. október 13. 19:00
Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

Bethlen Téri Színház

2016. október 11., 12. 10:30
Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva-BTSZ
2016. október 18., 19. 10:00 – Horda2 – NTSZ-KET-Káva

MOM Kulturális Központ

2016. október 2. 19:00 – Tap Evolution – Pirotap Productions
2016. október 5. 19:00; 20:30
Home Base – Kulcsár Noémi Tellabor
2016. október 11. 19:00
Ellenpont – Andrea Miltrenová és Góbi Rita közös előadása
2016. október 18. 19:00 – Szálkák – Feledi János – Feledi Project
2016. október 25. 10:30; 15:00
Szegény Dzsoni és Árnika – Győri Balett

Nemzeti Színház - Gobbi Hilda Színpad

2016. október 22. 19:00
Kabaré – elvagyódás két részben – Bozsik Yvette Társulat
2016. október 26. 19:00 – Férfiak, nők, Fellini – Miskolci Balett
2016. október 27. 19:00 – Hekabé – Vörösmarty Színház
2016. október 28. 19:00
...még Egy mondat... – Magyar Nemzeti Táncgyűttes
2016. október 29. 19:00 – Suspiros – Sőhajok – Pirók Zsófia

Marczi Közösségi Tér

2016. október 4. 19:00 – Egy faun alkonya – Grecsó Zoltán
2016. október 19., 20. 10:30; 15:00
Álom, álom, kitalálom – Duna Táncműhely

Millenáris Teátrum

2016. október 15. 19:00
Verdi-Topolánszky-Fodor: Traviata
GG Tánc Eger-Inversedance – Fodor Zoltán Társulata
2016. október 16. 19:00 – hu.gyoribalett – Győri Balett
2016. október 17. 19:00 – Virtus – Duda Éoa Társulat
2016. október 18. 19:00 – Rítus – Szegedi Kortárs Balett
2016. október 19. 19:00
Szárnyalás – Kecskemét City Balett és az Esszencia Zenekar
2016. október 20. 19:00
Szarka-Szálinger-Demcsák: Álmos legendája – Sopron Balett
2016. október 21. 19:00 – Falusi Színek – Fitos Dezső Társulat
2016. október 22. 11:00 – Tititá – Foltin Jolán-Novák Péter

Várkert Bazár

2016. október 24. 19:00
Puszták népe – Duna Művészegyüttes
2016. október 26. 19:00
Bartók-Sztravinszkij est – Közép-Európa Táncszínház
2016. október 27. 19:00
A jövő csillagai – Magyar Táncművészeti Főiskola
2016. október 28. 19:00
Stabat Mater – Tavaszai áldozat – Szegedi Kortárs Balett

www.nemzetitanacszhaz.hu

SZÉKI SOÓS JÁNOS

A KERT

Ha füzettel, ceruzával a kezemben indultam ki a házból, anyám sohasem hagyta szó nélkül. „Ha írni akarsz, menj az első házba, én nem zavarlak, asztalnál ülve kényelmesebb!” Én mégis a megcsonkított telkünk végében zöldellő szilvákertet választottam. „A fák között legalább jár a levegő!” – szölt utánam, látván, hogy megint hajthatatlan vagyok. Aztán halom puha, mezítlábas lépteit, jön utánam, ismerem, addig nincs nyugta, amíg ki nem puhatolja, hogy miről akarok írni.

Gyermekkoromban mindig irigyeltem azokat, akiknek szép lapos, mély belső kertjük volt, s közepében, egy öreg diófa oltalma alatt mély kőkút állt, naphosszat tudtam nézni a sötéten csillogó hűs víztükröt. Siránkoztam is apámnak eleget, hogy ne szólólugast telepítsen a kertünkben, inkább kutat ásson! Ma is emlékszem nyugtató szavaira: „Fiam, mi hegyen lakunk, a mi kutunkban örökké csak hideg kő lenne, a hegyről mindig a völgybe folyik a víz! Vigasztaljon az, hogy a mi kertünkben látszanak az erdők, és itt van a szemed előtt, Felszeg, Csipkeszeg, Forrószeg látképe is!”. Hogy apám szavai megnyugtattak-e akkor, nem tudom, de most hálás vagyok a sorsnak, hogy innen, a hegyről nézelődhetem.

Még nem voltam megszületve, amikor apám utat vágott fel a hegyre, majd követ, téglát, faanyagot hordott fel azon, hogy két kezével felépíthesse jövődöbeli hajlékunkat. A negyedhektárnyi telket ötvenkilencben már nem is tábláztatta a nevére, hiszen küszöbön volt a kollektivizálás, amúgy is bekebelezte volna a téesz, akkor meg minek, hogy kuláklis-tára kerüljön? Apám sohasem rugaszkodott el a valóságtól, akkor is logikusan gondolkozott. Honnan

sejthette volna, hogy harminc év múlva a téesz a saját kezével megásott sírjába fog hullani és úgy temetik el, hogy senki sem ejt érte könnyet. Bizony ezt 1959-ben még senki nem jósolhatta meg! Apám sem. Sz. bácsi már régen a széki temetőben nyugszik, így, 1991 telén nem állíthatta meg mohó, földre kiéhezett fiát, aki leitatott földmérővel lepte el telkünket, hogy „örökségét,” ami nem létezett, hiszen az apja már harminc éve eladta apámnak, visszavegye. Békés természetű apám hiába teregette ki asztalunkra a megsárgult adásvételi szerződést, nem használt, a földtulajdoni lapon Sz. bácsi neve állt. Így vették el apámtól a harminc éve jogosan megvásárolt telkének háromnegyed részét. 2007-ben, apám halála után, anyám nekem adta a „dokumentumot”. Íme:

ÖRÖK VÁSÁRLÁSI SZERZŐDÉS AZ ELADÓ ÉS VEVŐ KÖZÖTT

Alulírott Soós János, született Széken, 1931, április 28-án. Mint vevő megvett Szováti Istvánról 15 ári helyet a Padúton, ami Vitus Mártonnal szomszédos, 1800 lejért, azaz ezernyolcszáz lejért 1959-ben, február 15-én, amit kifizetett Sípos János és Szabó József, mint jelenlévő tanúk előtt. Kelt Széken, 1959, február 15-én.

Eladó és vevő tanúi:

Sípos János, Szabó József (aláírások)

Immár kilenc éve, apám is ott nyugszik a földvásárlási szerződésén tanúként szereplő néhai Sípos János, valamint Szabó József sírhalmától nem messze. Igazságos, keményszavú emberek voltak a maguk idejében. Azóta az ifjabb Sz.-t is elragadta a halál. Határtalan kapzsiságával együtt zárták koporsó-

ba. Csak remélhetem, hogy „találkozásukkor,” hol-
tában is becsült apjának volt hozzá néhány kereset-
len szava...

Meggyőződésem: az egyéni sorsok ismerete nélkül
nem juthatunk előbbre!

Ágyúdörejt, puskaropogást is a kertünkből hallot-
tam először. 1965-ben, Gheorghe Gheorghiu-Dej te-
metésekor. Díszlövések moraja a dési tüzéraktanyá-
ból jött. Félelmemben leszaladtam a házba, keser-
ves sírásba kezdtem, anyám próbált megnyugtatni.
Apám aznap is csak estére került haza. Vacsora köz-
ben hallottam őket beszélni, abból tudtam meg, hogy
Dej Románia első embere volt. Anyám sem tudott
sokkal többet a történeletről, mint én. Apám volt jár-
tasabb a politikában, ő adta tudtomra, hogy mi Ro-
mániában élünk, addig azt sem tudtam, hogy van
ilyen ország, hiszen szűk környezetemben még ro-
mán szót sem hallottam. Számomra a falum hegyei
mögé esett területek, ismeretlen, idegen földek ré-
szei voltak...

Rá egy évre, úgy hozta a sors, hogy Magyarország
létezéséről is tudomást szerezhettem. Felszegen, a
szövetkezeti boltban találkoztam Kántor Pistáék-
kal, akik 1944-ben a visszavonuló magyar katonák-
kal hagyták el Széket és Budapesten telepedtek meg.
Egy szatyorra való feketeborsot vásároltak éppen.
Azt mondták, a rájuk csodálkozó embereknek, hogy
Budapesten nem kapható, én nem akartam elhinni,
hiszen ahol csokoládé van, meg is kínáltak, ott bors-
nak is kell lennie! Hazafelé tartva apai nagyanyám-
hoz is betértem, rögvést elújságotam, hogy magyar-
országiakkal találkoztam, akik még finom csokolá-
déval is megették. Akkor mesélt testvéréről, Pos-
ta Jánosról, aki szintén 1944-ben ment ki Magyaror-
szágra, de ő sohasem jöhet haza, mondta, mert volt
egy román szeretője, akit csak a határig vitt magá-
val... A „lerázott” nő visszament övéi közé, megtor-
lásul 1945-ben elfogatási parancsot járt ki hűtlen tár-
sa ellen, akit a román hatóságok örömmel vertek vol-
na vasba, hiszen csendőrként szolgált a „magyarvi-
lágban”. Valószínű, hogy erről Posta János is érte-
sült, mert soha nem látogatott haza, hűgát sem látta
többé, pedig nagyanyám hagyott rá időt bőven, száz-
egy évet élt!

Kertünk végéből jól rálátok a Gyírászi-telekre, ott la-
kott Ilka Gyuri, a primás. Felesége, Lenuca néni, va-
sárnap délutánonként aprók táncát tartott nekünk,
velünk egykorú fiai, Miki és Gyurika húzták a talp-
alávalót. Lenuca néni minden tudását beleadta, hogy

lábunkból örökre kiiktassa a botladozásra való hajla-
mot. Nem sokáig taníthatott minket, a helyi rendőr
betiltotta összejöveteleinket, mondván: „Ilka Gyuri-
né törvénytelen dologba mártotta kezét!”. Férjét 1983
júliusában, egy széki lakodalomban muzsikálva ér-
te a halál!

A nyolcvanas évektől már rendszeresen látogatták
magyarországi fiatalok a széki táncházakat, akik
nem tudhatták, hogy egy táncház engedélyeztetése
mibe került. Olykor egy kerek hétig jártak a fiatalok
töviset vágni, de a fejesek ennél is többet kívántak.
Kötelezték a táncolni vágyó fiatalokat, hogy fizes-
senek elő az összes, Bukarestben megjelenő román
napi- és hetilapra. E lapokból soha egy sort sem ol-
vastak. A száz példányban is megrendelt újságokat
a postás a cigányfogadó legény házához vitte, ahon-
nan kéretlenül elvihették a házasodó párok, ezekkel
hevítették lakodalomkészítéskor a sütőkemencéket...
A román lapok mellett szerencsére akadt egy igazán
olvasható magyar lap is, Erdély magyar ifjúságának
hetilapja, az Ifjűmunkás. Kiváló szerkesztői igyekez-
tek színvonalas és hasznos írásokkal megtölteni hét-
ről-hétre. Talán nem árt, ha ismeretbővítés gyanánt
megemlítem, hogy a feledés tavába „merített” kivá-
ló írónk, Páskándi Géza (1933–1995) tizenhat évesen
már a lap szerkesztője volt. Nem sokan tudják, hogy
a nála négy évvel idősebb Kányádi Sándor költői te-
hetségét is ő fedezi fel és közli 1950-ben első versét az
Ifjűmunkás irodalmi mellékletében. Az én verseim
szintén e lap hasábjain láttak napvilágot 1984-ben,
akkoriban már Lázár László vezette az IM-mellék-
letet. Őt versemet hozta a lap, fotóval és bemutat-
kozó sorokkal. A postás természetesen a nehéz If-
jűmunkás köteget is a cigányfogadó fiúnál rakta le.
Csipkeszegi Zsoldos Sárinak, volt tanítványomnak,
azóta felszegi lett, a Nagytucán lakik családjával, az
ő házuk is látszik a kertünkből, köszönhetem, hogy
„nem váltam a tűz martalékává!” Sári, nyomtatott
írást soha nem dob félre, nem gyűr össze úgy, hogy
előbb bele ne olvasna. Abba az Ifjűmunkásba is bele-
olvasott. „Asszonyok! Ne égessétek el Soós Jánost!” –
kiáltotta a sütőkemencét hevítő fűrgé asszonyok fe-
lé futva.

Nézem a haragoszöld lombozatú szilvafákat, nem
lesz termés, idén is elfagyott. Ezért nem érdemes
egyetlen gondterhelt pillanatot sem élni! Még az
unokák lakodalmán sem marad szárazon a torkunk.
A pincék mélyén ledugaszolt pálinkás hordók tartal-
ma már belesárgult a bő torkú násznépre való vára-
kozásba. Unalmukban alighanem helyettünk is ve-
zekeltek a káromló időért...

„Így tedd rá!” Módszertani eszköztár

Balatoni Katalin könyvét Nagy Ágnes konduktor-óvodapedagógus,
neveléstudományi kutató ismerteti

Timár Sándor, a jeles néptáncpedagógus megfogalmazását idézve elmondható, hogy minden gyermek számára alapvető jog nemcsak édesanyja beszélnyelvének, hanem játékaiknak, táncainak elsajátítása is. Ehhez nyújt rendkívül széleskörű segítséget Balatoni Katalin „Így tedd rá!” – Módszertani eszköztár című könyve, amely a szerző eddigi tudományos, elméleti és gyakorlati tapasztalatai által szerzett tudást összegzi.

Az „Így tedd rá!” népi játék és néptánc-módszertani program eddig is számos pedagógusnak nyújtott segítséget a mindennapokban, amikor játékos keretek között ismertetik meg a gyermekekkel a saját kultúrájukat. A program a Lévai Péter néptáncpedagógus, mozgásfejlesztés-kutató által kialakított Lévai-módszer elemeit alapul véve, de attól mégis eltérő szintézisben célozza meg a népi játék és néptánc tanítását, amelyben nem csak a tudásátadás szikár mivolta jelenik meg. Sok évtizedig volt jelen a néptánc-oktatásban a motívumok monoton ismétlése, a kötelező szabályrendszerbe szorított, egyéni képességeket nem figyelembe vevő táncoktatás, amelyben a tánc nem mint szabad tevékenység jelent meg. Gon-

doljunk csak bele! Régen nem kellett a gyermekeket játékra, táncra tanítani, hanem természetes folyamat részeként belenevelődtek, s közben elsajátították mindazokat az ismereteket, jártasságokat, amelyek a felnőtté váláshoz elengedhetetlenek voltak. Születésüktől fogva körülvette őket a játék, ringatták, cirógatták őket, majd a növekedésüket követve jelentek meg az ujjasdik, láblógatók, tapsoltatók, táncoltatók, miközben megtanulták testrészeiket használni, mozgatni. A külvilág megismerésében is megjelentek a játékok, ahogyan mondókával biztatták az esőt, utánozták az állatok hangját.

A játék nem csak az egyénre hat, hanem társadalmi szerepe is fontos, hiszen nem létezik játék szabályok nélkül, ami a szabálytudat kialakításában játszik fontos szerepet, így a társas együttélés alapja is. Sokszor megkérdőjeleződik ma a játék és tánc fontossága, melyek részei egymásnak. A játék felkészít, ránevel a táncra. Mennyit játszanak ma a gyermekek? Mennyi ebből a valós szabad tevékenység, ahol saját maguk tapasztalhatják meg a határaikat, jöhetnek rá logikai folyamatokra, hozhatnak döntést és mérlegelhetik a következményeket. És ha játszunk is a gyermekekkel, milyen céllal tesszük? Megpróbálunk megfelelni minden külső elvárásnak, de közben tudjuk, hogy a produkció nem életkori sajátosság egy óvodás gyermek számára. Ebben a folyamatban még mindig a gyermek a legfontosabb, akinek élményt nyújtva kell kínálnunk tanulási folyamatba ágyazott játékokat, feladatokat, amelyeknek megoldása örömet okoz és alkotásra készítet.

Ebben a módszertani megújulásban tett óriási lépéseket az „Így tedd rá!” program is, amelynek eszközeit használva észrevétlenül fejlődik a gyermekek gondolkodása, hiszen a motívumok mozdulatokra való lebontása, azok játékos megjelenítése és későbbi összerakása, felépítése az analízis-szintézis folyamata. Az éneklés, az együtt játszás öröme szintén fontos. Elsősorban nekünk, pedagógusoknak kell látnunk, hogy igenis ma, a XXI. században is rendkívül fontos szerepe van a játéknak a gyermekek testi-lelki fejlődése szempontjából. Nagy felelősségünk, hogy módszertanilag, életkorilag is a legjobbat, legváltozatosabbat tudjuk nyújtani, s ehhez szükség van egy belső elvárásra, módszertani megújulásra, tanulásra való vágyra, amelyhez maradéktalan segítséget

és számtalan lehetőséget kapunk a módszertani eszköztár feladataival, amelyeket sajátunkká tudunk formálni, hogy gyermekeink önfeledten játszhassanak, táncolhassanak.

A könyv a játékos mozgásfejlesztésen keresztül célozza meg a néptáncoktatás megújítását, amely során az élmény és alkotás, a készségek és képességek fejlesztése, a hagyományos tudásátadás is megjelenik. A különböző eszközcsoporthoz – tulipánok, dió, babzsák, gumi – részletes leírását, kombinációs lehetőségeit követően számos példát találunk egyszerűbb és összetettebb motívumokra is – somogyi ugrós, rábaközi dus –, melyek a konkrét táncoktatást segítik és készítik elő, ám ezen táncok biztos alkalmazásához, illetve a stílusjegyek ismeretéhez már néptáncpedagógusra van szükség, amit a szerző is hangsúlyoz. Mindezen eszközök használata, beépítése a pedagógiai folyamatba nem csak a mozgásfejlődésben, hanem az értelmi, a kommunikációs és szociális képességek fejlesztésében is segíti a gyermekek teljes és harmonikus személyiségfejlődését a népi játékok és a táncos feladatok komplexitásának köszönhetően.

Szeretettel ajánlom óvodapedagógusoknak, tanítóknak, néptáncpedagógusoknak, fejlesztőpedagógusoknak, konduktoroknak, mindenkinek, aki szeretné a mindennapjainak részévé tenni a megújulási lehetőséget, hogy nemcsak maguk, hanem a gyermekeik, tanítványaik számára is játékban, táncban, dalban gazdag világot tudjanak teremteni.

Nagy Ágnes

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

„Száz gombóc egy sorba...”

Szlovák, sváb, zsidó ételek a Kerepesi-medencében II.

A Pest környéki Kerepesi-medence a török kiűzését követő betelepítési akciók nyomán etnikailag rendkívül színes területté vált. Sokáig békében éltek itt magyarok, szlovákok, németek, zsidók megőrizve a saját gasztronómiai hagyományait, de bele-belekóstolva egymás ételibe is. Az előző részben bemutatott, ecseri lakodalmi ételek után most ízleljük meg a Rákos mente néhány jellegzetes – ma már „nemzetközi” – fogását.

Szerencsére ehhez nem kell új kutatásokba kezdenünk, hiszen Ádám Ferenc, Barna Andor, Burger Erzsébet és Hódos Mária 2007-ben nagy sikerű kötetben adták közre mindazt, amit a Rákos mente – elsősorban Rákoskeresztúr, illetve Rákoscsernye, Rákoshegy – hagyományos táplálkozásával kapcsolatban sikerült összegyűjteniük: a régi konyhaberendezéstől, -felszereléstől kezdve a jellegzetes tárolási, ételkészítési eljárásokon keresztül a hétköznapi és ünnepi ételek elkészítésének módjág. Ebből a kiadványból szemezgetve ismerhetjük meg most közelebbről az itt a legjellegzetesebb fogások közé sorolt gombócféléket.

A hazai svábok körében máshol is népszerűek a köretként, levesbetétként, vagy önálló ételként, liszttel, zsírral, élesztővel és egyéb kiegészítővel (például tepertővel) összeállított kelt gombócok (knédlik), amelyeket gőzben, sütéssel, vagy vízben főzéssel, nagyon sok változatban készítenek. A gombócok másik fajtája a többnyire burgonyás tésztából gyúrt főtt gombóc. Ennek – éppen úgy, mint a kelt gombócoknak – ismert sós és édes változata is.

*

NAGYGOMBÓC

A nagygombóc az egyszerű, olcsó és laktató ételek egyike, amelyek hétköznaponként gyakran kerülhettek a szegények asztalára. A krumpliból készített nagygombócot elsősorban húsos, kolbászos levesekkel fogyasztották a rákoskeresztúri szlovákok és németek. Ha már a füstölt lé is elfogyott, előfordult, hogy a gombóc ízesített és berántott főzőlevét ették leves gyanánt. A gombócokat főételként is fogyasztották, folszettel, zsíron megpirítva, tejföllel, pörkölttel, paradicsomszósszal, vagy csak úgy, üresen, vacsorára. Sokan másnap a földekre is ezt vitték hideg ebédnek. A nagyon szegény házaknál kukoricalisztből is készült gombóc. A nagygombóc azonban ünnepi étrend része is lehetett (elsősorban a németek körében) marhahúslevesben vagy a levesben főtt marhahús mellé tálalva paradicsomszósszal, sóskamártással, paradicsomos krumplival, vagy zelleres krumplisalátával kiegészítve. A nagygombóc készülhetett nyers vagy főtt burgonyából is. A szinte csak krumpliból összeállított gombóc levéből főtt az említett levespótlék.

*

Nagygombóc (Horváth Istvánné Oszlai Julianna receptje)

1 kg burgonyát meghámozunk, lereszeljük, szűrőn lecsöpögtetjük. (A diódaráló elterjedésével többen ezen darálták le a nyers krumplit, ma robotgéppel pillanatok alatt lereszelhetjük.) 2 zsemle kockákra vágva zsíron megpirítunk, majd a krumplihoz keverjük és 15 dkg rétesliszttel, sóval jól összedolgozzuk. A masszából kb. 8 cm átmérőjű gombócokat készítenek, amelyeket réteslisztben megforgatunk, majd forró, sós vízben kifőzünk. Lassú forrás mellett 45 perc alatt készülnek el. Közben, hogy le ne ragadjanak a gombócok, fakanállal időnként meg kell emelgetni valamennyit. Egyet félbevágunk, hogy meggyőződjünk arról, a belseje is megfőtt. Szűrőkanállal szedjük ki a gombócokat és húslevesben fogyasztjuk. Disznóvágás után szokás formáláskor a nagygombóc közepébe apró tepertőt is tenni.

*

Nagygombóc főtt krumplival

(Puhl Józsefné Filipszky Mária receptje)

Ez a nagygombóc „luxus-változata” ünnepi alkalmakra. Nyers és főtt krumpliból készül az előbbi módon, de a következő összetételben: 1 kg nyers, reszelt, kicsavart, 30 dkg hajában főtt, áttört burgonya, három zsemleből készített pirított zsemlekocka, finomliszt, só.

*

Nagygombóc és leves (Kuzma Mihályné Tóth Anna receptje)

2 kg kockára vágva megfőtt, majd összetört krumplit két zsemleből pirított zsemlekockával, sóval és annyi liszttel, amennyit felvesz, összegyúrunk, öklömnyi gombóccokká formálva az előbbieket szerint kifőzzük. A leszűrt levét paprikás-hagymás rántással sűrítjük és a gombóccal tálaljuk.

*

Marhahúsleves (Burger Erzsébet receptje)

1 kg csontos marhahúst (lehet fartő is) sóval, szemes borssal nagyon lassú tűzön három-négy órát főzünk, közben a habját többször leszedjük. A vége felé hozzáadunk egy fej vöröshagymát, egy-egy zöldpaprikát, paradicsomot, hámozott egész krumplit, két gerezd fokhagymát, három sárga-, két fehérrepát egy-egy kis karalábét, zellert hasábra vágva. Télen főtt paradicsomlevet és darált paprikát is tehetünk a levesbe. A leszűrt marhahúsleveszt a zöldséggel és nagygombóccal tálaljuk.

*

MACESZGOMBÓC

A pászka néven is ismert kovásztalan száraz kenyér, a macesz a zsidók szokásos mindennapi eledelei közé tartozik ma is. Nemcsak kenyér gyanánt fogyasztják, hanem különböző ételekhez is felhasználhatják, amelyek közül talán a legismertebb a maceszgombóc. Ugyanúgy, mint a németek, szlovákok a nagygombócot, a rákospalotai zsidók is levesbetétként, vagy köretként fogyasztották ezt az ételt több változatban is, de elsősorban szombatokon, illetve ünnepeken. Mivel az egyik legkedveltebb húsfajta náluk a liba volt, ezért a gombóc mellé kétféle ünnepi libaételt is ajánlunk.

*

forró libazsírban jól átforgatjuk. Felöntjük forró vízzel, sózzuk, borsozzuk, és lefedve, kis lángon puhára főzzük (ha kell, a vizet többször pótoljuk). Amikor megpuhult, kivesszük a zöldségeket és szitán áttörljük. Világos rántást készítünk, fölengedjük egy kevés vízzel, hozzáadjuk az áttört zöldséget és ízlés szerint ecettel, mustárral, cukorral ízesítjük. Tejfölt is adhatunk hozzá. Beletesszük a húst és átforgatjuk. Maceszgombóccal vagy zsemlegombóccal tálaljuk.

*

KRAUTKNÉDLI

A megnevezést látva rögtön felmerül a kérdés, van-e köze a csehek és szlovákok híres knédlijéhez ennek az ételnek. A válasz: igen. A knédli tulajdonképpen egy héj nélküli kenyér. Lágyságát az adja, attól lesz kéreg nélküli, hogy nem sütőben, hanem gőzben nő nagyra, lesz levegős, könnyed.

A puha knédli tésztája nagyon jól magába szívja a saftot, mártást, így sültékhez, vadasan készült húsokhoz, pecsenyékhez, pörköltékhez, illetve magában, szósszal kínálják, és természetesen többféle változata ismert. De nemcsak a csehek rajonganak a knédliért, hanem az osztrákok és a németek is. Az ő asztalukra a gőzben nagyra nőtt gombócok általában különböző töltelékkel – darált hússal, sajttal, gombával, sonkával vagy spenóttal – gazdagítva kerülnek.

Rákoskeresztúron a németek egyik jellegzetes ünnepi ételle volt a krauknédli (vagy krautknédli), amit az idők folyamán a szlovákok is átvettek. Drága és időigényes étel, így csak ritkán, ünnepekkor és disznóvágáskor fogyasztották. Alapja a főzőedénybe rétegezett füstölt húsféle és savanyú káposzta, amelyet húslével öntenek fel, majd az egész tetejére egy knédliszerű kelt tésztát tesznek és gőzölve, lassú, egyenletes tűzön főzik. A krauknédli elkészítéséhez (de a hagyományos ételek legtöbbszöréhez is) a sparhelt, mint alapvető konyhatechnológiai berendezés kellett, hiszen a gáztűzhellyel ellentétben ez lassú és egyenletes hőt ad, így a keletkező gőzben a knédli kelően fel tud emelkedni. Ahogy Kuzma Mihályné megjegyezte: „A sparhétal könnyebb volt, mert az mindenütt forró volt. A krautknédli a káposztás-húsos gőzbe’ érik meg.” Ezt a káposztás, laktató egytál-ételt minden családban egy kicsit másképp készítették: csak az idézett szakácskönyvben hatféle receptet találunk. Ezekből idézünk most kettőt, hogy ha aztán valamelyik olvasónk kedvet kapna az elkészítéséhez, bátran alkossa meg a saját változatát.

*

Krautknédli – német változat (Hangai Jakab receptje)

Hozzávalók: 1,5 kg savanyú káposzta, 50 dkg előfőzött füstölt comb, 50 dkg szeletelt, fűszerezett sertéscomb, 1 kg liszt (fele rétes, fele finom), 2,5 dkg élesztőből kovász (félbögrényi langyos tejben, cukorral felfuttatva), langyos tej, 1 egész tojás, só, 25 dkg darált tepertő
Elkészítés: Az átszitált liszttel, tojással, sóval, langyos tejjel és kovással hólyagosra dagasztott kelt tésztát készítünk, amelyet duplájára kelesztünk. Egy nagyobb lábast kiszírozunk, kilisztezzük. Beletesszük a kimosott, kifacsart savanyú káposzta nagyobb részét, a darabolt húsokat, és ráöntjük a füstölt hús főzolevét (ha kevés, egy kis vízzel pótoljuk). A lé ne érjen a hússzeletek fölé. A megkelt tésztát lisztezett deszkán téglalap alakúra nyújtjuk, rákenjük a darált tepertőut, és fölcavarjuk, mint a bejglit. Kétujjnyi szeletekre vágjuk, majd gombóccá formázzuk és rárakjuk a lábásban lévő hússzeletekre. Tetejére szórjuk a maradék káposztát. Az edényt nem fedővel, hanem egy ráálló má-

Maceszgombóc I. (László Ferencné Szabó Éva receptje)

2 evőkanál langyos vizet 1 evőkanál libazsírral elkeverünk, majd beleütünk 2 tojást, és sóval, törött borssal, reszelt szerecsendióval fűszerezük. Annyi darált maceszt (pászkat) teszünk hozzá, amennyit felvesz (kb. 25 dkg, de vigyázzunk, ne legyen túl kemény!). Egy órát pihentetjük, utána vizes kézzel apró gombócokat formázunk belőle. Sok családban öklömnyi gombócokat készítettek, azokból egy került a leveses tányérba. Forrásban lévő levesben 20-25 percig főzzük (sok levet felszív). Egyet felvágunk, hogy megnézzük, megfőtt-e a belseje.

*

Maceszgombóc II.

(Vácsi Lajosné Békési Blau Veronika receptje)

4 egész tojást 1 evőkanál libazsírral, sóval, törött borssal, szerecsendióval és apróra vágott zöldpetrezselyemmel felverünk, darált maceszt keverünk bele, majd egy óra pihentetés után az előbbieket szerint, apró gombócok formájában kifőzzük.

*

Libaleves (Vácsi Lajosné Békési Blau Veronika receptje)

1,5 kg libaprólékot (fej, nyak – bőr nélkül –, lába, szárnya vége, háta, zúza, lép stb.) lassú tűzön főzünk, közben a habját folyamatosan leszedjük. Amikor félig megfőtt, hozzáadjuk a tetszés szerint feldarabolt 2 szál sárgarépat, 2 szál gyökeret, 1 kis zellert (mindkettőt zöldjével), 1 kis karalábét, 1 fej vöröshagymát héjastól, 1-2 zöldpaprikát, fokhagymát, szemesborsot, szerecsendőt, kurkumát, és mindvégig lassú tűzön tovább főzzük. Az elkészítési idő kb. másfél óra. Maceszgombóccal tálaljuk.

*

Vadas libából (Vácsi Lajosné Békési Blau Veronika receptje)

(Vadast – más alapanyagok felhasználásával – a német, a szlovák és a magyar háziasszonyok is készítették.) Hozzávalók: 2 nagyobb sárgarépa, 1 nagyobb petrezselyemgyökér, libazsír, só, babérlevél, egész fekete bors, liszt és zsiradék a rántáshoz, ecet, cukor, mustár ízlés szerint. Egy kicsontozott libamellet ujjnyi vastag szeletekre vágunk és felkockáztatunk levelezőzöldességgel (2 nagyobb sárgarépa, 1 petrezselyemgyökér) együtt

PROGRAMAJÁNLAT

A baranyai Geresdlakon 2007 óta minden év őszén élőben lehetők el a készítés fortélyai és sokféle gőzgombóc megkóstolható. Idén október 8-án rendezik a Geresdlaki Gőzgombóc Fesztivált (www.gozgomboc.hu), amelynek főzőversenyére még lehet jelentkezni. Reméljük, sikerült kedvet csinálni a magyarországi németek és szlovákok e jellegzetes ételéhez.

sik edénnyel borítjuk le, mivel a gombócok gőzben főnek és két-háromszorosára dagadnak körülbelül két óra alatt. Kevergetni nem szabad, csak az edényt forgatni és rázogatni. A gombóc akkor van kész, ha nem ragad a beleszúrt hústűre.

*

Krautknédli – szlovák változat

(Csókás Józsefné Gácsi Katalin receptje)

Hozzávalók: 1 kg füstölt csülök (előző nap megfőzni, levében lehűteni!), 1kg füstölt oldalas (előző nap megfőzni, levében lehűteni!), 1 szál kolbász, 3 kg savanyú káposzta átmosva, 50 dkg liszt, 1 zsemle, 50 dkg zsír, 2 dkg élesztő, 1,5 dl tej, só

Elkészítés: A 10 literes lábast alaposan kizsírrozzuk, beletesszük a káposzta felét, rá a feladarabolt húsokat, majd betakarjuk a maradék káposztával. A lábasba beleöntjük a füstölt levet, vízzel egészítve ki, de csak annyival, hogy a káposztát éppen elfedje a folyadék. A felkockázott zsemlet két evőkanál zsíron megpirítjuk. A lisztből, tojásokból, zsemlekockából, 1,5 dl tejjel fölfuttatott élesztőből könnyű kelt tésztát gyúrunk (ha kemény a tészta egy kis tejjel lazíthatjuk). Az egy órán át kelesztett tésztát ujjnyi vastagságúra nyújtjuk, megkenjük olvasztott zsírral és föltekercsük, mint a bejglit. Az ötcéntiméteres darabokra vágott tészta oldalait zsírral megkenjük és a káposzta tetejére tesszük úgy, hogy legyen helye a növekedésre. A lábast ráálló tállal takarjuk le. A főzés ideje másfél óra, takaréklángon. Akkor készült el az étel, ha puha a káposzta, és a gombóc közepe nem ragad. Tálaláskor külön tállakra szedjük a húst, a kolbászt, a tésztát és a káposztát.

*

GOMBÓCOK ÉDESEN

A gombóc szóról mindenkinek valószínűleg a saját szilvás- vagy túrógombóca jut eszébe, amely egyik legkedveltebb tésztaételünk. A gőzgombócnak – különösen a német őshazában – sokféle édes változata létezik, amelyek közül minden bizonnyal a sűrű szilvalekvárral töltött gőzgombóc a legismertebb. Ezt többnyire kevés olvasztott vajjal locsolják le, majd örölt mákkal és kevés porcukorral hintik meg. A gőzgombóc a délnémet és osztrák konyha hagyományos tésztaféléje. Kelt tésztából készül, mely lefedett fazékban egyidejűleg sül és gőzölődik úgy, hogy az alja ropogós lesz, míg a teteje puha marad. Főzik töltelékkel vagy anélkül is. Hogy ne maradjunk desszert nélkül, álljon itt a rákos-

menti szakácskönyv szilvásgombóc receptje, valamint egy édes gőzgombócé is.

*

Szlovák szilvás vagy lekváros gombóc

(Plesovszki Istvánné Bényi Ilona receptje)

1 kg héjában főtt, áttört krumplit 35 dkg liszttel (a liszt pontos mennyisége mindig a krumpli nedvességtartalmától függ), sóval gyorsan összegyúrunk, lisztezett deszkán 1 cm vastagra kinyújtjuk, 10x10 cm-es kockákra vágjuk. Mindegyik közepére fahéjba és cukorba mártott (magozott) szilvát vagy egy kiskanál szilva vagy baracklekvárt teszünk, és gombócokat formázunk. Lobogó, kissé sós vízben addig főzzük, míg a gombócok a víz tetejére jönnek. A szűrőkanállal kiszedett gombócokat vajban vagy zsírban pirított zsemlemorzsába forgatva, cukorral megszórvva tálaljuk.

*

Gőzgombóc

1,5 dl langyos tejben 1 evőkanál cukorral 1,5 dkg friss élesztőt elkeverünk, és megvárjuk, míg felfut. Közben összemorzsolunk 5 dkg vajat fél kg liszttel és egy csipet sóval, beleütünk két tojást, majd a közben felfutott élesztőt is. Ekkor nekikezdünk a dagasztásnak: addig dolgozzuk össze a tésztát, amíg el nem válik a tál oldalától (kb. 8-10 perc: „amíg cuppogni nem kezd a tészta”). A tésztát szépen kerekre formázzuk, körben jól belisztezzük, és tiszta konyharuhával lefedve kb. 2 órára meleg helyen kelni hagyjuk.

A megkelt tésztát átgyúrjuk, késsel 6 egyenlő darabra vágjuk, lepényekké formáljuk, a közepére teszünk 1-1 evőkanál kemény szilvalekvárt (más is jó), jól összegömbölygetjük, ügyelve, hogy a töltelék az óriásgombóc közepén maradjon. A gombócokat gőz fölött 30 perc alatt megpároljuk. Ritkán (hármassával) tegyük a rácsra, mert gőzölés közben még növekszenek a gombócok. Félidőben fordítsuk meg. (Ehhez valamilyen párolóedényt és rácsot használjunk). A kész gombócokat libazsíron vagy vajon hirtelen és csak egy kicsit pirítsuk meg (ez a mozzanat el is maradhat), majd öntözzük meg olvasztott vajjal (ha megpirítottuk, ez nem szükséges) és szórjuk meg cukros darált mákkal, vagy dióval! Frissen a legfinomabb, de ha valaki egyszer elkészíti, úgysem marad belőle! Tipp: a nyers tésztát fűszerezhetjük reszelt citromhéjjal vagy vaníliával, s a kész gombóchoz adhatunk vaníliásodót vagy egyéb édes öntetet is.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 **New publication:** Szávai, József – **Croatian Folk Costume** from Hungary's Baranya County – the Bosnyáks/**Bosniaks** – Volume I. Published by Tanac Folk Dance Ensemble, 176 pages, 300 photographs. 5000 HUF – order at info@tanac.hu

Page 4 Dance house list for the 2016/2017 season.

Page 4 List of 2016 recipients of the title Traditional Young Master of Folk Arts.

Page 6 List of 2016 recipients of the title Traditional Master of Folk Arts.

Page 8 **The story of the former Folk Dancers Resource Center** (*Néptáncosok Szakmai Háza*). It was established in Budapest 1982 with Stoller Antal Huba as director – with support of „ANOT” (Amateur Folk Dancers National Committee), the Institute of Culture, Ministry of Culture and various key people – as an archive to house the growing amount of documentation and resources for Hungarian amateur folk dance groups and the dance houses. It had direct cooperation with the Institute of Musicology (director at the time: Martin György). Later on, with reorganization and establishment of the Hungarian Heritage House – the resource center closed. Interview with Stoller Antal Huba by Grozdits Károly.

Page 12 Part II – **Virágölgyi Márta:** on keeping our string music traditions alive. Short accounts of her own **experiences collecting and working** with this music and observations on specific **traditional musicians** in Transylvania's Kalotaszeg region and in the villages of Magyarpalatka/*Pálatca*, Szék/*Sic* and Ördögösfüzes/*Fizeşu Gherlii* and the town of Bogyiszló in Hungary's southern Danube region.

Page 18 The tale of **Vándor Vokál** – a group of Hungarian women that sing **polyphonic folk songs of Eastern Europe and the Balkans**. The group has been going since 1990. They have five of their own recordings and have cooperated with other musicians on several other recordings. They perform at the Fonó in Budapest on October 16th, 2016. By “F.T.I.K.”

Page 20 **The role of traditional dance in Hungarian theatre.** This is the Hungarian summary of a doctoral thesis available in German (see link in Hungarian article). The summary reviews the history of cultural policy in Hungary as it affected theatre and folk dance on professional and amateur levels from the 1950s through the early 1970s – under

the communist regime. *Tíz magyar néptánc* (**10 Hungarian folk dances**), a choreography (Györgyfalvai/Novák/Szigeti) premiered by the Hungarian Army Ensemble in May of 1971 is discussed. The piece is acclaimed as a groundbreaking presentation elevating folk dance to a higher artistic level as a serious theatrical experience. The dance house movement began about a year later. By Lelkes Zsófia.

Page 30 Part III – Documents from the life of the **Bukovina Székely Hungarians** relocated from Bukovina to Bácska/*Bačka* (today mainly in northern Serbia's Voivodina region) in 1941. Then in 1944 and '45 however, the Bukovina Hungarians were told to leave their new homes immediately and go north to Hungary. Five personal accounts of their escape northwards are printed here. Some of these people eventually ended up, for example, in Hungary's Tolna County where they were allowed to move into homes of Swabian Hungarians that had been deported to Germany... By Kóka Rozália.

Page 34 Part III: The **outlaws of Transcarpathia** – excerpts from a book written in 1934 by **Czech writer, journalist Ivan Olbracht** – translated into Hungarian by Zádor András and published in Bratislava in 1987. Olbracht travelled regularly to Transcarpathia; at the time, the region belonged to Czechoslovakia. Excerpts here comment mainly on the nature of the legend, lover, death and grave site of an **outlaw** (who allegedly specialized in crime aimed at robbing the rich and giving to the poor) named **Nikola Suhaj** who was active between 1917 and 1921.

Page 36 **Photographer Gyetvai Zoltán** is a Hungarian from Slovakia, born in Füle/*Filakovo* in 1966, today he lives in Losonc/*Lučenec*. His interest in photography started at the age of 10. He is an expert on history of photography and old methods such as the **gelatin silver photographic process**, which he uses for making old style photographs of today's local folk heroes and folk artists. See website: www.hkt.sk/gye

Page 38 **Kétegyháza:** A plaque **honoring the memory of two local traditional dancers, Masters of Folk Art: Buha György and Mrs. Buha György; and two great musicians Bandula János and Bandula János Jr** was unveiled on June 4th, 2016 at the School of the Arts in Kétegyháza in Southeastern Hungary (a center of Hungary's Romanian minority). Present at the ceremony were local officials, clergy of the Kétegyháza Romanian Orthodox Church, officials from the Romanian

Hungarian National Committee, directors of the Romanian National Association, representatives from the Department of Ethnography at Szeged University, and the press. By Halmi Zoltán director of the Kaláris School of the Arts.

Page 42 **New publication:** Balatoni, Kata – *Így tedd rá!* A methodology for **incorporating Hungarian folk games, music, song and dance in education** towards comprehensive child development. Recommendation by Nagy Ágnes – preschool educator and educational researcher.

Page 43 **Traditional Hungarian Cuisine** of the Kerepesi Basin (on Budapest's eastern edge). Slovak, Swabian and Jewish recipes for **dumplings** that can be savory or sweet, served in soups, with sauces, as a main dish or desert. Sometimes a raised dough is used; mostly they are steamed or boiled – and often have a basis of potato. Recipes provided are for: big dumplings, big dumplings from potato, big dumpling and soup, matzo dumplings, goose soup, hunter's style goose, kraut dumpling, plum dumplings, sweet steamed dumplings. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2016/4, XXIII. évfolyam, 4. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncházt Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévelelő: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncházt Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Belső borító: Régi típusú, házi szövésű pamutvászonból készített ünnepi női ing (kiemelve a gazdagon díszített ujjá részlete)

Hátsó borító: Bosnyák lány és fiatalasszony (Szávai József: Bosnyákok – Baranyai horvát népviseletek I. kötet)

5 999548 111840

20164

FOLKMAGAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap